

BOSNA I HERCEGOVINA

БОСНА И ХЕРЦЕГОВИНА

SUD BOSNE I HERCEGOVINE
СУД БОСНЕ И ХЕРЦЕГОВИНЕ

Predmet br: S1 1 K 021682 20 Kžk

Dana: 04.06.2021. godine

Apelaciono vijeće u sastavu: sudija Tihomir Lukes, predsjednik vijeća
sudija Mirza Jusufović, član
sudija Hilmo Vučinić, član

PREDMET TUŽILAŠTVA BOSNE I HERCEGOVINE
protiv
ENVERA BUZE

DRUGOSTEPENA PRESUDA

Tužiteljica Tužilaštva Bosne i Hercegovine: Sanja Jukić

Braniteljica optuženog Envera Buze: Advokat Vasvija Vidović

SADRŽAJ

IZREKA PRESUDE	3
OBRAZLOŽENJE	6
I. OPTUŽENJE I TOK POSTUPKA.....	6
II. DOKAZNI POSTUPAK.....	6
A. DOKAZI TUŽILAŠTVA I ODBRANE	7
B. PROCESNE ODLUKE.....	8
(a) Dokazni prijedlozi optužbe i odbrane	9
(b) Protek roka od 30 dana	12
III. ZAVRŠNE RIJEČI	12
A. ZAVRŠNA RIJEČ TUŽILAŠTVA.....	12
B. ZAVRŠNA RIJEČ ODBRANE OPTUŽENOG	16
IV. RELEVANTNO MATERIJALNO PRAVO	20
A. PRAVNA KVALIFIKACIJA KRIVIČNOG DJELA.....	33
(a) Opći elementi krivičnog djela	33
(i) Djelo počinioca mora biti počinjeno suprotno pravilima međunarodnog prava	36
(ii) Status oštećenih kao zaštićene kategorije stanovništva - civili	37
(iii) Kršenje mora biti počinjeno u vrijeme rata, oružanog sukoba ili okupacije	50
(iv) Djelo počinioca mora biti povezano sa ratom, oružanim sukobom ili okupacijom	53
(v) Počinilac mora narediti ili počiniti djelo	55
V. ARGUMENTACIJA SUDA – OCJENA DOKAZA.....	56
A. STANDARDI DOKAZIVANJA	56
B. OPĆA OCJENA DOKAZA	60
C. UTVRĐENJA APELACIONOG VIJEĆA.....	62
D. ZAVRŠNI ZAKLJUČCI	118
VI. ODLUKA O KRIVIČNOPRAVNOJ SANKCIJI.....	119
VII. ODLUKA O TROŠKOVIMA KRIVIČNOG POSTUPKA.....	121
VIII. ODLUKA O IMOVINSKOPRAVNOM ZAHTJEVU	.....

U IME BOSNE I HERCEGOVINE!

Sud Bosne i Hercegovine, u vijeću Apelacionog odjeljenja, sastavljenom od sudija Tihomira Lukesa, kao predsjednika vijeća, te Mirze Jusufovića i Hilma Vučinića, kao članova vijeća, uz sudjelovanje pravne savjetnice Neire Tatlić, u svojstvu zapisničara, u krivičnom predmetu protiv optuženog Envera Buze, zbog krivičnog djela Ratni zločin protiv civilnog stanovništva iz člana 173. stav 1. tačka c) Krivičnog zakona Bosne i Hercegovine, u vezi sa članom 180. stav 2. istog Zakona, povodom optužnice Tužilaštva Bosne i Hercegovine, broj T20 0 KTRZ 0011304 15 od 09.08.2016. godine, nakon održanog javnog pretresa, u prisustvu tužiteljice Tužilaštva Bosne i Hercegovine, Sanje Jukić, optuženog Envera Buze i njegove braniteljice advokata Vasvije Vidović, donio je i javno objavio, dana 04.06.2021. godine, sljedeću

PRESUDU

OPTUŽENI:

ENVER BUZA, sin Muhameda i majke Alije rođene Čević, rođen 12.06.1947. godine u selu Buzići, općina Visoko, JMB ..., nastanjen na adresi ..., oženjen, otac dvoje punoljetne djece, po zanimanju geodet, sad u penziji, državljanin ..., po nacionalnosti ..., služio JNA u periodu od 1967-1968 u Štipu i Kičevu, Makedonija, po činu major, srednjeg imovnog stanja,

K R I V J E

Što je:

Za vrijeme rata u BiH, u vrijeme oružanog sukoba između Armije BiH, sa jedne strane i HVO sa druge strane, postupao suprotno pravilima međunarodnog humanitarnog prava i to odredbe člana 3. stav 1. tačka a) IV Ženevske konvencije o zaštiti civilnih lica za vrijeme rata od 12.08.1949. godine, odredbe člana 86. i odredbe člana 87. stav 3. Dopunskog

Protokola uz Ženevske konvencije od 12.08.1949. godine o zaštiti žrtava međunarodnih oružanih sukoba

tako što je:

Kao nadređena osoba, u svojstvu vd komandanta Samostalnog bataljona Prozor Armije BiH, sa stvarnom i efektivnom kontrolom nad pripadnicima jedinice SB Prozor koja je dana 14.09.1993. godine u ranim jutarnjim satima, pod neposrednom komandom optuženog, izvršila napad na selo Uzdoj, općina Prozor i u zaseocima Križ, Zelenike i Raiči, na okrutan i svirep način ubili 27 civila hrvatske nacionalnosti među kojima su bili žene, starci i djeca, i to i malodobnog desetogodišnjeg Stjepana Zelić rođenog 1983. godine, njegovu sestru trinaestogodišnju Mariju Zelić, rođenu 1980. godine i njihovu majku Ružu Zelić rođenu 1944. godine, malodobnu dvanaestogodišnju Jadranku Zelenika rođenu 1981. godine, njenu baku i djeda Ružu Zelenika rođenu 1931. godine i Ivana Zeleniku, rođen 1930. godine, osamdesetsedmogodišnju staricu Lucu Zelenika rođena 1906. godine i njenu nevjestu Janju Zelenika rođenu 1931. godine, Dragicu Zelenika rođenu 1934. godine, sedamdesetgodišnju Katu Perković rođenu 1922. godine, šezdesetdevetogodišnjeg Matu Ljubić rođen 1923. godine, Maru Grubeša rođenu 1943. godine, Zorku Glibo rođenu 1938. godine, Ivku Raič rođenu 1934. godine, šezdesetdevetogodišnjeg Miju Raič rođen 1924. godine i njegovu nepokretnu ženu sedamdesetdvogodišnju Ivku Raič, rođenu 1921. godine, šezdesestogodišnjeg Stanka Raič rođenog 1927. godine i njegovu suprugu šezdesetogodišnju Luciju Raič, rođenu 1933. godine, sedamdesetdevetogodišnju Šimu Raič rođena 1914. godine i njenu kćerku Maru Raič rođenu 1938. godine, Jelu Džaltu, rođenu 1950. godine, sedamdesettrogodišnjeg Antu Stojanović rođenog 1920. godine, šezdesetogodišnjeg Martina Ratkić, rođenog 1925. godine i njegovu šezdesetpetogodišnju suprugu Katu Ratkić rođenu 1928. godine, Anicu Stojanović rođenu 1949. godine, sedamdesetogodišnjeg Franju Stojanović, rođenog 1916. godine i njegovu sedamdesetjednogodišnju suprugu Serafinu Stojanović, rođenu 1922. godine, za koje vrijeme je optuženi bio fizički u blizini mjesta gdje su se dešavala ubistva i u cilju rukovođenja i komandovanja posmatrao tijekom akcije, pa iako je znao da je zločin počinjen, jer je od Predsjednika Predsjedništva RBiH, Štaba Vrhovne komande oružanih snaga RBiH, Komandanta Glavnog štaba OS ABiH, Uprave bezbjednosti Štaba vrhovne komande ABiH, komandanta VI Korpusa, u čijem sastavu je SB Prozor i bio, od Službe vojne bezbjednosti VI Korpusa i od sredstava javnog informiranja radio Rame, imao

dostavljene i dostupne informacije o zločinu u Uzdlolu, koje su bile takve prirode da su ukazivale potrebu istrage da je zločin izvršen, pa i pored toga što je čak i sam sačinio pisani borbeni izvještaj o zločinu, propustio da poduzme nužne i razumne mjere da učinitelji tog djela budu kažnjeni,

čime je:

Optuženi Enver Buza počinio krivično djelo Ratni zločin protiv civilnog stanovništva iz člana 142. stav 1. Krivičnog zakona Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije, u vezi sa članom 86. stav 2. i članom 87. stav 3. Dopunskog Protokola uz Ženevske konvencije od 12.08.1949. godine o zaštiti žrtava međunarodnih oružanih sukoba, te u vezi sa članom 30. stav 2. Krivičnog zakona Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije,

Pa ga Vijeće, za navedeno krivično djelo, po osnovu odredbi člana 285. Zakona o krivičnom postupku Bosne i Hercegovine, uz primjenu odredbi iz članova 33., 38. i 41. Krivičnog zakona Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije

O S U Đ U J E

NA KAZNU ZATVORA U TRAJANJU OD 8 (OSAM) GODINA

Na osnovu odredbe člana 188. stav 4. Zakona o krivičnom postupku Bosne i Hercegovine optuženi Enver Buza se oslobađa obaveze da nadoknadi troškove krivičnog postupka, te isti padaju na teret budžetskih sredstava.

Na osnovu člana 198. stav 2. Zakona o krivičnom postupku Bosne i Hercegovine, oštećeni se sa imovinsko-pravnim zahtjevom upućuju na parnicu.

OBRAZLOŽENJE

I. OPTUŽENJE I TOK POSTUPKA

1. Optužnicom Tužilaštva Bosne i Hercegovine (u daljem tekstu: Tužilaštvo), broj T20 0 KTRZ 0011304 15 od 09.08.2016. godine, optuženi Enver Buza tereti se da je počinio krivično djelo Ratni zločin protiv civilnog stanovništva iz člana 173. stav 1. tačka c) Krivičnog zakona Bosne i Hercegovine (u daljem tekstu: KZ BiH) u vezi sa članom 180. stav 2. istog Zakona.

2. Prvostepenom presudom Suda Bosne i Hercegovine (u daljem tekstu: Sud BiH), broj S1 1 K 021682 16 Kri od 30.09.2019. godine, optuženi Enver Buza oglašen je krivim da je počinio krivično djelo Ratni zločin protiv civilnog stanovništva iz člana 142. Krivičnog zakona Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije (u daljem tekstu: KZ SFRJ), u vezi sa članom 30. istog Zakona, pa ga je Sud na osnovu odredbi članova 285. Zakona o krivičnom postupku Bosne i Hercegovine (u daljem tekstu: ZKP BiH) uz primjenu odredbi iz člana 38. i 41. KZ SFRJ osudio na kaznu zatvora u trajanju od 12 (dvanaest) godina.

3. Istom presudom je na osnovu odredbe člana 188. stav 4. ZKP BiH optuženi Enver Buza oslobođen obaveze da nadoknadi troškove krivičnog postupka, tako da isti padaju na teret budžetskih sredstava.

4. Također, na osnovu člana 198. stav 2. ZKP BiH, oštećeni su sa eventualnim imovinskopравnim zahtjevom upućeni na parnicu.

5. Vijeće Apelacionog odjeljenja Suda BiH (u daljem tekstu: Apelaciono vijeće/Vijeće) je rješenjem, broj S1 1 K 021682 20 Krž od 02.10.2020. godine, uvažavajući žalbu braniteljice optuženog Envera Buze presudu Suda BiH, broj S1 1 K 021682 16 Kri od 30.09.2019. godine, ukinulo i odredilo je održavanje pretresa pred Apelacionim vijećem.

II. DOKAZNI POSTUPAK

6. Apelaciono vijeće želi naglasiti da pretres pred Apelacionim vijećem predstavlja skraćenu procesnu formu koja je ograničena samo na dio pobijane presude koji se osporava žalbom, odnosno na dio prvostepenog postupka za koji su ukidajućom odlukom utvrđeni pravni i činjenični nedostaci. S tim u vezi, Apelaciono vijeće je vodilo računa da drugostepeni postupak nikako ne smije predstavljati prosto ponavljanje prvostepenog postupka u cjelini, nego racionalnu zakonsku mjeru ograničenog karaktera čiji je cilj da se

otklanjanjem pravnih nedostataka iz prvostepene presude donese nova pravilna i zakonita sudska odluka, te da se uspostavi optimalna, višestruko prihvatljiva ravnoteža između neophodne efikasnosti krivičnog postupka i obavezne zaštite ljudskih prava i osnovnih sloboda.

A. DOKAZI TUŽILAŠTVA I ODBRANE

7. S obzirom da je pretres pred Apelacionim vijećem kraća faza krivičnog postupka od glavnog pretresa, kako je već navedeno, na njemu se otklanjaju bitne povrede odredaba krivičnog postupka, izvode novi dokazi ili ponavljaju ranije izvedeni dokazi. Ranije izvedeni dokazi mogu se izvesti neposredno pred Apelacionim vijećem ili pročitati odnosno reprodukovati njihov sadržaj izveden na glavnom pretresu tokom prvostepenog postupka. Neposredno izvođenje ovih dokaza je obavezno samo kada svjedoci i vještaci nisu bili unakrsno ispitani, a to je strankama, odnosno braniocu, bilo onemogućeno u prvostepenom postupku.

8. Slijedom navedenog, u pravilu ukidajućom odlukom određen je obim pretresa pred Apelacionim vijećem i on se izuzetno može proširiti ukoliko na samom pretresu pred Apelacionim vijećem dođe do novih opravdanih prijedloga stranaka. U svakom slučaju sud odlučuje o navedenim prijedlozima stranaka shodno primjenjujući odredbe koje važe za glavni pretres, a zakonsko je ovlaštenje suda da procijeni da li je potrebno dodatno izvesti još neke dokaze ukoliko se ukaže potreba za njima na samom pretresu pred Apelacionim vijećem.

9. U skladu sa članom 317. ZKP BiH, dana 18.02.2021. godine, otvoren je pretres pred Apelacionim vijećem. Primjenom odredbe člana 317. stav 2. ZKP BiH, prihvaćeni su kao dokazi Tužilaštva sljedeći subjektivni dokazi, izvedeni u prvostepenom postupku: zaštićeni svjedok "G", Zelenika Kazo, Ruža Stojanović, Ivka Stojanović, Zdenko Džalto, Stojanović Sofija, Marko Zelić, Adie Kathryn, Luka Markešić, Vehbija Karić, Vlajčić Miro, Kurtović Amir, Ljubić Toma, Mujezinović Safet, Šimunović Ante, Pilav Meho, Marić Kata, Ratkić Fabijan, Raič Janjko, Mendeš Pero, Zelenika Žarko, Hakalović Hasan, Perković Slavko, Rajić Stjepan, Mustafa Hero, Zelenika Milan, Nikšić Fahrudin, Ratkić Dragica, Koro Nail, Baketarić Ljubica, Eminović Nermin, Bektaš Mustafa, Mulahasanović Salem, Najetović Džemal, Fazlić Bahrudin, Tanović Sejfudin, Čorbadžić Šefik, Sefić Derviš, Šljivo Senad, Suljević Semen, Đulić Šemso, Kovačević Senad, Bernard Salković, Šabić Behaim, Hujdur Ramiz, Memić Sulejman, Čolak Sejad, Purgić Haso, Zelić Pavo, Purgić Haso, Grubeša Miroslav, Prskalo Miro, Prskalo Josip, Ratkić Kazo, Ćurić Stipo, Petar

Kolakušić, Velimir Marić, kao i vještaci Šimun Anđelinović, Dragomir Keserović i Abdulah Kučukalić.

10. Subjektivne dokaze odbrane, izvedene u prvostepenom postupku, Apelaciono vijeće je također prihvatilo, i to svjedoke: Cikotić Selmo, Hodžić Ševko, Bećirović Hajriz, Kahović Murat, Čorbadžić Zajko, Hero Juso, Hero Dervo, Cokoja Ekrem, Dalipagić Nada, Đogić Šefik, Čolak Sejad, Đogić Erzimana, kao i vještak Dervo Harbinja, a iskaz u svojstvu svjedoka na glavnom pretresu dao je i optuženi Enver Buza.

11. Apelaciono vijeće je također prihvatilo i materijalne dokaze koji su izvedeni u prvostepenom postupku, kako dokaze Tužilaštva, tako i dokaze odbrane, koji se odnose na predmetno krivično djelo, te je izvršilo uvid u njihovu sadržinu, a popis istih nalazi se u Aneksu ove presude, koji čini njen sastavni dio.

12. Dana 07.05.2021. godine, na pretresu pred Apelacionim vijećem, odbrana optuženog uložila je materijalni dokaz, i to Zapisnik o saslušanju zaštićenog svjedoka „G“ dat u Državnoj agenciji za istrage i zaštitu, broj 17-04/2-04-2-373/07 od 12.04.2007. godine (AP-O1), koji je prihvaćen od strane Vijeća i uvršten u dokaznu građu.

13. Na pretresu pred Apelacionim vijećem reprodukovani su iskazi sljedećih svjedoka: Šefko Hodžić, Erzimana Đogić, Šefik Đogić, Šefik Čorbadžić, Ekrem Cokoja, Zajko Čorbadžić, Bahrudin Fazlić, Hajriz Bećirović, svjedok „G“. Pored toga svjedoci Bahrudin Fazlić¹ i svjedok „G“² su neposredno pred ovim Vijećem svjedočili. Također je pozvan i ispitan svjedok optužbe Midhat Čatić.

B. PROCESNE ODLUKE

14. Tokom pretresa pred Apelacionim vijećem, donesen je određeni broj procesnih odluka, o kojima će Vijeće dati razloge i obrazloženje u nastavku.

---

¹ Nakon što je na ročištu dana 30.04.2021. godine preslušan iskaz svjedoka Bahrudina Fazlića, svjedok je ponovo ispitan od strane odbrane optuženog na okolnosti na koje svjedok nije bio ispitan tokom prvostepenog postupka.

² Nakon što je na ročištu održanom dana 07.05.2021. godine preslušan iskaz zaštićenog svjedoka isti je ponovo ispitan od strane optužbe.

(a) Dokazni prijedlozi optužbe i odbrane

15. Cijeneći podneske stranaka i branilaca u kojima predlažu dokaze koji se trebaju izvesti pred Apelacionim vijećem, kao i njihova usmena izjašnjenja tim povodom na pretresu dana 18.02.2021. godine, ovo Vijeće je iste djelimično prihvatilo.

16. U prijedlogu Tužilaštva od 30.12.2020. godine se navodi da pred Apelacionim vijećem planira ponovno izvesti svjedoka pod mjerama zaštite „G“ na okolnosti prisustva pripadnika civilne policije i sudjelovanja u akciji na Uzdol dana 14.09.1993. godine, te da se prihvate svi dokazi Tužilaštva izvedeni u prvostepenom postupku. Kao nove dokaze Tužilaštvo je predložilo saslušanje svjedoka Midhata Čatića, načelnika MUP-a Prozor u kritičnom periodu i Đulejmana Đulića, zapovjednika voda vojne policije SB Prozor u kritičnom periodu, a na okolnosti postojanja, uloge i učešća u akciji na Uzdolu, kao i imena i prezimena pripadnika policijskih struktura. Pri tome bi Tužilaštvo svjedoku Midhatu Čatiću predočilo uložene dokaze Tužilaštva pod rednim brojem T-48 i T-96 u prvostepenoj presudi, kao i novi materijalni dokaz: Obavijest, broj 1-07-2/93 od 12.08.1993. godine, potpisan od strane Midhata Čatića.

17. Odbrana je u svom prijedlogu dokaza od 30.12.2020. godine navela da planira pred Apelacionim vijećem izvesti svjedoke na okolnosti utvrđivanja statusa civilnog stanovništva, i to: Josipa Prskala, zapovjednika III bojne HVO, Miru Vlajčića, pripadnika III bojne HVO, te Ružu Stojanović i Ivku Stojanović. Također u istom podnesku predlaže saslušanje svjedoka na okolnosti odnosa nadređeni/podređeni, prepočinjenost prozorskog bataljona 317. brigadi uključujući ulogu Štaba vrhovne komande o prepočinjavanju i komandovanju u akciji na Uzdol, ulogu 317. brigade u vrijeme borbenih dejatava, i to: Šefku Hodžića, vojni izvještač, Erzimanu Đogić, obavještajni oficir prozorskog bataljona, Ekrema Cokoju, pripadnik prozorskog bataljona, Zajku Čorbadžića, pripadnik prozorskog bataljona, Šefika Đogića, načelnik artiljerije i Šefika Čorbadžića. Nadalje, odbrana je predložila da se na okolnosti obaveze provođenja istrage od strane komandanta Envera Buze saslušaju svjedoci: Hajriz Bećirević i Nada Dalipagić. U podnesku se dalje navodi da odbrana prihvata sve svjedoke i materijalne dokaze Tužilaštva i odbrane kao već izvedene. Kada su u pitanju novi dokazi, odbrana je predložila svjedoka Bahrudina Fazlića, zamjenika komandanta Korpusa u čijem sastavu je djelovao prozorski bataljon, s obzirom da je taj prijedlog odbrane odbijen u prvostepenom postupku.

18. Na pretresu su se stranke i braniteljica izjasnili u pogledu dokaznih

prijedloga suprotne strane, pa je u tom smislu tužiteljica kazala da ostaje kod svog podneska u cijelosti, a da se protivi dokazima odbrane iz razloga iz kojih je uvažena žalba i razlozima zbog kojih je prvostepena presuda i ukinuta. Braniteljica je ostala kod svog prijedloga dokaza, s tim da je odustala od svjedoka Nade Dalipagić, te je u pogledu prijedloga optužbe istakla da se ne treba uvažiti prijedlog Tužilaštva za ponovnim saslušanjem svjedoka "G", s obzirom na činjenicu da Tužilaštvo nije ulagalo žalbu na prvostepenu presudu u odnosu na činjenično stanje, nego samo odbrana. Što se tiče svjedoka Midhata Ćatića i Đulejmana Đulića, odbrana je istakla da isti nisu mijenjali adresu prebivališta, da su bili dostupni Sudu, te da je Tužilaštvo bilo dužno te svjedoke ispitati u prvostepenom postupku. Odbrana smatra da ukoliko bi Sud prihvatio izvođenje ovih dokaza bila bi povrijeđena zabrana *reformatio in peius*, stoga je predložila da se ne prihvate navedeni svjedoci.

19. Razmotrivši sve navedeno Apelaciono vijeće je donijelo odluku da se sasluša svjedok "G" i svjedoci Midhat Ćatić i Đulejman Đulić (od kojeg je Tužilaštvo naknadno odustalo), da se reprodukuju iskazi svjedoka pod tačkom b) prijedloga odbrane: Šefko Hodžić, Erzimana Đogić, Ekrem Cokoja, Zajko Čorbadžić, Šefik Đogić, Šefik Čorbadžić, te da se pozove svjedok Bahrudin Fazlić, nakon što se presluša njegov iskaz iz prvostepenog postupka. Prijedlog odbrane pod tačkom a) je odbijen, a odnosi se na svjedoke koji su svjedočili na okolnosti utvrđivanja statusa žrtava.

20. Naime, kako je odbrana prigovarala svjedocima optužbe, pri tome pozivajući se na zabranu *reformatio in peius*³, Apelaciono vijeće je odbilo ovakav prigovor odbrane cijeneći da nema procesne smetnje da se navedeni svjedoci saslušaju. Pri tome je imalo u vidu, kao i tokom cijelog drugostepenog postupka, da zabrana *reformatio in peius* (zabrana preinačenja na teže) štiti optuženog u pogledu nepovoljnijeg utvrđivanja činjeničnog stanja, primjene krivičnog zakona, izricanja strožije krivičnopravne sankcije, nego što je to bilo u pobijanoj presudi.

21. Naime, postupak pred ovim Vijećem uistinu ne predstavlja *de novo* postupak⁴, međutim, isti uveliko ovisi od žalbom postavljenih okvira. U konkretnom slučaju

---

³ Član 307. ZKP BiH (zabrana *reformatio in peius*): „Ako je podnesena žalba samo u korist optuženog, presuda se ne smije izmijeniti na njegovu štetu.“

⁴ Vijeća ovog Apelacionog odjeljenja – Odjela I su kroz više svojih odluka stala na pravno stanovište po kome je žalbeni postupak korektivne prirode, te stoga to nije „prilika za preispitivanje nekog predmeta de

prvostepena presuda je bila osuđujuća, te je ista ukinuta povodom žalbe odbrane. Tužilaštvo se na odluku nije ni imalo razloga žaliti, osim u pogledu odluke o krivičnopravnoj sankciji, što je i učinilo. S tim u vezi, odbrana je žalbom, koja je uvažena zbog bitne povrede, a koja povreda je bila smetnja za svako daljnje preispitivanje, ukazala da u pobijanoj presudi nedostaju razlozi o odlučnim činjenicama kada su u pitanju izvršioци ubistava, tj. da li su to samo pripadnici Samostalnog prozorskog bataljona ili pak i pripadnici policijskih snaga MUP-a učestvovali u izvršenju krivičnog djela. Pa kako je žalbom otvoreno isto pitanje, Tužilaštvo kao suprotna strana u postupku, i kao stranka na kojoj je teret dokazivanja je potpuno ispravno i shodno pravilima i obavezi svog postupanja ustalo sa prijedlogom dokaza koji isti pobijaju. Stoga, Apelaciono vijeće ne nalazi spornim prihvaćanje prijedloga tih dokaza. Zabrana načela *reformatio in peius* bi postojala u slučaju da je tužilac imao razloga da se žali na prvostepenu odluku i u širem dijelu od istaknutog, a da je isto propustio, da bi sada takve okolnosti isticao. Međutim, u konkretnom slučaju, kako je to već navedeno, žalba Tužilaštva je egzistirala upravo u obimu u kakvom je s aspekta optužbe i bilo potrebno, a kako je pobijana odluka ukinuta po žalbi odbrane, te postupak ipak obnovljen, tužiočeva je obaveza da dokazuje svoju optužbu, te ga Sud u tome ne može sprječavati. Suprotno ponašanje bi povuklo povredu člana 14. ZKP BiH, čiji stav 1. je utemeljen u korist obje strane u postupku – tužioca i optuženog, kao i branioca.⁵

22. Dokazni prijedlozi odbrane vezano za status žrtava se ukazuju nesvrshodnim, nakon što je Sud izvršio uvid u sve dokaze, s obzirom na to da su već provedeni dokazi u dovoljnoj mjeri rasvijetlili predmet optužbe u tom pogledu i Sud je na osnovu istih u mogućnosti da donese pravilnu i zakonitu presudu. Dakle, isti ne bi u odlučujućem značaju doprinijeli razjašnjenju ove krivičnopravne stvari, s obzirom da postoji već dovoljno dokaza na predmetne okolnosti. Njihovo izvođenje dovelo bi i do manje efikasnosti i ekonomičnosti postupka, koje principe Sud mora uvijek imati u vidu prilikom odlučivanja, s tim da ovakvim postupanjem Suda nisu ugrožena prava stranaka i braniteljice zagarantovana procesnim zakonom i Evropskom konvencijom o ljudskim pravima i osnovnim slobodama (u daljem tekstu: EKLJP). U preostalom dijelu prijedlog odbrane je ovo Vijeće ocijenilo opravdanim i

---

novo“ (Takode, v. predmet MKSJ, Tužilac protiv Milorada Krnojelca, Žalbena vijeće, Presuda, 17. septembar 2003., para. 5 – 20., te predmete Erdemović (para. 16), Tadić (para. 238 do 326), Aleksovski (para. 63), Furundžija (par. 35 do 37.), Čelebići (par. 435), i dr.)

⁵ Sud je dužan da stranke i branioca tretira na jednak način i da svakoj od strana pruži jednake mogućnosti u pogledu pristupa dokazima i njihovom izvođenju na glavnom pretresu.

svrsishodnim, kako bi se otklonila utvrđena bitna povreda odredaba krivičnog postupka i u konačnici donijela zakonita i pravilna odluka.

23. Na kraju dokaznog postupka, dana 21.05.2021. godine, Sud je donio odluku, shodno odredi člana 317. stav 2. ZKP BiH, da su svi subjektivni i materijalni dokazi, a koji su izvedeni u prvostepenom postupku, prihvaćeni u dokaznu građu u ovom postupku, čemu se nisu protivile stranke i braniteljica optuženog.

(b) Protek roka od 30 dana

24. Pretres pred Apelacionim vijećem je otvoren dana 18.02.2021. godine, međutim usljed proteka roka od 30 dana između ovog ročišta i narednog koji je održan dana 09.04.2021. godine, ponovno je otvoren pretres pred Apelacionim vijećem. U konkretnom slučaju do proteka roka nije došlo iz neopravdanih razloga, nego su rezultat objektivnih okolnosti koje se odnose na pandemiju korona virusa.

25. U tom pogledu Vijeće je imalo u vidu odredbu člana 251. stav 2. ZKP BiH koja propisuje: *“Glavni pretres kcji je odložen mora iznova početi ako se izmjenio sastav vjeća ili ako je odlaganje trajalo duže od 30 dana, ali uz saglasnost stranaka i branioca vjeće može odlučiti da se u ovakvom slučaju svjedoci i vještaci ne saslušavaju ponovo i da se ne vrši novi uviđaj, nego da se koriste iskazi svjedoka i vještaka dati na ranijem glavnom pretresu, odnosno da se koristi zapisnik o uviđaju”*.

26. S tim u vezi, potrebno je ukazati i na odredbu člana 317. stav 1. ZKP BiH koja propisuje: *„Odredbe kcje se odnose na glavni pretres u prvostepenom postupku shodno se primjenjuju i na pretres pred vijećem apelacionog oajejerja“*, te saglasno ovoj odredbi i odredbi člana 251. stav 2. ZKP BiH, i kada je riječ o pretresu pred Apelacionim vijećem, ukoliko je odgađanje pretresa trajalo duže od 30 dana isti mora početi iznova.

III. ZAVRŠNE RIJEČI

A. ZAVRŠNA RIJEČ TUŽILAŠTVA

27. U svojim završnim riječima pred Apelacionim vijećem, Tužilaštvo je ostalo kod završne riječi iznesene u prvostepenom postupku, ali svakako uz poseban osvrt na određene segmente, u smislu vlastitog viđenja izvedenih dokaza. Tužilaštvo u završnoj riječi navodi kako je u toku postupka otklonjena sumnja o tome da li se u konkretnom slučaju radi o tome da su zločin izvršili samo pripadnici Samostalnog prozorskog bataljona, čiji je komandant bio Enver Buza ili su u istom učestvovali i pripadnici druge

jedinice nad kojima je optuženi također imao neposrednu komandnu odgovornost. Tužilaštvo smatra da je komandna odgovornost Envera Buze van svake razumne sumnje dokazana, a *de facto* i/ili *de iure* ovlast komandanta je potpuno utvrđena.

28. U optužnici je navedeno da je Enver Buza za vrijeme rata u BiH, u vrijeme oružanog sukoba između Armije BiH, sa jedne strane i HVO sa druge strane, postupao suprotno pravilima međunarodnog humanitarnog prava, i to odredbe člana 3. stav 1. tačka a) IV Ženevske konvencije o zaštiti civilnih lica za vrijeme rata od 12.08.1949. godine, povrede člana 147. u vezi sa članom 146. i odredbe člana 87. stav 3. Dopunskog Protokola uz Ženevske konvencije od 12.08.1949. godine o zaštiti žrtava međunarodnih oružanih sukoba. Na način što je kao nadređena osoba, u svojstvu komandanta Samostalnog bataljona Prozor Armije BiH, sa stvarnom i efektivnom kontrolom nad pripadnicima jedinice SB Prozor koja je dana 14.9.1993. godine u ranim jutarnjim satima, pod neposrednom komandom optuženog, izvršila napad na selo Uzdol, općina Prozor i u zaseocima Križ, Zelenike i Raiči, na okrutan i svirep način ubili 27 civila hrvatske nacionalnosti među kojima su bili žene, starci i djeca. Za vrijeme napada optuženi je bio fizički u neposrednoj blizini mjesta gdje su se dešavala ubistva i u cilju rukovođenja i komandovanja posmatrao tok akcije, pa iako je znao da je zločin počinjen, jer je od Predsjednika Predsjedništva RBiH, Štaba Vrhovne komande oružanih snaga RBiH, Komandanta Glavnog štaba OS ABiH, Uprave bezbjednosti Štaba vrhovne komande ABiH, komandanta VI Korpusa, u čijem sastavu je SB Prozor i bio, od Službe vojne bezbjednosti VI Korpusa i od sredstava javnog informisanja radio Rame, imao dostavljene i dostupne informacije o zločinu u Uzdolu, koje su bile takve prirode da su ukazivale potrebu istrage da je zločin izvršen, pa i pored toga što je čak i sam sačinio pisani borbeni izvještaj o zločinu, propustio da poduzme nužne i razumne mjere da učinitelji tog djela budu kažnjeni.

29. Tužilaštvo smatra da je dokazima, kako subjektivnim, tako i objektivnim, dokazalo na nedvojben način da je optuženi počinio prethodno navedeno krivično djelo, da je došlo do teške povrede Ženevske konvencije o zaštiti civilnih osoba za vrijeme rata, da su žrtve bili civili, da je krivično djelo izvršeno na području općine Prozor, te da je izvršio krivično djelo kao pripadnik Armije BiH, a da krivično-pravne radnje nisu bile opravdane vojnom nuždom. Također ističe da optuženi kao zapovjednik jedinice koja je počinila zločin nije poduzeo nužne i razumne mjere da kazni podređene osobe - pripadnike svoje jedinice.

30. Kada su u pitanju tri elementa komandne odgovornosti, i to prvi element

vezan za odnos nadređeni/podređeni, odnosno efektivnu kontrolu, Tužilaštvo smatra da je nesumnjivo optuženi imao efektivnu kontrolu, pa tako odlučivao o svemu, izdavao naređenja, imenovao i razrješavao sebi potčinjene osobe, birao i razrješavao komandire, upućivao ljude na doškolovanje, donosio naredbe o lišenju slobode, upućivao vojnike u zatvor i na kraju odlučio na kojem mjestu će biti zatvor. U cilju dokazivanja gore navedenih tvrdnji, Tužilaštvo posebnu pažnju skreće na dokaze T-48 i T-96 iz kojih je vidljivo da je Enver Buza taj koji je izdavao direktna naređenja, između ostalog i pripadnicima civilne policije. Tužilaštvo zaključuje da nema sumnje da je u akciji na Uzdolu sudjelovao Samostalni prozorski bataljon čiji su pripadnici bili podređeni Enveru Buzi i nad kojima je imao kontrolu.

31. Drugi element komandne odgovornosti je element saznanja koji govori da je optuženi Enver Buza, kao nadređena osoba, u svojstvu komandanta SBP, znao da su njegovi podređeni vojnici, pripadnici jedinice SBP izvršili napad na selo Uzdol i u zaseocima Križ, Zelenike i Raiči na okrutan i svirep način ubili 27 civila hrvatske nacionalnosti među kojima su bili žene, starci i djeca. Kao dokaze za prethodno navedeno Tužilaštvo ističe dokaz T-85 - Izvještaj komandanta SB Prozor iz kojeg je vidljivo da su Enveru Buzi poznate okolnosti stradanja civila, što predstavlja direktni dokaz o njegovom saznanju (*mens rea*) o izvršenom zločinu. Nadalje, navodi dokaz T-95 - Dopis od 31.10.1993. godine sačinjen od strane komande SB Prozor upućen komandi VI Korpusa iz kojeg se vidi da je optuženi bio dobro upoznat sa zadacima koje je imala njegova jedinica. S tim u vezi, Tužilaštvo navodi još nekoliko dokaza koji dokazuju kao jasnu i neupitnu činjenicu da je Enver Buza imao informacije i znao da je u Uzdolu počinjen zločin. Pomenuti dokazi su: akt kojim zahtijeva Mazovjetski (specijalni predstavnik UN za ljudska prava) da se provede istraga o zločinima u Uzdolu, te dopis Rasima Delića komandi VI korpusa u čijem sastavu je bio i SPB da se dostave podaci o navedenom zločinu.

32. Kao treći element komandne odgovornosti, Tužilaštvo smatra da Enver Buza nije poduzeo neophodne i razumnne mjere da bi se spriječilo izvršenje krivičnog djela, niti je kaznio počinioce. Obaveza kažnjavanja podrazumijeva u najmanju ruku sprovođenje temeljite istrage, a nakon saslušanih 22 pripadnika SPB, te pripadnika VI korpusa koji su sudjelovali u akciji na Uzdol, niko nije potvrdio da je pozivan da daje izjavu o dešavanjima na Uzdolu.

33. U nastavku završnih riječi Tužilaštvo daje pregled i komentar ključnih dokaza vezanih za komandnu odgovornost, te nalaz i mišljenje vještaka vojne struke prof. dr.

Dragomira Keserovića (T-114) koji zaključuje da istraga nije pokrenuta, a samim tim ni sprovedena. Navode se iskazi brojnih svjedoka vezano za krivično-pravne radnje koje se optuženom stavljaju na teret, a Tužilaštvo smatra da ponovno izvedeni dokazi odbrane, i to: Šefko Hodžić, Erzimana Đogić, Šefik Đogić, Ekrem Cokoja, Zajko Čorbadžić, Hajriz Bećirović i Bahrudin Fazlić, ni u jednom momentu svog ponovnog svjedočenja nisu doveli u pitanje, niti poljuljali tvrdnju Tužilaštva o odgovornosti optuženog za počinjeni zločin. Tužilaštvo posebno ističe svjedočenje svjedoka Šefika Čorbadžića koji je objasnio gdje je išao u akciju, s kim je bio, kuda je prošao da dođe do škole, koga je sreo na putu do škole, odnosno potvrdio da na tom dijelu puta niko nije vidio civila ni živog ni mrtvog, te da je kod škole poginuo pripadnik vojne policije Meho Hero zvan „Mehara“. Potvrdio je da je sa njim bilo civilnih policajaca, a na to svjedočenje nadovezuje se iskaz svjedoka Midhata Ćatića koji je kazao da je Aziz Bobar išao zajedno sa dva policajca, Šefikom Čorbadžićem i grupom DIG na školu, ne kroz selo, nego sa bočne strane pa su tako i došli do škole sa bočne strane. Svjedok „G“ je potvrdio pred prvostepenim vijećem da je u akciji na Uzdol učestvovala i civilna policija, a pred Apelacionim vijećem da je sudjelovao policajac Aziz Bobar, što je potvrdio i Midhat Ćatić. U skladu sa navedenim, Tužilaštvo smatra da zločin nije počinjen kod škole nego isključivo na dijelu pravca napada vojnika SPB koji su išli frontalno na zaseoke Križ, Zelenike i Raiči gdje je ukupno ubijeno 27 civila. Potom je istaknuto da iz svjedočenja velikog broja pripadnika SPB proizlazi da je Enver Buza bio taj koji je o svemu odlučivao, a između ostalog i naredio civilnom policajcu Azizu Bobaru da ide u akciju na Uzdol. Posebnu pažnju Tužilaštvo upućuje na dokaze T-48 i T-96 iz kojih je vidljivo da je Enver Buza izdavao direktna naređenja upravo MUP-u Prozor, a što je potvrdio i svjedok Midhat Ćatić. Tužilaštvo naglašava da je Enver Buza sam sačinio Izvještaj komandanta SBP o akciji na Uzdol. (dokaz T-85)

34. Nadalje, Tužilaštvo kao dokaz navodi nalaz i mišljenje vještaka prof.dr.sci.med. Šimuna Anđelinovića koji je vršio obdukciju i vanjski pregled tijela ubijenih žrtava iz Uzdola u KBC Split. Sa druge strane za nalaz i mišljenje vještaka odbrane Dere Harbinje Tužilaštvo smatra da je potpuno pristrasan i da nije urađen u skladu sa strukom i naukom, te od sudskog vijeća zahtijeva da pomenuti nalaz ne prihvati.

35. Na kraju svojih završnih riječi Tužilaštvo zaključuje da svi provedeni dokazi ukazuju da je napad na Uzdol 14. septembra 1993. godine izvršilo 156 vojnika SPB-a i tri pripadnika civilne policije kojima je Buza direktno naredio da idu u akciju. Dalje, smatra da su neoborivi dokazi da su u tom napadu ubijeni civili koji su živjeli u Uzdolu, te akcentira

da je više žrtava ustrijeljeno iz neposredne blizine, sa leđa, dvije žrtve u krevetu, dok je jedna žrtva osakaćena prije nego li je lišena života, jedna žrtva je lišena života nakon što je brutalno pretučena poslije pucanja u grudi i nogu, dok je druga žrtva na smrt pretučena. Pri tome također ukazuje da su meta napada bila i djeca.

36. Konačno, Tužilaštvo smatra da je optuženi Enver Buza odgovoran zbog nečinjenja, pasivnog držanja i propuštanja da postupi u skladu sa svojim ovlastima i obavezama kao komandanta, da kazni svoje potčinjene vojnike što je propustio, jer prema mišljenju Tužilaštva komandna odgovornost je odgovornost za nečinjenje i propuste da komandanti djeluju kada su imali dužnost da djeluju, a gdje postoji zakonska obaveza da provedu radnje na koje ih obavezuju, između ostalog i norme međunarodnog prava.

37. Komandna odgovornost predstavlja obavezujuće pravno pravilo koje je potrebno posmatrati ne samo kroz domaće zakonodavstvo i statute MKSJ i MKS, već i kao običajno pravilo savremenog međunarodnog prava. Tužilaštvo zaključuje da je zbog ponašanja Envera Buze u selima Here, Kute i Šćipe, gdje je i bila njegova zona odgovornosti, stvorena atmosfera nekažnjivosti i dopustivosti teškog zločina u Uzdolu.

38. Prema stavu Tužilaštva, takvo propuštanje odnosno nečinjenje, po svom djelovanju i značenju jednako je učinjenju krivičnog djela činjenjem. Smatra da nema sumnje da svi dokazi provedeni i u prvostepenom i u drugostepenom postupku ukazuju na to da je optuženi znao za ovaj zločin, a da apsolutno nije poduzeo ništa da se počinitelji otkriju i kazne, zatim da je bio svjestan svega što je uradio i da je to htio, te predlaže da ga Sud oglasi krivim i najstrožije kazni.

B. ZAVRŠNA RIJEČ ODBRANE OPTUŽENOG

39. Braniteljica optuženog Envera Buze u svojim završnim riječima, u uvodnom dijelu naglašava da Sud, prije odluke o krivici, mora zaključiti da je svaki element svakog krivičnog djela koje se optuženom stavlja na teret dokazan van razumne sumnje, svaki element svakog vida odgovornosti koji se optuženom stavlja na teret mora biti dokazan van razumne sumnje i da je bilo koja činjenica neophodna kao takva ili neophodna za donošenje presude dokazana van razumne sumnje.

40. Završne riječi odbrane su podijeljene na dva dijela, prvi dio koji se odnosi na četiri zahtjeva zajedničkog člana 3. Ženevske konvencije i drugi dio koji se bavi komandnom odgovornošću.

41. U tom pogledu, u prvom dijelu odbrana navodi da tužilac mora dokazati da je žrtva bila civil, te da je izvršilac bio svjestan civilnog statusa napadnute osobe, jer žrtva mora biti civil da bi bila zaštićena zajedničkim članom 3. Ženevskih konvencija. Pri tome odbrana naglašava dužnost boraca da se razlikuju od civilne populacije pozivajući se na Dodatni protokol Ženevske konvencije, član 44. stav 3. Odbrana smatra da su Uzdol i zaseoci Uzdola predstavljali legitiman vojni cilj pozivajući se, između ostalog, na svjedočenja svjedoka: Derve Here, Mustafe Here, Šefika Đogića, Erzimane Đogić, Zajka Čorbadžića i svjedoka optužbe Ratkić Fabijana.

42. Prema mišljenju odbrane civili, naoružani civili-domobrani i borci HVO-a su bili duboko međusobno izmiješani u Uzdolu, a kao dokaze za svoju tvrdnju navodi svjedočenja: Marić Kate, Zdenka Đalte, Šefika Đogića, Žarka Zelenike, Pere Mendeša, Vlajčić Mire i Stojanović Sofije. Kao posebno značajne u kontekstu ocjene legitimnosti vojnih ciljeva i zaštićenosti civila navodi iskaze svjedoka Ruže i Ivke Stojanović, te Josipa Prskala. Apsolutnu izmiješanost vojnika i civila, prema odbrani, pokazuje svjedočenje Mire Vlajčić. Svi svjedoci su potvrdili intenzivnu pucjavu i granatiranje za koju su rekli da dolazi sa svih strana. Odbrana zatim navodi da je kratko poslije napada uslijedio kontranapad snaga HVO, kao što su naveli svjedoci: Juso Hero, Miro Vlajčić i Anto Šimunović, a potvrdili dokazi Tužilaštva: T-57, T-58, T-59 i T-60. Nadalje, odbrana ukazuje da svjedok Behaim Šabić svjedoči da je postojala naredba da se ne ubija stanovništvo „nezaštićeno, nejednako“, dok Ekrem Cokoja svjedoči da su imali podatak da u Uzdolu nema civila i da su ranije iseljeni.

43. Odbrana također smatra da Tužilaštvo nije dokazalo uzrok smrti civila, te da postoje dokazi samo o stanju žrtava u kakvom su zatečeni nakon događaja, ali ne i dokazi o okolnostima njihove pogibije, što je sa stanovišta međunarodnog prava odlučujuće da bi se mogla donijeti pravilna odluka o tome da li su žrtve, odnosno, civili hotimično ubijeni.

44. Odbrana osporava nalaz vještaka Šimuna Anđelinovića, čija je vjerodostojnost prema mišljenju odbrane upitna, što je jasno iz svjedočenja Nade Dalipagić koja je kazala da nije izvršen uviđaj na mjestu događaja, a dvije žrtve Ratkić Martin i Ratkić Kata obuhvaćene su nalazom Anđelinovića koji ih zapravo nije ni vidio jer su nađene nekoliko dana nakon odvoženja poginulih u Split. Također, smatraju da nisu vjerodostojni iskazi Kathryn Adie i Kaze Zelenike jer su novinari snimali samo civile, a nisu poginule vojnike i vojne objekte. Odbrana navodi da civili nisu bili cilj napada i da nije izvršena autopsija tijela

koja bi pobliže utvrdila kakvi i koji projektili su uzrokovali povrede.

45. U drugom dijelu svojih završnih riječi, odbrana govori o komandnoj odgovornosti koju dijeli na tri elementa: odnos nadređeni-podređeni, element znanja i nepostojanje propusta da preduzme nužne i razumne mjere.

46. U okviru odnosa nadređeni-podređeni, odbrana smatra da Tužilaštvo nije van razumne sumnje dokazalo da je Enver Buza komandovao napadom na Uzdol, niti da su izvršiocu krivičnih djela bili pod njegovom efektivnom kontrolom. Odbrana navodi da postojanje odnosa nadređeni-podređeni zavisi od dva faktora, jedan da su počinioci u vrijeme počinjenja krivičnog djela bili podređeni optuženom i drugi da je nadređeni imao efektivnu kontrolu nad podređenim. Da bi utvrdilo van razumne sumnje odgovornost nadređenog, Vijeće je moralo vidjeti jasne dokaze o stvarnom ostvarivanju komande i kontrole nad grupom podređenih koji se mogu identificirati. Svi takvi podređeni moraju biti oni koji su izvršili zločin koji predstavlja osnov optužbe.

47. Nadalje, odbrana naglašava da efektivna kontrola mora biti realna i postojati nad osobama koje su osumnjičene da su izvršile zločine. Također, odbrana smatra da prvostepeno vijeće nije postupilo na pravi način jer je ustanovilo da je efektivna kontrola kroz faktor izdavanja naredbi postojala prije događaja odnosno poslije događaja jer efektivna kontrola mora biti ustanovljena u odnosu na vrijeme kada su navodni zločini izvršeni. Stav odbrane je da Tužilaštvo nije pružilo dokaze o identitetu baš ni jednog izvršioca ubistva, niti je konsekventno utvrdilo da su ga izvršili baš pripadnici Samostalnog prozorskog bataljona. Zatim, odbrana navodi da Vijeće nije vidjelo niti jedan dokaz koji bi pokazao da je jedinica MUP-a, koja nije uopšte u strukturi i lancu komandovanja ARBiH, bila pretpočinjena SPB, a naročito Enveru Buzi, što sve temelji na nepostojanju odluke između MUP-a i ARBiH, kao i nepostojanju dokumenta da su pripadnici MUP-a pretpočinjeni SPB-u.

48. Osvrćući se na svjedočenje Midhata Ćatića, odbrana je stava da se svjedoku predočena naredba T-48 ni u kom slučaju ne odnosi na SJB Prozor, a da je naredba T-96 daleko izvan vremenskog okvira optužnice. Također odbrana ukazuje da se Tužilaštvo nije bavilo dokazivanjem efektivne kontrole nad fočanskim jedinicama za koje odbrana smatra da nisu djelovale u okviru SPB niti pod komandom Buze što pokazuje dokaz O-4.

49. Optužnica tvrdi da je optuženi Enver Buza rukovodio i komandovao akcijom Uzdol, što odbrana smatra da nije tačno jer je prema tvrdnjama brojnih svjedoka, a

naročito svjedoka „G“, optuženi odbio ići u akciju zbog čega je došlo do svađe između njega i Sefera Halilovića.

50. Odbrana navodi da je Samostalni prozorski bataljon bio pretpočinjen 317. brdskoj brigadi, a što dokazuju dokazom O-4, odnosno Direktivom „Neretva '93“ i svjedočenjima Bahrudina Fazlića, Erzimane Đogić i Šefika Đogića. Posebno naglašava da je Enver Buza odstranjen sa komandne pozicije, a da će Mustafa Hero preuzeti jedinice koje su išle u akciju, te da je Zićro Suljević poslan na komandno mjesto i da se upravo on cijelo vrijeme nalazio na najbližoj komandnoj poziciji u akciji na Uzdol.

51. Odbrana se u svojoj završnoj riječi dalje bavi elementom znanja u okviru komandne odgovornosti. Pa tako, navodi da je Tužilaštvo baziralo svoje tvrdnje na nalazu vještaka Keserovića, dok vještak svoj nalaz bazira na izvještaju od 20.9.1993. godine (T-85). Odbrana navodi da ukoliko optuženi nije direktni izvršilac Sud mora utvrditi da je znao kakav je status žrtava u to vrijeme, odnosno da je znao da su u pitanju zaštićene osobe i da su namjerno ubijene. Odbrana naglašava da postoje jasni dokazi koji pokazuju da je komandni kadar ovog bataljona dobio podatke da je civilno stanovništvo s područja Uzdola iseljeno iz svojih kuća, naglašavajući svjedočenja Erzimane i Šefika Đogića, te Zajke Čorbadžića.

52. Prema stavu odbrane, zahtjev u pogledu elementa znanja podrazumijeva da je nadređeni imao stvarno znanje koje označava svjesnost da su zločini za koje je optužen bili izvršeni od njemu podređenih, a da se izvan razumne sumnje može zaključiti da je u vrijeme takvih događaja imao takvo znanje i propustio djelovati. Jedina situacija priznata po međunarodnom pravu, kada je u pitanju utvrđivanje elementa znanja kod komandanta, tiče se izvještaja koji su dostavljeni komandantu ili su poslani njegovoj komandi. Odbrana zaključuje da u situaciji kada je komandant primio informacije o mogućem zločinu koje se tiču događaja i ako je iz nekih praktičnih razloga bio onemogućen da verificira i potvrdi te informacije, ne može se reći da je imao razloga da zna da se zločin desio, pa prema tome odbrana smatra da Tužilaštvo nije izvan razumne sumnje dokazalo da su zadovoljeni standardi potrebni da bi se utvrdilo postojanje elementa odgovornosti znanja na strani optuženog.

53. Kao treći element komandne odgovornosti odbrana navodi nepostojanje propusta da preduzme nužne i razumne mjere. Na tvrdnju Tužilaštva da u slučaju Uzdol nije provedena nikakva istraga, oslanjajući se na iskaz Mustafe Bektaša, odbrana smatra da

se radi o visoko motiviranom svjedoku koji je bez sumnje bio osoba u čijoj je nadležnosti bilo provođenje istrage i koji je to propustio učiniti. Odbrana zaključuje da je Enver Buza naredio pomoćniku za bezbjednost Mustafi Bektašu da ispita i vidi šta se dešavalo u vrijeme napada u Uzdolu i o čemu se tu radilo na temelju iskaza svjedoka Erzimane Đogić i Šefika Đogića. Svjedok Šefik Đogić je u iskazu tvrdio da je istraga vođena, a što je potvrdio i Juso Hero. Svjedok Eminović Nermin je prema mišljenju odbrane u svom svjedočenju razjasnio da je dužnost komandanta Buze predviđena propisima bila iniciranje istrage na način da se dostave ulazni podaci, dok je istraga u nadležnosti Službe vojne bezbjednosti. Iz iskaza Hajriza Bećirovića je vidljivo da je istraga bila inicirana, vođena i da nije dovršena zbog odluke na najvišem nivou Uprave vojne bezbjednosti, načelnika Jusufa Jašarevića. Odbrana navodi da bilo koji domaći zakon, a naročito Pravilo T-18, ne propisuje obavezu SVB da šalje izvještaje komandantu, niti obavezu komandanta da traži takve izvještaje od SVB.

54. Na kraju odbrana zaključuje da Enver Buza kao komandant SPB ne može biti oglašen odgovornim za propust potčinjenog Mustafe Bektaša, nego samo za vlastiti propust. Posebno naglašava činjenicu da je istragu u vrijeme događanja obustavila Uprava vojne bezbjednosti ARBiH, te činjenicu da je Enver Buza na dužnosti komandanta ostao do februara 1994. godine, te da u nekom kasnijem periodu nije mogao uticati na tok istrage. Stoga odbrana zaključuje da ni ovaj element odgovornosti Tužilaštvo nije dokazalo izvan razumne sumnje, te shodno tome odbrana Envera Buze predlaže da Sud donese oslobađajuću presudu.

55. Optuženi Enver Buza je na kraju istakao da je u cijelosti saglasan sa završnom riječi koju je iznijela njegova braniteljica.

IV. RELEVANTNO MATERIJALNO PRAVO

56. Prije svega, a s obzirom da je donesena osuđujuća presuda, ovo Vijeće podsjeća na princip zabrane *reformatio in peius* kojim se rukovodilo prilikom odluke u meritumu. Naime, činjenica je da je Tužilaštvo BiH izjavilo žalbu na prvostepenu presudu samo u pogledu odluke o krivičnopravnoj sankciji, pa je shodno tome činjenični opis iz izreke prvostepene presude ostao obavezujući za Apelaciono vijeće u tom obimu, formi i kvalifikaciji u slučaju donošenja ponovne odluke o krivici optuženog. S obzirom da su inkriminacije u odnosu na optuženog, za koje ga je ovo Vijeće našlo odgovornim, kao takve egzistirale i u izreci prvostepene presude, a cijeneći da se Tužilaštvo nije žalilo na

intervencije prvostepenog vijeća u tom pogledu, to je ovo Vijeće preuzelo činjenični opis kakav je bio u prvostepenoj presudi. Dakle, ovo Vijeće se rukovalo općim elementima krivičnog djela Ratni zločin protiv civilnog stanovništva iz člana 142. KZ SFRJ, nalazeći iste ispunjenim, a koje djelo je počinjeno dana 14.09.1993. godine, u kojem periodu je na snazi bio KZ SFRJ, koji je preuzet na osnovu Zakona o primjeni Krivičnog zakona Republike Bosne i Hercegovine i Krivičnog zakona SFRJ⁶.

57. Odlučujući o primjeni materijalnog zakona i pravne kvalifikacije djela, Apelaciono vijeće je imalo u vidu načela propisana članovima 3. i 4. KZ BiH, te članom 7. stav 1. EKLJP, pa je primjenom navedenih odredbi utvrdilo da je optuženi Enver Buza počinio krivično djelo Ratni zločin protiv civilnog stanovništva iz člana 142. stav 1. KZ SFRJ u vezi sa članom 86. stav 2. i članom 87. stav 3. Dopunskog Protokola uz Ženevske konvencije od 12.08.1949. godine o zaštiti žrtava međunarodnih oružanih sukoba, te u vezi sa članom 30. stav 2. KZ SFRJ, za koje ga je i oglasilo krivim.

58. Član 3. KZ BiH propisuje načelo legaliteta, odnosno da nikome ne može biti izrečena kazna ili druga krivičnopravna sankcija za djelo koje, prije nego što je učinjeno, nije bilo zakonom ili međunarodnim pravom propisano kao krivično djelo i za koje zakonom nije bila propisana kazna (*nullum crimen sine lege, nulla poena sine lege*). Međutim, članovi 3. i 4. istog Zakona ne sprečavaju suđenje ili kažnjavanje bilo kojeg lica za bilo koje činjenje ili nečinjenje koje je u vrijeme kada je počinjeno predstavljalo krivično djelo u skladu sa opštim načelima međunarodnog prava (član 4a. KZ BiH).

59. U članu 7. EKLJP na sličan način propisuje se princip legaliteta i glasi:

"Niko se ne može smatrati krivim za krivično djelo nastalo činjenjem ili nečinjenjem koje nije predstavljalo krivično djelo u vrijeme izvršenja, prema nacionalnom ili međunarodnom pravu. Isto tako, izrečena kazna neće biti teža od one koja se primjenjivala u vrijeme izvršenja krivičnog djela."

---

⁶ Skupština SFRJ je usvojila Krivični zakon Bosne i Hercegovine na sjednici Saveznog vijeća, održanoj dana 28.09.1976. godine i objavila ga u Službenom listu SFRJ broj 44, od 08.10.1976. godine. Nakon proglašenja nezavisnosti BiH, KZ SFRJ je na osnovu Uredbe sa zakonskom snagom od 22.05.1992. godine preuzet kao zakon Republike Bosne i Hercegovine (uz manje izmjene), a stupio je na snagu danom objavljivanja.

Ovaj član ne uiječe na suđer,je ili kađnjavar,je bilo kcje osobe kcja je kriva za čin,jer,je ili nečin,jer,je, ako je to cjelo u vrijeme izvršer,ja predstav,jalo krivično cjelo prema opštim pravnim načelima priznatim kod civiliziranih naroda."

60. Navedene zakonske odredbe propisuju da se, po pravilu, na učinioca krivičnog djela prvenstveno primjenjuje zakon koji je bio na snazi u vrijeme učinjenja (*tempus regit actum*).

61. Od ovog je principa moguće odstupiti jedino u interesu optuženog, odnosno jedino ukoliko se nakon izvršenja djela zakon izmijenio na način da je izmijenjeni zakon blaži za učinitelja. Pitanje koji je zakon blaži za učinitelja rješava se *in concreto*, odnosno upoređivanjem starog i novog ili novih zakona u odnosu na svaki konkretni slučaj, jer isti zakon može biti povoljniji u jednom slučaju, a teži u drugom, u zavisnosti od toga za koje djelo se optuženi tereti, te kakve su odredbe o krivici ili kađnjavanju za to djelo. Pri tome je potrebno utvrditi sve okolnosti koje mogu biti relevantne za navedenu ocjenu, pa shodno tome izvršiti procjenu, primjena kojeg zakona bi predstavljala istinski povoljniji ishod za učinioca, koji zakon daje veću mogućnost za povoljniju odluku u konkretnom slučaju (načelo konkretnosti). Jednostavno poređenje tekstova zakona na konkretan slučaj može dati siguran odgovor samo u slučaju ako je novi zakon dekriminisao nešto što je po ranijem zakonu bilo krivično djelo, jer je tada novi zakon očigledno blaži. U situaciji kada je krivično djelo kađnjivo po oba zakona, potrebno je utvrditi sve okolnosti koje su relevantne za izbor blažeg zakona u konkretnom slučaju, uzimajući u obzir sve odredbe koje se odnose na kađnjavanje. Pri tome, treba imati u vidu odredbe o propisanim krivičnopравnim sankcijama, vrstama i mjerama, njihovom odmjeravanju, odnosno ublažavanju, mjerama sigurnosti, sporednim kaznama, mjerama koje predstavljaju supstitute kazni i drugim relevantnim odredbama u pogledu izricanja krivičnopравne sankcije.

62. Međutim, nije dovoljno utvrditi koji zakon daje veće mogućnosti za povoljniju presudu, već koji od njih omogućava povoljniji ishod u konkretnom slučaju, prema konkretnom učiniocu, a što jasno proizlazi iz zakonskih odredbi člana 4. stav 2. KZ BiH, koji kaže da će se primijeniti zakon koji je "blaži za učinioca". Prema tome, nije isključena mogućnost da zakon sa težom kaznom bude za učinioca na kraju povoljniji, jer primjena nekih njegovih drugih odredbi dovodi do povoljnijeg rješenja za učinioca.

63. U konkretnom slučaju, zakon koji je bio na snazi u vrijeme izvršenja djela – KZ SFRJ, jednako kao i zakon koji je trenutno na snazi – KZ BiH, propisuju krivičnopравne

radnje za koje je optuženi oglašen krivim kao krivično djelo Ratni zločin protiv civilnog stanovništva. S obzirom na navedeno, jasno je da postoje zakonski uslovi za vođenje krivičnog postupka protiv počinioca za navedeno krivično djelo i njegovo kažnjavanje.

64. Pitanje retroaktivnosti primjene krivičnog zakona od izuzetnog je pravnog značaja i kao takvo je već bilo predmetom analize i ocjene u nekoliko odluka Ustavnog suda Bosne i Hercegovine (u daljem tekstu: Ustavni sud) i Evropskog suda za ljudska prava (u daljem tekstu: ESLJP), a koje imaju direktne implikacije na postupanje Suda BiH u predmetima ratnih zločina, s obzirom da se radi o obvezujućoj domaćoj i međunarodnoj sudskoj praksi.

65. Apelaciono vijeće je, shodno prethodnom, a imajući u vidu stavove Ustavnog suda, koji odstupa od prakse ESLJP, jer ne predviđa da se primjena blažeg zakona po učinioca preispituje za svaki slučaj pojedinačno, već jasno određuje da će se u svim slučajevima, u kojima oba zakona propisuju isto krivično djelo, na učinioca primijeniti KZ SFRJ, ovaj zakon primijenilo u konkretnom slučaju, jer je stav Ustavnog suda obvezujući i za Sud BiH.

66. Kako je krivično djelo Ratni zločin protiv civilnog stanovništva iz člana 173. KZ BiH, za koje krivično djelo se optuženi tereti u konkretnom slučaju, bilo propisano članom 142. KZ SFRJ, to je, slijedom navedenog, te u skladu sa praksom Ustavnog suda, u pogledu primjene materijalnog prava nužno primijeniti KZ SFRJ, kao zakon koji je važio u vrijeme izvršenja krivičnog djela i kao zakon koji je prema stavu Ustavnog suda blaži prema optuženom.

67. Nadalje, kada je u pitanju primjena međunarodnog prava na konkretan slučaj, s obzirom na oblik odgovornosti koji je optuženom stavljen na teret, s obzirom da se, prema optužnici, tereti za počinjenje krivičnog djela Ratni zločin protiv civilnog stanovništva iz člana 173. u vezi sa članom 180. stav 2. KZ BiH (*tzv. individualna odgovornost*), odnosno da je kao nadređena osoba znao da je njegov podređeni počinio krivično djelo, a da je propustio da preduzme nužne i razumne mjere da učinitelj tog djela bude kažnjen (*komandna odgovornost za nečinjenje*).

68. S obzirom da je u konkretnom slučaju primijenjeno materijalno pravo koje je važilo u vrijeme počinjenja djela, odnosno KZ SFRJ, gdje navedeni vid odgovornosti nije propisan, jer se krivično djelo iz člana 142. KZ SFRJ može počiniti kada optuženi „*naredi ili izvrši zabranjenu radnju*“, a odgovornost optuženog, u konkretnom slučaju, ogleda se u propuštanju da učini radnje koje proizilaze iz njegovog položaja i dužnosti, odnosno

odgovornost za nečinjenje i propust da djeluje kada mu je to bila dužnost i obaveza.

69. Iz navedenih razloga, Apelaciono vijeće je uz primjenu KZ SFRJ, direktno primijenilo međunarodno običajno pravo koje se odnosi na komandnu odgovornost, a koja je postojala u vrijeme počinjenja krivičnog djela, odnosno bila je inkorporirana u unutrašnji pravni poredak, i to kako na osnovu međunarodnog običajnog prava, tako i na osnovu ratifikovanih međunarodnih ugovora.

70. S tim u vezi, potrebno je ukazati na član 15. stav 2. Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima gdje je striktno propisano: *„Ništa se u ovom članu ne protivi suđenju i osudi lica zbog radnji i propuštanja koja su se u vrijeme kada su učinjene smatrale za krivična djela prema opštim pravnim načelima koja priznaje međunarodna zajednica“*, što je također na isti način predvidjela i EKLJP.

71. Naime, doktrina komandne odgovornosti, odnosno mogućnost krivične odgovornosti za nezakonito ponašanje podređenih - ponašanje suprotno pravilima međunarodnog ratnog prava, ustanovljena je, prije svega, normama međunarodnog običajnog prava, ali i međunarodnim kodifikacijama ratnog prava prema kojima je nadređeni krivično odgovoran ne samo zato što je naredio, poticao ili učinio krivična djela, nego je obavezan da spriječi ili kazni lica pod njihovom kontrolom koja svojim radnjama postupaju protivno temeljnim principima čije poštivanje nalažu norme međunarodnog humanitarnog prava. Nepostupanje nadređenog u skladu sa navedenom obavezom predstavlja osnovu krivične odgovornosti za nečinjenje.

72. Koncept odgovornosti komandanta ustanovljena je u prvoj kodifikaciji ratnog prava – IV Haška konvencija iz 1907. godine⁷, gdje se u odredbi člana 1. Pravilnika navodi: *„Zakoni, prava i dužnosti ratovanja ne primjenjuju se samo na vojsku nego i na miliciju i dobrovoljačke odrede, ako ispunjavaju sljedeće uslove:*

Da im na čelu stoji osoba odgovorna za svake potčinjene“

---

⁷ Haška konvencija o zakonima i običajima rata na kopnu - Prilog uz konvenciju o zakonima i običajima rata na kopnu.

73. Navedeni koncept ustanovljen je i u Desetoj Haškoj konvenciji iz 1907. godine, o bombardovanju ratnim brodovima (*član 19.*) i u Ženevskoj konvenciji o ranjenicima i bolesnicima iz 1929. godine.

74. Doktrina komandne odgovornosti (*prvi put*) je primijenjena nakon I Svjetskog rata i to od strane Carskog suda Njemačke u predmetu protiv Emila Müllera u Leipzigu⁸. Müller je pred ovim sudom osuđen zato što nije spriječio izvršenje zločina, niti kaznio podređene koji su zločin počinili.

75. Princip komandne odgovornosti je po završetku II Svjetskog rata primijenjen pred međunarodnim sudovima i potvrđen kroz međunarodnu jurisprudenciju, između ostalog u slučajevima *Visoka vlast, Yamašita, Taoci, slučaj Medina*. Navešćemo mišljenje izneseno u predmetu Yamashito, gdje je Vrhovni sud Sjedinjenih država zaključio da *ratno pravo vjnom komandantu nameće dužnost da, u okviru svojih ovlaštenja, preduzme potrebne mjere radi kontrole trupa pod njegovom komandom, smatrajući ga lično odgovornim ako njegovi potčinjeni krše ratni zakon zbog toga što nije preduzeo mjere kako bi to spriječio*. Slično je zaključio i Vojni sud u Tokiju, na suđenju japanskom admiralu *Toyodi*, našavši da *se princip komandne odgovornosti sastoji u propuštanju nadređenog da preduzme korake kako bi njegov potčinjeni bio kažnjen zbog počinjenja zvjerstava, ukoliko je to znao, ili bi trebalo da zna, obzirom da nije izvršio svoju dužnost kao komandant i mora biti kažnjen*.

76. Kao dio međunarodnog običajnog prava doktrina komandne odgovornosti je 1977. godine kodifikovana Dopunskim protokolom I uz Ženevske konvencije koji se odnosi na međunarodne oružane sukobe. Status doktrine komandne odgovornosti kao dijela običajnog prava je potvrđen eksplicitnim navođenjem elemenata komandne odgovornosti u Statutu Međunarodnog tribunala za bivšu Jugoslaviju član 7(3), Statutu Međunarodnog krivičnog suda za Ruandu član 6 (3) i Rimskim statutom Međunarodnog krivičnog suda član 28.

77. Princip prema kojem nadređeni može biti pozvan na odgovornost za zločine koje su počinili podređeni, ako nije pravilno izvršio svoju dužnost, formulisan je u članu 86.

---

⁸ Presuda Carskog suda pravde u krivičnom predmetu protiv Emila Müllera od 30. maja 1921. godine.

Dopunskog protokola, koji propisuje: 1. *Visoke strane ugovornice i strane u sukobu moraju suzbijati teške povrede i poduzimati potrebne mjere za suzbijanje ostalih povreda Konvencije i Protokola koje su posljedica nečinjenja kada imaju dužnost činjenja*, a stavom 2. *Činjenica da je povredu Konvencije ili ovog Protokola učinio neki podređeni ne oslobađa njegove nadređene krivične odgovornosti ako su znali ili imali informacije koje su mu u datim okolnostima omogućile da zaključi da je podređeni učinio ili da će počiniti povredu i ako nisu poduzeli sve moguće mjere u okviru svojih ovlasti kako bi spriječili ili suzbili tu povredu.*

78. Nadalje, članom 87. Dopunskog protokola propisana je dužnost komandanta da kontroliše postupke svojih podređenih i da preduzima potrebne mjere za sprečavanje ili represiju kršenja Ženevskih konvencija ili Protokola, te je, u stavu 3. navedeno: *Visoke stranke ugovornice i stranke sukoba moraju od svog komandanta koji je doznao da će njegovi podređeni ili druge osobe pod njegovom kontrolom izvršiti ili da su izvršile povredu Konvencije ili Protokola, zahtijevati da preduzme potrebne mjere kako bi se spriječilo takvo kršenje i da pokrene disciplinski ili krivični postupak protiv prekršitelja.*

79. Iz navedenog nedvojbeno proizilazi da se vojni komandanti mogu smatrati krivično odgovornim za nezakonito ponašanje podređenih, s obzirom da je ta pravna norma bila dio međunarodnog običajnog, ali i međunarodnog konvencijskog prava.

80. U Komentaru Komisije za međunarodno pravo koji se odnosi na članove 86. i 87. Dopunskog Protokola I navodi se da se vojni komandant može smatrati krivično odgovornim za protivpravno postupanje svojih podređenih ako posredno doprinese učinjenju zločina propustom da spriječi ili kazni taj zločin, a navedeni stav zauzet je i u prvostepenoj presudi MKSJ-a *Zejnir Delalić i dr.* broj IT-96-21, u paragrafu 334 (*predmet Čelebići*): *Kao što se veoma jasno vidi iz člana 87. Dopunskog protokola I međunarodno pravo nadređenim nameće pozitivnu obavezu da spriječe da lica pod njihovom kontrolom učine kršenje međunarodnog humanitarnog prava. U krajnjem konsekvenci ta dužnost predstavlja osnovu i određuje doseg posredne krivične odgovornosti.*

81. Na kraju i Međunarodni komitet Crvenog krsta u pravilu 153. zaključuje: *„Zapovjednici i drugi nadređeni krivično su odgovorni za ratne zločine koje počinje njihovi podređeni ukoliko su znali ili su imali razloga da znaju da su se njihovi potčinjeni spremali učiniti ili su već učinili takve zločine i nisu poduzeli sve potrebne i razumne mjere u*

njihovcj moći, ili ako su takvi zločini zločini učinjeni da se kazne odgovorne osobe.“

82. Dakle, imajući u vidu navedeno, institut komandne odgovornosti, kao oblik odgovornosti nadređenog, zasniva se na dužnosti sprečavanja i dužnosti kažnjavanja protivpravnih radnji podređenih nad kojima posjeduje stvarnu kontrolu (*tzv. posredna ili pojedinačna krivična odgovornost za nečinjenje*), i postojao je, odnosno bio je dijelom međunarodnog običajnog prava tokom čitavog razdoblja *kcje je relevantno za konkretan predmet*.

83. Međutim, osnovno pitanje koje se postavlja, jeste, da li je doktrina komandne odgovornosti, kao dio međunarodnog običajnog prava primjenjiva i na unutrašnje oružane sukobe. Ovo stoga što se Dopunski protokol II, kako to stoji i u samom nazivu, odnosi na nemeđunarodne sukobe, za razliku od Dopunskog protokola I koji se odnosi na oružane sukobe međunarodnog karaktera i ne predviđa komandnu odgovornost u vezi sa unutrašnjim oružanim sukobima, pa pitanje koje se postavlja jeste da li se norme Protokola I mogu primjeniti bez obzira na karakter i vrstu oružanog sukoba.

84. Kako je već rečeno komandant će se smatrati odgovornim ako propusti da učini nešto što je obavezan učiniti na osnovu međunarodnog prava, s obzirom da međunarodno pravo nadređenima nameće dužnosti da spriječe i kazne zločine koje su počinili njihovi podređeni. Polazeći od činjenice da Dopunski protokol I predstavlja samo kodifikaciju međunarodnog običajnog prava (*iz 1977. godine*), koje je, kako je to već ranije rečeno, poznavalo doktrinu komandne odgovornosti znatno prije usvajanja Protokola I i članova 86. i 87 koji su samo formulisali postojeće stanje, Apelaciono vijeće zaključuje da se doktrina komandne odgovornosti, može jednako primjeniti, ukoliko dođe do kršenja Konvencije i Protokola i u unutrašnjem oružanom sukobu, bez obzira što nije propisana Dopunskim protokolom II, s obzirom na obavezu poštivanja međunarodnog (*običajnog*) prava i činjenicu da i sam član 142. KZ SFRJ propisuje *...ko kršeći pravila međunarodnog prava za vrijeme rata, oružanog sukoba...*, odnosno, ovo Vijeće nalazi da su te norme primjenjive u svakom oružanom sukobu.

85. Zabranu činjena određenih djela tokom unutrašnjeg sukoba predviđa član 3. zajednički Ženevskim konvencijama iz 1949. godine (*o zaštiti civilnih lica u vrijeme rata*). Konvencije su kodifikacija međunarodnih običajnih pravila i opštih načela ratovanja i zajedno sa Dopunskim protokolima iz 1977. godine smatraju se osnovom

međunarodnog humanitarnog prava. Član 3. IV Ženevske konvencije u istovjetnom sadržaju se nalazi u sve 4 Ženevske konvencije iz 1949. godine i mjerodavne odredbe tog člana glase:

"U slučaju oružanog sukoba kcji nema karakter međunarodnog sukoba, a kcji izbje na teritorji jedne od visokih strana ugovornica, svaka od strana u sukobu biće dužna da primjenjuje bar sljedeće odredbe: (1) Prema licima kcja ne učestvuju neposredno u neprjateljstvima, podrazumjevajući tu i pripadnike oružanih snaga kcji su položili oružje i lica onesposobjena za borbu usjed bolesti, rana, lišerja slobode ili bilo kcjeg drugog razloga, postupat će se, u svakj prilici, čovječno bez ikakvog nepovojnog razlikovanja utemejenog na rasi, bcji kože, vjeroispovjesti ili uvjerenju, spolu, rođerju ili imovinskom stanju ili bilo kcjem drugom sličnom rjerilu.

U tu svrhu zabranjeni su i ostaju zabranjeni, u svako doba i na svakom mjestu, sljedeći postupci prema gore navedenim osobama:

a) ugrožavarje života i fizičkog integriteta, posebno sve vrste ubistava, sakaćerja, okrutnih postupaka i mućerja; b) uzimarje talaca; c) povrede ličnog dostojanstva, naročito uvredjivi i ponižavajući postupci; d) izricarje kazni i izvršavarje pogubjerja bez prethodne presude izrećene pred redovno ustanovjenim sudom i popraćenog svim sudskim garantjama kcje civilizovani narodi priznaju za neophodne.

(2) Ranjenici i bolesnici biće prihvaćeni i rje govani.

Svaka nepristrasna humanitarna organizacjja, kao što je Međunarodni komitet Crvenog križa, može zaraćenim stranama ponuditi svcje usluge.

Zaraćene će strane nastcjati da posebnim sporazumima osnaže sve odredbe ili dio ostalih odredaba ove Konvencje.

Primjena prethodnih odredaba ne ujeće na pravni položaj zaraćenih strana."

86. Navedeni član sadrži minimum pravila primjenjivih u slučaju oružanog sukoba koji nema međunarodni karakter i koji izbije na području jedne od visokih strana ugovornica. Međutim, činjenica je da međunarodna sudska praksa prihvata njegovu primjenu i na

međunarodne oružane sukobe, što bi značilo da se zajednički član 3. primjenjuje bez obzira na prirodu sukoba. *(iako odražava humanitarna načela kcja su teme j cjelokupnog međunarodnog humanitarnog prava kcja se primjenjuju u nemeđunarodnim sukobima).*

87. U svakom slučaju međunarodno običajno pravo predviđa teško kršenje zajedničkog člana 3. Ženevskih konvencija, odnosno pravila međunarodnog humanitarnog prava, bez obzira na to da li se radi o međunarodnom ili nemeđunarodnom sukobu, pa ne postoji razlog da se u načela propisna Konvencijom ne uključi krivična odgovornost, odnosno obaveza kažnjavanja podređenih-represija, što je, kako se to navodi u odluci o nadležnosti u predmetu *Tadić: „upotpunjeno drugim opštim principima i pravilima zaštite žrtve u unutrašnjem oružanom sukobu kao i zbog povrede određenih osnovnih principa i pravila vezanih za sredstva i metode borbe u građanskom sukobu“.*

88. Nema sumnje da je unutrašnji sukob predmet primjene međunarodnog prava s obzirom na neophodnost poštivanja minimalnih standarda ponašanja i pravila međunarodnog humanitarnog prava. U Drugostepenoj presudi u predmetu MKSJ, *Tužilac protiv Zejnila Delalića broj IT-96-21 (predmet Čelebići),* zaključeno je *da se ne može pronaći niti jedan načelan razlog zbog kojeg se, nakon što je primjena pravila međunarodnog humanitarnog prava proširena i na kontekst nemeđunarodnih sukoba, kršenje tih pravila ne bi moglo krivično sankcionisati na međunarodnom nivou. U svjetlu činjenice da je danas većina sukoba savremenog društva nemeđunarodnog karaktera i da su zločini jednako strašni neovisno o međunarodnom sukobu, zaključeno je, izražavanje razlika među njima i posljedicama u odnosu na počinjene zločine, moglo bi se smatrati ignorisanjem svrhe Ženevskih konvencija i zaštite dostojanstva čovjeka.*

89. Navedeno nalazi potvrdu i u preambuli Dodatnog protokola II gdje je, između ostalog, navedeno: *„u slučajevima kcji nisu predviđeni pozitivnim pravom, čovjek ostaje pod zaštitom načela čovječnosti i zahijeva javne savjesti“.*

90. S tim u vezi, potrebno je ukazati i na stav iznesen u Odluci po interlokutornoj žalbi od 16.07.2003. godine u predmetu *Enver Hadžihasanović* da se *činjenica da se počinjenje ratnog zločina spremalo ili da je već učinjeno u toku unutrašnjeg oružanog sukoba nije relevantna za odgovornost komandanta. Osnov odgovornosti komandanta su njegove obaveze nadređenog vojnima kcji čine organizovanu vojnu silu pod njegovom komandom, a ne ratište na kojem su pripadnici njegovih oružanih snaga učinili cjelo.*

91. Da je komandna odgovornost, *in tempore criminis,* bila dio međunarodnog

običajnog prava koje se primjenjuje na ratne zločine počinjene tokom unutrašnjeg oružanog sukoba potvrđeno je i brojnim presudama Međunarodnog suda za bivšu Jugoslaviju koje na iscrpan način obrazlažu mogućnost primjene međunarodnog običajnog prava kada je u pitanju odgovornost komandanta u oružanom sukobu koji nema međunarodni karakter. Tako se u presudi broj IT-99-36-T 1 iz 2004. godine (*Radoslav Brđanin*) navodi „...načelo da vojnici i drugi nadređeni mogu biti pozvani na krivičnu odgovornost za djela podređenih uvrježno je u konvencionom i u običajnom pravu. To vrijedi u kontekstu, kako međunarodnih, tako i unutrašnjih oružanih sukoba“, te u presudi broj IT-01-42-T 31 iz 2005. godine (*Pavle Strugar*) gdje se navodi da načelo individualne krivične odgovornosti nadređenog koji nije spriječio ili kaznio svoje podređene zbog činjenja zločina, ustanovljeno je u međunarodnom običajnom pravu i može se primjeniti kako na međunarodne, tako i na unutrašnje oružane sukobe.

92. Cijeneći naprijed navedeno Apelaciono vijeće nalazi da teška kršenja međunarodnog humanitarnog prava u unutrašnjem oružanom sukobu, povlače i individualnu odgovornost, odnosno za teška kršenja predviđena je i komandna odgovornost. Drugim riječima, gdje god međunarodno običajno pravo poznaje mogućnost počinjenja ratnog zločina od strane pripadnika organizovane vojne sile ono poznaje i krivičnu odgovornost komandanta, ako je on znao ili je imao razloga da zna da se njegov podređeni sprema učiniti djelo ili da je već učinio, a komandant nije poduzeo nužne i razumne mjere da spriječi takvo djelovanje ili da kazni podređenog.

93. Kada je u pitanju pojam „*organizovana vojna sila*“, sa stanovišta međunarodnog običajnog prava, podrazumjeva se da u oružanom sukobu, bilo međunarodnom, bilo unutrašnjem, da je vojna sila uključena u takav sukob i organizovana, a kao takva, može postojati samo na osnovu odgovorne komande. S tim u vezi potrebno je ponovno ukazati na Pravilo o zakonima i običajima ratovanja na kopnu koji čini dodatak Haške konvencije IV iz 1907. godine u koji je načelo odgovorne komande uvršteno i gdje se navodi: „*zakoni, prava i obaveze u ratu važe ne samo za vojsku, nego i za paravojne i dobrovoljačke korpuske koji, između ostalih, ispunjava sjedeći kriterij: da im na čelu stoji osoba odgovorna za svoje podređene*“.

94. Princip odgovorne komande uvršten je i u Ženevsku konvenciju o postupanju sa ratnim zarobljenicima iz 1949. godine, te u Dopunski protokol I iz 1977. godine (*član 18 i član 33*) gdje se navodi: „*oružane snage strana u sukobu sastaju se od svih organizovanih oružanih jedinica, naoružanih grupa i naoružanih jedinica koje su pod komandom*

odgovornom toj strani za ponašanje svojih potčinjenih“, ali i u Dopunskom protokolu II u članu 1. gdje se navodi:

1. Ovaj protokol kojim se razvija i dopunjuje član 3. koji je zajednički za Ženevske konvencije od 12. avgusta 1949. godine, ne mijerjajući njegove postojeće uslove za primjenu, primjenjivaće se na sve oružane sukobe koji nisu obuhvaćeni članom 1. Dopunskog protokola uz Ženevske konvencije od 12. avgusta 1949. godine o zaštiti žrtava međunarodnih oružanih sukoba (Protokol I) koji se odvijaju na teritoriji visoke strane ugovornice između njenih oružanih snaga i otpadničkih oružanih snaga ili drugih organizovanih naoružanih grupa koje, pod odgovornom komandom, vrše takvu kontrolu nad dijelom njene teritorije koja im omogućuje da vode neprekidne i usmjerene vojne operacije i da primjenjuju ovaj protokol.

2. Ovaj protokol se neće primjenjivati na situacije unutrašnjih nemira i zategnutosti, kao što su pobune, izolovani i sporadični akti nasilja i ostali akti slične prirode, jer to nisu oružani sukobi.

95. Iz navedenog proizilazi da odgovorna komanda u stvari znači dužnost komandanta, odnosno njegovu obavezu da osigura, između ostalog, da vojnici pod njegovom komandom poštuju pravila međunarodnog humanitarnog prava.

96. U komentaru MKCK člana 87. Dodatnog protokola I se navodi: „uloga zapovjednika je odlučujuća jer ... mjere neophodne za ispravnu primjenu Konvencije i protokola moraju se poduzeti na nivou jedinice, ... između obaveza koje preuzimaju strane u sukobu i ponašanje pojedinaca. Na tom nivou, sve zavisi od zapovjednika, a bez njihovog savjesnog nadzora malo je vjerovatno da će generalni zakonski zahtjevi biti ispoštovani..“

97. S tim u vezi, žalbeno vijeće u Odluci po interlokutornoj žalbi od 16.07.2003. godine u predmetu *Enver Hadžihasanović* navodi: „dužnosti sadržane u odgovornoj komandi izvršavaju se kroz komandnu odgovornost. Komandna odgovornost proizilazi iz odgovorne komande“. Navedeni stav u potpunosti prihvata i ovo Vijeće jer jednostavno rečeno odgovorna komanda garantuje primjenu humanitarnih standarda kroz dobro organizovane vojne, paravojne ili civilne strukture, a komandant je odgovoran ukoliko su njegovi podređeni tokom oružanog sukoba počinili zločine u odnosu na, međunarodnim

humanitarnim pravom, zaštićene kategorije lica. Kršenje dužnosti od strane nadređenog povlači krivične posljedice, odnosno odgovornost nadređenog.

98. Sagledavajući rečeno u odnosu na mogućnost primjene doktrine komandne odgovornosti u unutrašnjem oružanom sukobu, a sa aspekta odgovorne komande, kao načela međunarodnog običajnog prava, potrebno je ponovo ukazati na Odluku po interlokutornoj žalbi u predmetu *Hadžihasanović*, gdje se navodi da „*prema relevantnim aspektima međunarodnog prava, oružane snage koje učestvuju u unutrašnjem oružanom sukobu smatraju se organizovanim, a samim tim i pod odgovornom komandom*“, a što dalje podrazumijeva i komandnu odgovornost, odnosno mogućnost kažnjavanja komandanta takvih jedinica za nedozvoljene radnje svojih potčinjenih.

99. Logičan i jedini mogući zaključak jeste da, ukoliko je moguće da pripadnici organizovane vojne sile mogu počinuti ratni zločin, tokom unutrašnjeg sukoba, nema niti jednog razumnog razloga da za počinjenje takvih zločina ne postoji komandna odgovornost.

100. Imajući u vidu sve navedeno, te kada se izvrši ocjena izvedenih dokaza na pretresu, Apelaciono vijeće je utvrdilo da je Samostalni prozorski bataljon bila organizovana vojna jedinica u okviru 6. Korpusa Armije RBiH, organizovana na principu jednostarješinstva i subordinacije, sa jasno određenim zadacima, na čijem čelu je, u relevantno vrijeme, bio optuženi Enver Buza, sa svim dužnostima, pravima i odgovornosti koje položaj nadređenog podrazumijeva, pa tako i odgovornost za radnje svojih podređenih.

101. S obzirom da se optuženi tereti po osnovu komandne odgovornosti, kao oblika individualne odgovornosti nadređenog, koja je u inkriminisano vrijeme nesporno bila dio međunarodnog humanitarnog prava, bitno je naglasiti da su svi elementi iste dokazani (1) Postojanje odnosa nadređeni-podređeni između nadređenog (optuženog) i počinioca krivičnog djela; 2) Da je optuženi znao ili imao razloga da zna da će se počinuti krivično djelo ili da je krivično djelo već počinjeno; i 3) Da je optuženi propustio da preduzme neophodne i razumne mjere da spriječi krivično djelo ili kazni počinioca), o čemu će biti više riječi u nastavku obrazloženja.

102. Dakle, na osnovu izloženog Vijeće nalazi da je individualna odgovornost

nečinjenjem, kao oblik komandne odgovornosti primjenjiv i po KZ SFRJ, te da se primjena Protokola i Konvencija mora posmatrati kroz obavezu poštovanja normi međunarodnog prava, koje je uvršteno u član 142. KZ SFRJ, a temelji se i na odredbi člana 210. Ustava SFRJ koja obavezuje sudove „na neposrednu primjenu međunarodnih ugovora kcji su objavljeni“.

103. Na kraju, Vijeće nalazi shodnim podsjetiti i na navode iz Preambule Dodatnog protokola I koja određuje njegovu primjenjivost i gdje se navodi „*potvrđujući da je da odredbe Ženevskih konvencija i ovog Protokola, u punj mjeri treba da budu primjenjive, u svim prilikama, na sve osobe kcje su zaštićene tim instrumentima, bez ikakve diskriminacije zasnovane na prirodi ili porijeklu oružanog sukoba ili na ciju kcji su strane u sukobu postavile ili im se pripisuje*“, što je još samo jedna potvrda da vrsta sukoba nije odlučujuća za pitanje odgovornosti za teška kršenja odredaba zajedničkog člana 3. Ženevskih konvencija i da činjenica da Dopunski protokol II ne predviđa komandnu odgovornost ne može i ne smije biti osnov za oslobađanje od odgovornosti komandanta koji u unutrašnjem oružanom sukobu ne kazni svoje potčinjene zbog počinjenja ratnog zločina.

A. PРАВНА KVALIFIKACIJA KRIVIČNOG DJELA

(a) Opći elementi krivičnog djela

104. S obzirom na to da je utvrđeno u izreci presude, krivica optuženog Envera Buzе procjenjivana je u kontekstu krivičnog djela Ratni zločin protiv civilnog stanovništva iz člana 142. stav 1. KZ SFRJ, u vezi sa članom 86. stav 2. i članom 87. stav 3. Dopunskog Protokola uz Ženevske konvencije od 12.08.1949. godine o zaštiti žrtava međunarodnih oružanih sukoba, te u vezi sa članom 30. stav 2. KZ SFRJ, odnosno Vijeće je analiziralo da li su radnjama optuženog ostvarena sva bitna obilježja bića krivičnog djela iz člana 142. stav 1. KZ SFRJ, koje glasi:

“Ko kršeći pravila međunarodnog prava za vrijeme rata, oružanog sukoba ili okupacije naredi da se izvrši napad na civilno stanovništvo, naseje, pojedina civilna lica ili lica onesposobjena za borbu, kcji je imao za posjedicu smrt, tešku tjelesnu povredu ili teško narušavanje zdravlja ljudi; napad bez izbora cijа kcjim se pogađa civilno stanovništvo; da se prema civilnom stanovništvu vrše ubistva, mučenja, nečovječna postupanja,

biloški, medicinski ili drugi naučni eksperimenti, uzimanje tkiva ili organa radi transplantacije, nanošenje velikih patnji ili povreda tjelesnog integriteta ili zdravlja; rasejavanje ili presejavanje ili prisilno odnarođjavanje ili prevođenje na drugu vjeru; prisijavanje na prostituciju ili silovanje; primjenjivanje mjera zastrašivanja i terora, uzimanje talaca, kolektivno kažnjavanje, protivzakonito odvođenje u koncentracione logore i druga zakonita zatvaranja, lišavanje prava na pravilno i nepristrasno suđenje; prisijavanje na službu u oružanim snagama neprjateljske sile ili njencj obavještajncj službi ili administraciji; prisijavanje na prinudni rad, izgadjivanje stanovništva, konfiskovanje imovine, pjačkanje imovine stanovništva, protivzakonito i samovoljno uništavanje ili prisvajanje u velikim razmjerama imovine koje nije opravdano vojnim potrebama, uzimanje nezakonite i nesrazmjerno velike kontribucije i rekvizicije, smarjenje vrijednosti domaćeg novca ili protivzakonito izdavanje novca, ili izvrši neko od navedenih djela,

kaznit će se zatvorom najmanje pet godina ili smrtnom kaznom.“

105. Za postojanje citiranog krivičnog djela neophodno je da radnje izvršenja djela predstavljaju kršenje pravila međunarodnog prava, što ukazuje na blanketni karakter krivičnog djela. Ove povrede zabranjene su Ženevskim konvencijama i dodatnim protokolima, te osnov za krivična djela koja se odnose na ratne zločine proizlazi upravo iz konvencija.

106. Iz citirane zakonske odredbe proizlaze sljedeći opći (*chapeau*) elementi krivičnog djela Ratni zločin protiv civilnog stanovništva:

- Djelo počinioca mora biti počinjeno suprotno pravilima međunarodnog prava, na način da je počinjenje djela usmjereno protiv civilnog stanovništva, dakle osoba koje ne učestvuju u oružanom sukobu ili su položile oružje ili su onesposobljene za borbu, odnosno osoba koje su zaštićene odredbama Ženevske konvencije o zaštiti civilnih osoba za vrijeme rata od 12. avgusta 1949. godine;
- Kršenje mora biti počinjeno u vrijeme rata, oružanog sukoba ili okupacije;
- Djelo počinioca mora biti povezano sa ratom, oružanim sukobom ili okupacijom;
- Počinilac mora narediti ili počiniti djelo.

107. Svi ovi elementi razlikuju krivična djela ratnih zločina od krivičnih djela opšteg kriminaliteta. Dakle, da bi se inkriminiranim radnjama optuženog ostvarila obilježja

krivičnog djela ratni zločin neophodno je utvrditi, odnosno, na osnovu provedenih dokaza zaključiti o postojanju naprijed navedenih općih elemenata odnosno uslova za ispunjenost elemenata bića predmetnog krivičnog djela.

108. Slijedom odredbe člana 142. KZ SFRJ, nije neophodno (nije uslov postojanja samog djela) da počinioc zna ili ima namjeru da krši međunarodnu normu (nije nužno da kršenje blanketnih propisa bude obuhvaćeno sviješću učinioca), već je dovoljno da njegovo ponašanje objektivno predstavlja kršenje pravila međunarodnog prava, dok se kod preduzimanja konkretnih, pojedinačnih radnji izvršenja, svakako mora cijeniti subjektivni odnos počinioca prema djelu.

109. Dakle, odredba člana 142. KZ SFRJ se, između ostalog, temelji i na Ženevskoj konvenciji IV. Optužnica tereti optuženog da je postupao suprotno odredbi člana 3. stav 1. tačka a) ove Konvencije. Pravila sadržana u članu 3. Ženevske konvencije IV smatraju se običajnim pravom i predstavljaju minimalni standard od kojeg zaraćene strane nikada ne bi trebale odstupiti, a kojim je propisano da:

„U slučaju oružanih sukoba kcji nemaju međunarodni karakter, a kcji izbju na području jedne od visokih strana ugovornica, svaka zaraćena strana dužna je primjerjivati barem sjedeće odredbe:

1. Prema licima kcja ne učestvuju neposredno u neprjateljstvima, uključujući pripadnike oružanih snaga kcji su položili oružje i osobe izbaćene iz strcja zbog bolesti, rana, lišerja slobode ili bilo kcjeg drugog razloga, u svakcj će se prilici postupati čovječno, bez ikakvog nepovoljnog razlikovarja utemejenog na rasi, bcji kože, vjeroispovjesti ili uvjererju, spolu, rođerju ili imovinskom starju ili bilo kcjem drugom sličnom rjerilu. U tom cijju, zabranjeni su i ubuduće se zabranjuju, u svako doba i na svakom rjestu, prema gore navedenim licima, između ostalih i sjedeći postupci:

a) nasije što se nanosi životu i ijelesnom integritetu, osobito sve vrste ubistava, sakaćerja, okrutnosti i mućerja;

110. Kako iz izreke presude proizilazi, optuženi je predmetno krivično djelo poćinio nećinjenjem, koje je propisano odredbom člana 30. stav 2. KZ SFRJ, koja glasi: *„Krivićno oćjelo moćže biti izvršeno nećinjenjem samo kad je učinilac propustio ćinjenje kcje je bio dućzan da izvrši“.*

111. Prema tome, iako komandna odgovornost sama po sebi predstavlja odgovornost za nečinjenje, odnosno, za propust komandanta da spriječi zločine potčinjenih i da ih kazni, krivično djelo Ratni zločin protiv civilnog stanovništva se može počiniti samo ukoliko počinitelj „*naredi*“ ili „*izvrši*“ neko od djela iz navedene zakonske odredbe, što se optuženom ne stavlja na teret, nego se tereti da je propustio da poduzme nužne i razumne mjere da učinitelji predmetnog krivičnog djela budu kažnjeni. Kako je već naprijed istaknuto KZ SFRJ ne predviđa eksplicitno komandnu odgovornost, niti u svoje odredbe inkorporira njene elemente, stoga je u konkretnom slučaju bilo potrebno primijeniti odredbu člana 30. stav 2. KZ SFRJ, u cilju određivanja što preciznije i adekvatnije pravne kvalifikacije krivičnog djela za koje je optuženi oglašen krivim, te da mu se ne bi stavila veća kriminalna količina na teret.

112. Dakle, u konkretnom slučaju je utvrđeno da je optuženi svojim radnjama izvršenja počinio krivično djelo Ratni zločin protiv civilnog stanovništva iz člana 142. stav 1. KZ SFRJ, u vezi sa članom 86. stav 2. i članom 87. stav 3. Dopunskog Protokola uz Ženevske konvencije od 12.08.1949. godine o zaštiti žrtava međunarodnih oružanih sukoba, te u vezi sa članom 30. stav 2. KZ SFRJ.

(i) Djelo počinioca mora biti počinjeno suprotno pravilima međunarodnog prava

113. U smislu primjene međunarodnih pravila u inkriminisanom periodu, Vijeće je imalo u vidu navode iz presude Žalbenog vijeća MKSJ u predmetu *Tadić*, gdje je utvrđeno da se: „*međunarodno humanitarno pravo primjenjuje od početka oružanih sukoba sve do posljednjeg prestanka neprijateljstava...*“

114. Član 3. Konvencije smatra se odredbom običajnog prava i obavezujući je za sve strane u sukobu, nemeđunarodnom ili međunarodnom, zbog čega je ova odredba bila važeća *in tempore criminis*. Navedeni član je zajednički za sve Ženevske konvencije, odnosno isti je inkorporiran u sve četiri Ženevske konvencije od 12. avgusta 1949. godine. Njegova suština jeste, osim što se primjenjuje u svim vrstama sukoba (međunarodni i nemeđunarodni), da svim osobama koje ne učestvuju direktno u neprijateljstvima garantuje određena prava, odnosno prema kojima se garantuje čovječno postupanje i zabranjuju određeni postupci, taksativno nabrojani u tačkama a) do d) člana 3. Konvencije.

115. Prema tome, da bi se utvrdilo kršenje pravila međunarodnog prava, neophodno je da se utvrdi protiv koga je počinjenje bilo usmjereno, odnosno da li je djelo bilo usmjereno protiv posebne kategorije osoba koje su zaštićene članom 3. stav 1. Konvencije. U

konkretnom slučaju, Apelaciono vijeće je utvrdilo da su žrtve predmetnog krivičnog djela bili civili.

(ii) Status oštećenih kao zaštićene kategorije stanovništva - civili

116. Apelaciono vijeće je na osnovu svih izvedenih dokaza sa sigurnošću utvrdilo da je predmetno krivično djelo učinjeno prema oštećenim: Stjepan Zelić (1983.), Marija Zelić (1980.), Ruža Zelić (1944.), Jadranka Zelenika (1981.), Ruža Zelenika (1931.), Ivan Zelenika (1930.), Luca Zelenika (1906.), Janja Zelenika (1931.), Dragica Zelenika (1934.), Kata Perković (1922.), Mato Ljubić (1923.), Mara Grubeša (1943.), Zorka Glibo (1938.), Ivka Raič (1934.), Mijo Raič (1924.), Ivka Raič (1921.), Stanko Raič (1927.), Lucija Raič (1933.), Šima Raič (1914.), Mara Raič (1938.), Jela Džalto (1950.), Anto Stojanović (1920.), Martin Ratkić (1925.), Kata Ratkić (1928.), Anica Stojanović (1949.), Franjo Stojanović (1916.) i Serafina Stojanović (1922.), dakle prema licima koja uživaju zaštitu shodno odredbama zajedničkog člana 3. Ženevskih konvencija.

117. Prema definiciji iz člana 3. stav 1. IV Ženevske Konvencije, zaštićene kategorije lica su *“lica koja ne učestvuju neposredno u neprijateljstvima, podrazumijevajući tu i pripadnike oružanih snaga koji su položili oružje i lica onesposobljena za borbu usljed bolesti, rana, lišenja slobode ili iz bilo kojeg drugog razloga”*. Dakle, u smislu odredbe zajedničkog člana 3. Konvencija, civilom se smatra lice koje *“ne učestvuje neposredno u neprijateljstvima”*.

118. Za bolje razumijevanje definicije *“civila”* date u zajedničkom članu 3. Konvencija i razumijevanje termina *“neposredno u neprijateljstvima”*, Vijeće je uzelo u obzir i praksu MKSJ gdje se navedena sintagma definiše.

119. Shodno praksi MKSJ, osoba aktivno sudjeluje u neprijateljstvima kada učestvuje u ratnim dejstvima koji će *“po svom karakteru ili svrsi, vjerovatno nanijeti stvarnu štetu ljudstvu ili materijalno – tehničkim sredstvima oružanih snaga neprijatelja”*.

120. Faktori koje također treba uzeti u obzir prilikom određivanja statusa žrtve uključuju:

- djelovanje žrtve,
- da li je žrtva nosila oružje, te

➤ odjeća, starost i spol žrtve.⁹

121. Bitno je istaći i to da u slučaju sumnje o tome da li je osoba civil ili ne, lice treba smatrati civilom.¹⁰

122. Apelaciono vijeće je navedeno svojstvo oštećenih prevashodno utvrdilo na osnovu izvedenih materijalnih dokaza, posebno iskaza saslušanih svjedoka, pri tome imajući u vidu spol, godine života kao i činjenicu da su lica ubijena u kućama ili neposrednoj blizini kuća u kojima su živjeli, te na koncu i Izvoda iz matične knjige umrlih za navedena lica.

123. Kada je u pitanju status oštećenih lica, Apelaciono vijeće je utvrdilo da se nesumnjivo radi o civilima, dakle licima koja su u inkriminisano vrijeme uživala zaštitu koju im pruža zajednički član 3. Ženevskih konvencija, s obzirom da se radi o licima koja su u poznim godinama života ili o djeci, te s obzirom na spol žrtava, kao i na osnovu drugih okolnosti koje ukazuju da su ubijeni u kući ili oko kuće, na osnovu vrste smrtonosnih povreda jasno se vidi da ih je smrt zatekla nespremne, odnosno da nisu bili aktivni učesnici u neprijateljstvima, niti su pružali otpor, niti su bili uniformisani, što znači da nisu predstavljali bilo kakvu opasnost i što bi ih eventualno legitimisalo kao vojni cilj. Pored navedenog, iz iskaza svjedoka, zaštićenog svjedoka „G“, Mehe Pilava i Safeta Mujezinovića, proizilazi da su prije napada na selo Uzdol vršene izviđačke radnje, te da se moglo vidjeti da neki mještani tu i dalje žive, obrađuju zemlju i vode stoku na ispašu, dakle počinioci su morali biti svjesni statusa žrtava kao civila, te da činjenica što pripadnici HVO nisu sve civile izmjestili na sigurnu lokaciju, a koju potencira odbrana, ne ekskulpira pripadnike SB Prozor od odgovornosti što su na okrutan i svirep način ubili 27 civila hrvatske nacionalnosti, odnosno ne ekskulpira optuženog Envera Buzu što *post festum*, po saznanju da je zločin počinjen, nije poduzeo razumne i nužne mjere da učinitelji tog djela budu kažnjeni.

124. Dakle, neosnovan je prigovor odbrane kada osporava status žrtava tvrdeći da su isti bili „naoružani civili“, koji su pružali aktivan otpor pucajući na pripadnike SPB-a, što je i navedeno u Izvještaju od 20.09.1993. godine upućenom komandi 6. Korpusa (dokaz O-23), što ih prema stavu odbrane čini legitimnim vojnim ciljem. Ovakav prigovor nema

---

⁹ Halilović, Žalbeno vijeće 16.11.2005., para. 33 – 34;

¹⁰ Vidi presude Suda BiH: *Vrdojak*, prvostepena presuda, str. 13-14; *vidi također Sipić*, prvostepena presuda, str. 8; *Škrabić*, prvostepena presuda, str. 16-17.

utemeljenje u izvedenim dokazima, tim prije što se radi o starim i maloljetnim licima, a i vještak vojne struke Keserović je izjavio da termin „naoružani civili“ „*ne znači ništa*“, s obzirom da svako naoružano lice, koje „*aktivno učestvuje u borbi i pruža otpor, legitimise sebe kao vojni cij*“.

125. U prilog navedenom je iskaz svjedoka Nermina Eminovića, Načelnika SVB VI Korpusa, koji je komentarišući Izvještaj komandanta Envera Buze od 20.09.1993. godine u kojem je i naveden pojam „naoružani civili“, izjavio je da ga je takav pojam razljutio, ističući da to ne postoji, s obzirom da u inkriminirajućem periodu strane u sukobu nisu imale dovoljno uniformi, tako da svako ko je naoružan (bio u uniformi ili ne) je vojnik, a ne civil. Dodao je svjedok, da bi u tom slučaju u Izvještaju trebao biti naznačen veći broj ubijenih bojovnika, a budući da je svima bilo jasno da su tom prilikom poginuli i civili, svjedok smatra da je komandant trebao u izvještaju navedenu okolnost i opisati, s obzirom da civili mogu biti kolateralna šteta, ali mogu biti i likvidirani, što predstavlja ratni zločin.

126. Na ovu okolnost iskaz je dao i svjedok Amir Kurtović, pripadnik Jelačke čete u sastavu SPB-a i učesnik akcije na Uzdol, te je u istom naveo da je njegova grupa prošla između linija Armije i HVO-a i došla kroz livade do potoka, gdje su čekali da akcija krene. Kada se zapucalo, krenuli su prema selu, tačnije, prolaze pored crkve i idu prema školi, gdje je svjedok s lijeve strane kod jedne kuće, vidio mrtvu ženu u civilu kako leži. Istakao je da je osim saboraca i mrtve žene, prilikom povlačenja, vidio još tri mrtva civila, među njima i dijete, ali da nije vidio niti jednog pripadnika HVO-a.

127. Također i svjedok Nail Koro, pripadnik Jelačke čete, potvrđuje da su prošli između linija HVO-a i tako došli do škole, kada počinje akcija pucnjavom, galamom, paljevinom, odnosno kako je kazao svjedok: „*Naša vojnska je pucala*“, a jedino im je uzvraceno iz škole, gdje su se nalazili pripadnici HVO-a. Na kraju, na poseban upit postupajuće tužiteljice, svjedok odgovara: „*Niko nije pucao na mene. Nisam vidio ni civila, ni vojnika.*“ Sa navedenim saglasan je i Safet Mujezinović, također, pripadnik Jelačke čete i učesnik akcije na Uzdol, koji je u svom svjedočenju istakao da je *cij akcije bio da se očisti selo Uzdol*, iako ne zna od čega, ipak zna da su dole bili civili Hrvati. Dalje je naveo da su ih u akciju vodili mještani, da su pošli iz Hera, prošli mimo rovova HVO-a, tako da ih niko od njih nije ni primjetio. Kada su došli u selo, rasporedili su se u strijelce, pucali su po kućama, palili sijeno, jer kako svjedok ističe: „*Buza nam je tako naredio*“. Nikog nije vidio u kućama, niti vojnike, niti civile, ali je začuo zapomaganje žena. Na kraju, odgovarajući na upit postupajuće tužiteljice, koga je sve vidio u selu prilikom napada, svjedok odgovara:

„U Uzdolu niko drugi n. je bio, sem civila kcji su nastradali.“

128. Saglasan sa prednje navedenim iskazima je i iskaz svjedoka Šemse Đulića, čija grupa je imala zadatak da štiti put iz jedne zemunice koju su zauzeli bez ikakvog otpora, jer niko nije pucao na njih iz rovova, ili kako to reče svjedok, *bila je prazna*. Osiguravali su taj dio puta, koji je bio predviđen kao pravac kretanja u slučaju povlačenja pripadnika bataljona. Sa tog mjesta, vide se kuće na Križu, a vide se i zaseoci i Zelenike, a i škola. Tu čekaju svitanje, prvo vidi dim i vatru na Križu, nakon čega počinje pucnjava (znak za početak akcije), na tom dijelu Križa, pa Zelenike i na kraju kod škole na Ceru. Kada se zapucalo vidio je jednog civila u crvenoj jakni kako bježi prema potoku.

129. Da se zaista radi o civilu, potvrdio je upravo svjedok Ivan Stojanović (*tada malo, jetnik star 16 godina*), koji je kako i sam kaže u svojoj izjavi, bio taj sa *crvenom majicom*, radi se dakle o svjedoku koji je preživio izuzetno traumatično iskustvo, koje je na njega zasigurno ostavilo dubok i neizbrisiv trag, te je i pored toga dao istinit i pouzdan iskaz, koji kao takav prihvata Apelaciono vijeće. Naime, Stojanović navodi da ga je negdje između 05 i 05:30 sati probudila jaka pucnjava koja je dolazila sa svih strana Križa, pogledao je kroz prozor i vidio tri naoružana vojnika sa zelenim beretkama, nakon čega je uslijedila rafalna paljba, zbog čega se sakrio u kuću. Kada je uspio da izađe iz kuće, vidio je Šabana Heru i Smaila Heru, komšije koji su vrlo često boravili u njegovoj kući. Ta dvojica Herana, Šaban i Smail Hero su izlazili iz kuće od Luke Stojanovića kada čuje glasove „*ubijete ga i zakojite ga!*“ i zapucali su na njega, a on je bježao između kuća i sakrio se u kuću Joze Stojanovića. Hero Smail i Šaban su trčali za njim i pitali su grupu muslimana koji su bili kod česme: „*je li prošao neki Ustaša u crvenj majici?*“. Kada je izašao iz kuće vidio je svoju majku Anicu Stojanović kako leži na putu, ubijena. U ovom napadu ubijena je i njegova baka, Kata Perković, koja je nosila debele naočale i imala je oko 65 godina, a možda i više. Na kraju je dodao i to da je tokom boravka u kući ubačena bomba, koji geleri su ga zakačili po tijelu, a posljedice osjeća i danas.

130. Činjenicu da nije bilo aktivnog otpora, potvrdio je i svjedok Ramiz Hujdur, kojem je rečeno da je u osnovnoj školi na Ceru Komanda HVO-a, te da je u Zelenikama i Križu mnogo neprijateljske vojske, ali, nasuprot iznesenom, svjedok nije vidio nikakvu vojsku, niti je iko iz kuća pucao na njih. Slično je izjavio i svjedok Sulejman Memić, koji je sa svojom grupom došao na stotinjak metara od škole na Ceru. Nije primjetio, a nije ni vidio da je neko iz kuća pucao na njih, nije vidio vojnike, tu nije bilo ni civila, pa čak ni ranjenika.

131. Također i svjedok odbrane Juso Hero opovrgava postavljenu tezu odbrane o „naoružanim civilima“, licima koja aktivno pružaju otpor, budući da je iskreno opisivao susret sa civilima prilikom povlačenja, kada je prvo ugledao dvoje djece (5 i 7 godina) i tri žene (misli da se radi o Ruži, Finki i Ivki) od kojih je jednu od njih pripadnik SPB uzeo za ruku i rastrgao majicu, ali ga je svjedok uspio udariti, a od drugog vojnika je oteo bombu i bacio dalje od svih kako bi ih spasio. Uspijeva ih skloniti u podrum Slavka Mendeša, rekavši im da ne izlaze jer ih mogu ubiti i „i vaši i naši“. Nakon toga je nastavio sa povlačenjem. Na kraju svjedočenja, prilikom unakrsnog ispitivanja, svjedok je izjavio da nije vidio niti jednog civila koji je pucao ili bio naoružan.

132. Iako se iz navedenih iskaza pripadnika SPB – a i učesnika akcije na Uzdol jasno vidi da se u konkretnom slučaju nije radilo o „naoružanim civilima“ kako to odbrana neosnovano tvrdi, Apelaciono vijeće je također cijenilo i iskaze preživjelih, kao i iskaze članova porodica ubijenih civila, koji saglasno potvrđuju da navedena lica nisu ni na koji način poduzimala aktivnosti u svrhu učestvovanja u neprijateljstvima među stranama u sukobu (*isti su bili obučeni u civilnu odjeću*), niti su pružala aktivni otpor, zbog čega im se, osim statusa civila, kako ga predviđa zajednički član 3. Ženevskih konvencija, i ne može dodijeliti drugi status.

133. Tome u prilog ide iskaz svjedoka Marka Zelića koji je svjedočio o smrti svoje majke, brata i sestre izjavivši da ga je tog jutra probudila pucnjava, nakon čega im pokojna majka govori da bježe ka komšijinoj kući. Opisujući dalja dešavanja, navodi da se uspio sakriti u potok zarastao šibljem kod raskrsnice. Sakrivajući se, vidio je da vojnici sustižu majku, brata i sestru. Vidio je trojicu vojnika, čuo je da razgovaraju šta da rade s njima, kada jedan od njih govori da je Buza naredio da se sve ubije. Nedugo nakon toga, pucaju u njih iz neposredne blizine. Čekao je da vojnici odu, izlazi iz potoka i vidi da leže mrtvi na putu, izjavivši: „*Sijepan je imao majicu i gačice, majka je bila u sukrnji i majci, sestra Marja je imala majicu i trenerku ili hlače, nisam siguran. Vidio sam da su mrtvi, ja sam se da je povukao potokom u pravcu Raiča.*“

134. Pored navedenog, na ove okolnosti je dao iskaz i svjedok Kazo Zelenika, koji je rođen u Uzdolu i gdje ga je rat i zatekao zajedno sa roditeljima, ženom, djecom i sestrama, a čiji iskaz je ovo Vijeće cijenilo dosljednim i vjerodostojnim. Navodi da se priključio HVO-u, te da je bio logističar, odnosno dovlačio je hranu, MTS i sve drugo što je bilo potrebno vojnicima. Tog kritičnog dana, 14.09.1993. godine, bio je u Prozoru na dopustu sa kumovima, ženom i tek rođenim djetetom, dok su mu u Uzdolu ostali majka, otac i

najstarija kćerka Jadranka Zelenika koja je tada imala svega 12 godina. Ujutro tog dana, oko šest sati neko je došao u Prozor i rekao da Uzdol gori, te je istog trena zajedno sa prijateljima Nikom i Perkom krenuo putem za Uzdol. Na pola puta do Uzdola sreo je Ivana Stojanovića, koji im je uplakan i zadihan rekao da su mu ubili mamu Anicu Stojanović, pa su požurili prema Uzdolu, a Ivan je nastavio bježati prema Prozoru.

135. Bilo je već oko osam sati ujutru kada su stigli do škole na Ceru, gdje je zatekao nešto vojnika HVO-a, kao i nekoliko mrtvih pripadnika HVO-a i Armije, a posebno mu je u pamćenju ostao vozač saniteta Mendeš Slavko koji je bio svezan i ubijen, kao i Hero Meho, kako to reče svjedok „*mrtvog od Prozorskog batajona, 59 godište, znamo se, bio je mrtav i u uniformi.*“ Čuo je od vojnika koji su branili školu za vrijeme napada, da je napad počeo u 6 sati ujutro, a da su se već u osam povukli, a pojačanje za odbranu Uzdola je krenulo sa Crnog vrha. Odmah je zajedno sa svojim rođakom Matom i Mičević Slavkom krenuo prema svojoj kući koja je od škole na Ceru udaljena nekih kilometar. Dodao je svjedok da se Uzdol, osim Zelenika, sastoji od zaseoka Križ i Raiči, a da je njegova kuća u Zelenikama do kojih se od škole dolazi kroz Raiče.

136. Krećući se kroz Raiče prema svojoj kući, prvo dolazi do kuće Domina Raiča, kako reče, „*goje je oluk na kraju kuće*“, vidio je Domina, njegovu ženu Ivku i sina Ivu, leže mrtvi. Dalje od njih, ubijena je i Zora Glibo, a njen muž je pobjegao u šumu. Ostavljaju mrtve da leže, i nastavljaju dalje prema njegovoj kući, međutim, kako se kuća Mate i Kate Ljubić nalazi u blizini, svraćaju pred njihovu kuću, zapaljena je, a uz zid od Matine garaže, leži Kata, mrtva je, „*ubili su je*“. Nastavivši prema Zelenikama, nailaze na kuću Stipe Perkovića, gdje na ulaznim vratima vide ubijenu Stipinu suprugu Katu, a Stipo je ostao živ, kao i njihov sin Slavko koji je bio na liniji. Nastavljaju dalje prema Zelenikama i sljedeće što vide je štala Stipe Grubeše koja je izgorila, a sa njom zajedno i Mara Grubeša, dok je njena majka Milica Zelić nekako uspjela da pobjegne i sakrije se u neki bor i tako uspijeva preživjeti.

137. Od kuće Stipe Grubeša stižu u Zelenike, gdje je Luca Zelenika ubijena na pragu svoje kuće, a odmah iznad njene kuće ubijena je Janja Zelenika, iznad koje je i kuća Ljube Zelenika, kako je to izjavio Kazo, *zapažena, a Dragica ubijena, tako da je ona čak i gorila, dio kuka i ruke, to je bilo strašno.* Dalje nailaze na kuću Petra Zelenike, u koju je ubačena bomba, tako ranivši malog Milana u uho, koji je kao i tetka Anđa ipak nekako uspio pobjeći. Nastavljaju dalje i stižu pred Kazinu kuću: „*Stižem mcjcj kući, kada sam bano u kuću, mcja pokcjna kći na hodniku mrtva leži, ja sam poplašen zburjen, došao sam*

do nje, šta ti je kćeri jesi živa, nema, bila je mrtva, zagrlio sam je, pogođena je bila oko srca, vruća je bila još, tamo su vrata preko hodnika bila otvorena, soba je otvorena, pokljni otac je ubijen pred vratima, potrbuške je pao, rafalom je vajda pogođen, krevet gdje je ležala mater, pogođena je u glavu nečim, mater nema ovako glave, vidi se mozak, gore po plafonu, zid krvav, mozak, to se ne da oprati poslije, pa smo to prali da mi ne vide sestre, ali to se ne može oprati. Od muke ne znam šta ću, prenijeli smo malu, prema babi, uzeli smo neku deku i prebacili je preko njih”.

138. Nastavljaju se dalje kretati prema komišijama, *znam da imaju susjedi Ruža Zelić i njezina Marija 13 godina je imala i bio je mali Stjepan koji je imao 11 godina. Odlaze do stare kuće, gdje je bačena bomba pod prozor, odakle su Zelići iskočili, kako bi pobjegli do nove kuće. Krećući se putem prema novoj kući Zelića, odmah vide majku Ružu kako mrtva leži, a Mariju, koja je kako reče Kazo, “bila malo jača”, leži mrtva iznad puta pored glavne ceste prema Herama. U vezi Stjepana, svjedok navodi da je i “mali Stipo” pokušao bježati prema novoj kući, a na pitanje kako mu je to poznato, svjedok izjavljuje da je na tom putu, u trnju, vidio dio trenerke, da bi, nakon desetak metara, vidio i malog Stjepana, “mali Stjepan je pokušao bježati prema mojoj kući, uspio je jedno desetak metara, imao je žute gaćice, i tu je pogođen u glavu, i tu sam počeo plakati.”*

139. U nastavku svjedočenja, svjedok navodi da se dalje kreću konjskim putem prema Križu, ispod ceste, odnosno ispod groblja i dolaze u zaseok Budime, odakle lijevom stranom Križa dolaze do kuće Ante Stojanovića, kojeg vide mrtvog u trenerci i bijelim čarapama pored givna koje je bilo udaljeno 15-20 metara od kuće. Kako reče svjedok, *odatle ulazimo u selo, i odmah nakon nekih 50-tak metara, u šljiviku zatiču Ivku Stojanović sa kojom zajedno prelaze 20 metara i tu zatiču Anicu Stojanović mrtvu. Iznad je gorjela kuća Martina i Kate Ratkić, koje je svjedok vidio u podrumu, ubijene i zagrljene, i dalje više nisu išli, s obzirom da se ostale kuće nalaze na čistini i nisu rizikovali vlastite živote. Vraćaju se zajedno sa Ivkom prema Raičima: “stižemo do Prskalove kuće, gore kod kuće 4 ubijenih, kuća zapaljena, kuća gori, ubijena Šima Raič, Mara kćer ubijena, a pored njih je ubijen Stanko Raič i Lucija Raič. U toj kući je izgorila i Jela Džalto, ona je uletila u kuću i kada se kuća zapalila, nije mogla vajda izaći ili nije htjela. Od Prskalo kuće idemo kod Mije Raiča, koji je živio sa ženom Ivkom, imali su kći Katu, vidimo da je Mijo ubijen pred pragom, tamo otvorimo vrata, Ivka je bila ubijena, do danas ta kuća nije dirana.”*

140. Kada su se vratili do škole na Ceru, došli su iz policije SIS-a, i to Luka Markešić, kako bi opet sa njim prošao kroz zaseoke i sve snimio, s obzirom da je svjedok Kazo

Zelenika, bio matičar i poznavao je svakog mještanina. Na kraju, svjedok je potvrdio zaključak Vijeća da se radilo o civilima, izjavivši: *“Niti jedan od navedenih nije bio u uniformi, osim Ive Raiča koji je poginuo zajedno sa Dominom i Ivkom Raič njegovim roditeljima. Svi poginuli osim njega su bili civili. U školi su bili ubijeni vojnici. Mi smo otišli civile snimiti, a vojnike su unijeli u školu, a civili su još po selima, a neko je dao naredbu da se vuku u Split na obdukciju. Imali smo mi kamione, kupili su te civile, a ja sam otišao do Prozora, dolazila je familija, plakarje, padarje u nesvjest...”*

141. Da se sve desilo na navedeni način potvrdili su i svjedoci Luka Markešić¹¹ (*glas na snimku*) i Ivka Stojanović¹², što također proizlazi i iz materijalnih dokaza optužbe T-1 A¹³ i B¹⁴, odnosno snimaka koje je UNPROFOR snimio dana 15.09.1993. godine, kao i dokaza T-109¹⁵, Zapisnika o pokazu lica mjesta sa svjedokom Kazo Zelenika.

142. Pored toga, Vijeće je imalo u vidu i izvještaje HVO-a¹⁶ na području Prozora u kojima je opisan događaj koji se desio dana 14.09.1993. godine, kao i druge izvještaje¹⁷ u kojima

---

¹¹ Na glavnom pretresu održanom dana 07.03.2017. godine svjedok je izjavio da su saznali da su ubijeni civili masakrirani po zaseocima, Zelenike, Križ i Raiči. Zajedno sa kameranom Markom Buračićem je snimio mrtve osobe u školi, bili su na nosilima i prekriveni, nakon čega su od zapovjedništva tražili da neko iz sela krene sa njima kako bi snimili situaciju i u samom selu, tako da je svjedok Kazo Zelenika pošao sa njima. Krenuli su po zaseocima i tamo zatiču grozne stvari, napominjuću da nikad neće zaboraviti sliku u kući Kaze Zelenika, gdje su zatekli izmasakrirana tijela Kazinog oca, majku i kćerku: *“starici je propucano kroz glavu, mozak se vidi na zidu, mala je izrešetana rafalom, otac također, vojnici je upao u kuću i ubio troje ljudi i neću još zaboraviti, radilo se o cjeci, Zelić, dečko u dorjenu vešu na putu izrešetano, njegova sestra i mama njihova.”*

¹² Na glavnom pretresu održanom dana 20.12.2016. godine svjedokinja je izjavila da je uspjela nekako pobjeći kada je bio napad i da se sakrila u jednom grmu. Navela je dalje, kada se pucnjava stišala, čula je da je neko doziva i da požuri jer ih Armija vidi. Vidjela je Kazu, Matu Ratkića, Slavka Miličevića i kamermana Luku Markešića i krenula sa njima po selu kada su oni snimali po zaseocima.

¹³ CD - Ulazak UNPROFOR-a u selo sa Katie Edie i BBC prilog, broj: 138170, iz predmeta Halilović Sefer, broj: IT-01-48, MKSJ

¹⁴ CD - dokaz iz predmeta Halilović Sefer, broj: IT-01-48, MKSJ, snimak 138035.

¹⁵ Zapisnik o pokazu lica mjesta sa svjedokom Kazo Zelenika i dr., BiH, Ministarstvo sigurnosti Državna agencija za istrage i zaštitu, broj:116-06/1-04-2-978/06-PLM-3 od 24.11.2015.g. i fotodokumentacija pokaza lica mjesta od 18.11.2015.g.,

¹⁶ T-90 Informacija „A“, R BiH HZ HB HVO Centar SIS-a Rama, broj:02-4/2-7-4/93, od 27.09.1993. godine; T-70 Izvješće, Unija R BiH HR HB HVO Brigada „Rama“, broj:07-367/93 od 15.09.1993.g.; T-69 Izvješće, HR HB HVO Brigada „Rama“ Prozor, Sigurnosno-Informativna-služba, broj:03-02-95/93 od 15.09.1993.g.; T-67 Redovno borbeno izvješće, Unija R BiH, HR HB, HVO, broj:01-3975 od 15.09.'93.g.; T-62 Izvanredno izvješće, Unija R BiH HZ HB HVO OZ S/Z Hercegovina, Brigada „Rama“ br.01/3965 od 14.09.1993.g.; T-61 Izvješće o masakru u mjestu Uzdol, R BiH HR HB HVO Vojna policija Rama Prozor, od 14.09.1993.g.; T-60 Redovno borbeno izvješće, Unija R BiH HR HB HVO OZ S/Z H IZM Prozor, broj:01-3974/93 od 14.09.1993.g. sa stanjem u 20 sati.; T-59 Izvanredno izvješće, Unija R BiH HZ HB HVO OZ S/Z IZM Prozor, od 14.09.1993.g., sa stanjem u 10 sati;

je navedeno da je tog dana ubijeno 29 civila, s tim da je tokom postupka utvrđeno da se radilo o 27 civila, a u pojedinim dokumentima su čak ubijene osobe poimenično navedene u statusu civila.

143. U prilog navedenom ide i „Specijalni izvještaj o masakru u Uzdolu, 15. septembar 1993. godine”¹⁸ u kojem se između ostalog, pod tačkom 5. *PROCJENA SITUACIJE*, navodi:

“Jasno je da se radi o masakru počinjenom nakon što je akcija pošla po zlu. Nakon što nisu ostvarili svrhu inicijalne cijele, čini se da su imali namjeru da prouzrokuju što je moguće više štete ljudima i na imovini. To su uradili na vrlo nemilosrdan način, ne pokazujući nimalo milosti prema bilo kome ko se našao na njihovom putu, jer je većina njihovih žrtava bile starje i nenaoružane osobe. Ovaj masakr je bio užasavajući i gnusan i s počiniteljima treba postupiti na najstroži način.”

144. Osim navedenih dokaza, Apelaciono vijeće svoje utvrđenje da se radi o ubijenim civilima, temelji i na izvještaju i svjedočenju dr. Šimuna Anđelinovića, koji je izvršio pregled leševa, a u čiju stručnost i profesionalnost Apelaciono vijeće nije imalo razloga sumnjati. Stoga ovo Vijeće prihvata argumentaciju vještaka, jer istu nalazi uvjerljivom i osnovanom, a prigovore odbrane na ovaj dokaz neosnovanim, s obzirom da iako je vještak uzrok smrti stradalih utvrdio na osnovu vanjskog pregleda leša, osim u jednom slučaju gdje je izvršena obdukcija, to ne znači da je vještačenje urađeno na nepropisan način i da nije dalo pouzdane rezultate. Naime, kada je vještaku Anđelinoviću na glavnom pretresu predložen dokaz T- 112. A) i B) - Fotodokumentacija ubijenih civila iz Uzdola od 17.09.1993. godine, tačnije 25 fotodokumentacija sa pratećim Zapisnicima i nalazom i mišljenjem, kao i odgovarajućim skicama sa obdukcije, koje je lično sačinio i na osnovu kojih je konstatovao povrede i uzroke smrti za stradale na Uzdolu 14.09.1993. godine, vještak je napomenuo da je jedino vršena obdukcija Stjepana Zelića, dok je u ostalim slučajevima riječ o vanjskom pregledu leša. Vještak je pojasnio da je vanjski pregled legitimni način

---

¹⁷ T-84 Izvješće CED-a, HR HB HVO Brigada „dr Ante Starčević“ Uskoplje, interni broj 3857 od 19. rujna 1993. godine; T-71 Urgent, Brzopjav sućuti, HR HB HVO Izmještena kancelarija Predsjednika, broj:01-226/93 od 15.rujna 1993.g.; T-68 Popis civila po obiteljima pobijenih 14.09.'93 u Uzdolu, HR HB HVO Općina „Rama“, broj: službeno, od 15.09.1993.g., i Spisak pobijenih civila 14.09.1993.g. u mjestu Uzdol, HR HB HVO Općina Rama, broj:Službeno, od 15.09.1993.; T-64 Spisak poginulih osoba hrvatske nacionalnosti u Uzdolu 14.09.1993.g., haški broj 02195691; T-63 Odluka BiH HR BiH Predsjednik, broj VPO 156/93;

utvrđivanja uzroka smrti i da je sa sigurnošću mogao utvrditi uzrok smrti na osnovu vanjskog pregleda, jer su ozljede bile takve prirode, uz objašnjenje da u slučaju pucanja iz automatskog oružja izraz „iz daljine“ znači da je pučano sa udaljenosti od preko jednog metra, te uz napomenu da su sva tijela bila u civilnoj odjeći, zbog čega treba imati u vidu da odjeća može spriječiti prodiranje barutnih čestica.

145. Potom je vještak za Ružu Zelić, vanjskim pregledom, utvrdio da je tijelo bilo u civilnoj odjeći, što je vidljivo na fotografijama. Vanjskim pregledom vidljive su 4 ulazne rane i 4 izlazne rane, koje su nastale djelovanjem projektila ispaljenog iz ručnog vatrenog oružja iz daljine. Hici su bili međusobno koncentrirani, to uvijek govori da je došlo do brzog ispaljivanja metaka, što je karakteristično za rafalno pucanje.

146. Vanjskim pregledom Marije Zelić, konstatovao je na tijelu dvije ulazne i izlazne rane od hica ispaljenog iz vatrenog oružja iz daljine. Na lijevom oku pronađen je krvni podljev, a ogrebotina na lijevom obrazu ukazuje da je žrtva zaživotno dobila udarac, te da je taj udarac nastupio prije ovih strijelnih rana koje je ona zadobila. Do smrti je došlo zbog strijelnih rana prsnog koša sa oštećenjem organa. I za ovo tijelo je sačinjena skica povreda koju je vještak predočavao na grafoskopu u sudnici.

147. Na tijelu Stjepana Zelića, konstatovao je dvije ulazne i dvije izlazne rane, odnosno jedna je na desnom kuku, a izlazno se nalazi na lijevom trbuhu, a druga ulazna rana se nalazi na desnom pazuhu, a izlazna prolazi kroz dio vrata i glave. Radi se o djelovanju projektila ispaljenog iz ručnog vatrenog oružja koji su ispaljeni pod različitim kutom iz daljine.

148. Za Anicu Stojanović, utvrđene su na glavi rane od hica ispaljenog iz vatrenog oružja iz neposredne blizine. Ta rana je takvih karakteristika da predstavlja uzrok smrti. Pronađene su još dvije ulazne i izlazne rane od projektila ispaljenog iz ručnog vatrenog oružja iz daljine.

149. Kod Ivana Zelenike, na glavi je pronađena jedna ulazna i jedna izlazna rana, od hica iz vatrenog oružja iz daljine. Na tijelu su pronađene još tri ulazne i izlazne rane od hica ispaljenih iz daljine. Uzrok smrti su strijelne rane i glave i tijela.

---

¹⁸ Specijalni izvještaj o masakru u Uzdolu, 15. septembar 1993.g. - ovjereno haškim pečatom - prevod posljednje 3 stranice.

150. U odnosu na Jadranku Zelenika, konstatovao je 4 ulazne i 4 izlazne rane od projektila ispaljenih iz vatrenog oružja iz daljine. Uzrok smrti je naveo strijelne rane prsnog koša i tijela sa oštećenjem organa.

151. Kod stradale Ruže Zelenika, na glavi je pronađena rana od udarca oštrim predmetom, kosti su prelomljene. Uz rubove rana vidljiva su kontuzijska nagnječenja, a to odgovara udarcima kao što je sjekira ili neki takav predmet. Još su pronađene i 4 ulazne i izlazne rane od hitaca ispaljenih iz vatrenog oružja iz daljine. Uzrok smrti su sjekotine na glavi uz sudjelovanje strijelnih rana. Dodao je vještak da su za života nastale sjekotine na glavi.

152. Na tijelu Luce Zelenike su pronađene 4 ulazne i 4 izlazne rane od projektila ispaljenih iz vatrenog oružja iz daljine.

153. Na glavi Janje Zelenike je pronađena jedna rana u zvjezdolikom obliku, a prema mišljenu vještaka to je karakterističan oblik za hitac ispaljen iz neposredne blizine. Unutar rane su se našli tragovi barutnih čestica i radi se o apsolutnoj blizini, gdje su usta cijevi blizu glave. Ova rana je takvih karakteristika da je dovela do smrtnog ishoda.

154. Na tijelu Dragice Zelenike su pronađene dvije ulazne i izlazne rane nastale djelovanjem projektila ispaljenog iz ručnog vatrenog oružja.

155. Na tijelu Kate Perković su pronađene dvije ulazne i dvije izlazne rane od hitaca ispaljenih iz vatrenih oružja iz daljine, to su ujedno i uzroci smrti.

156. U odnosu na Martina Ratkića, vještak je utvrdio da mu je lijevo uho bilo odsječeno, a desno napola odsječeno, a pronađena je i jedna ulazna rana iz projektila ispaljenog iz vatrenog oružja iz daljine, ali nije pronađena izlazna rana. Vještak je konstatovao da se radi o ustrelnoj rani, dok je za odstranjivanje ušiju utvrdio da je bilo postmortalno, pa ne ulazi u uzroke smrti, nego je to nastalo nakon toga. Rubovi su bili glatki, tako da se može govoriti o oštrom predmetu.

157. Na tijelu Kate Ratkić su pronađene tri ulazne i izlazne rane od hitaca ispaljenih iz vatrenog oružja iz daljine i jedna rana na glavi, nastala je ispaljivanjem hica iz vatrenog oružja iz aposlutne neposredne blizine, jer na to ukazuju tragovi barutnih čestica koji se nalaze oko ulazne rane. Sve ozljede su nastale zaživotno.

158. Na tijelu Ante Stojanović su pronađene 4 ulazne i izlazne rane od

projektila ispaljenih iz ručnog vatrenog oružja iz daljine.

159. Na tijelu Franje Stojanovića su pronađene 4 ulazne i izlazne rane od projektila ispaljenih iz ručnog vatrenog oružja iz daljine.

160. Na glavi Serafine Stojanović je pronađena rana od udarca oštrim mehaničkim predmetom sličnim sjekiri i smrt je nastupila od tog udarca. Ubijena je predmetom sličnim sjekiri.

161. Na tijelu Stanka Raiča su pronađene dvije ulazne i dvije izlazne rane od djelovanja projektila ispaljenog iz ručnog vatrenog oružja ispaljenog iz daljine.

162. Na tijelu Lucije Raič su pronađene 5 ulaznih i izlaznih rana od projektila ispaljenih iz ručnog vatrenog oružja i to je uzrok smrti.

163. Za Šimu Raiča, vještak je konstatovao jednu ulaznu i izlaznu ranu na prsnom košu od projektila ispaljenog iz ručnog vatrenog oružja iz daljine oružja i to je uzrok smrti.

164. Na tijelu Mare Raič su pronađene tri ulazne i izlazne rane od projektila ispaljenih iz ručnog vatrenog oružja iz daljine.

165. Na tijelu Mije Raiča su pronađene, jedna rana iz hica ispaljenog iz ručnog vatrenog oružja iz relativne blizine i dvije rane od hitaca ispaljenih iz vatrenog oružja iz daljine. Rana nastala iz vatrenog oružja iz relativne blizine se nalazi na licu.

166. Za Ivku Raič (1921. godište), vještak je utvrdio da je ova ženska osoba bila nepokretna jer je bila izražena atrofija mišića donjih udova, a vidljive su i jedna ulazna rana od hica ispaljenog u glavu i dvije rane u tijelo, a sve one su nastale ispaljivanjem hitaca iz daljine.

167. Na tijelu Ivke Raič (1934. godište) se nalaze tri ulazne i izlazne rane od projektila ispaljenog iz ručnog vatrenog oružja iz daljine, koje su dovele do smrtnog ishoda.

168. U vezi Zorke Glibo, utvrdio je na glavi jednu ranu od hica ispaljenog iz ručnog vatrenog oružja iz daljine i nekoliko rana na prsnom košu i u donjim udovima od hitaca ispaljenih iz daljine iz vatrenog oružja, to su uzroci smrti.

169. Na potiljku Mate Ljubića je pronađena jedna rana od hica ispaljenog iz vatrenog oružja iz blizine, a pronađena je izlazna rana na licu, i još dvije ulazne i izlazne rane

nastale djelovanjem hica ispaljenih iz ručnog vatrenog oružja iz daljine i to su uzroci smrti.

170. Imajući u vidu da su stradale Mara Grubeša i Jela Džalto izgorjele, za njih nije bilo moguće izvršiti pregled leša. Međutim, na osnovu iskaza Kaze Zelenika¹⁹ Vijeće je utvrdilo da su obje ubijene i zapaljene prilikom napada na selo Uzdol od strane pripadnika SPB-a. Saglasan sa izjavom Kaze Zelenika je sin stradale Grubeše, svjedok Miroslav Grubeša²⁰ koji je izjavio da majka nije pronađena ni nakon tri dana, te da je tek taj treći dan, njegov otac Pavo zajedno sa Antom Zelenikom i Slavkom Borunčićem počeo pretraživati štalu, gdje su pronašli jedan dio kostiju, a prema njegovom kazivanju, radilo se o bedrenim kostima i jednim dijelom lobanje, čeonu dio. Kostu zajedno sa ostalim leševima poslane u Split, a kada su se vratili sa obdukcije iz Splita, stavljene su, u jednu limenu kutiju i priložene su u sanduk gdje je bio pokop svih poginulih na Uzdolu i te su kosti pohranjene u sanduk za pokop i tako su pokopane na mjesnom groblju Prozor. Također, i svjedok Pavo Zelić²¹, brat stradale Mare Grubeša, je svojim iskazom potvrdio navedeno, izjavivši kako je čuo da je potrčala u štalu da pusti stoku, ali da su zapalili štalu i ubili je, a da su njene kosti našli nakon nekoliko dana.

171. Kada je u pitanju smrt stradale Jele Džalto, saglasan sa izjavom svjedoka Kaze Zelenika je svjedok Zdenko Džalto²², sin stradale Jele koji je na glavnom pretresu izjavio da je majka stradala u kući Pere Prskala. Naime, on je tada imao 11 godina, ali se sjeća da su u jutranjim satima napadnuti od strane Armije, kada ga je tetka Sofija Stojanović probudila i svi su se sakrili u podrum kuće Pere Prskala, međutim, iako je majka Jela sišla sa njima do podruma, ipak se vratila gore da nešto donese, ali čula se neka detonacija, i kako je to svjedok Zdenko kazao *majka se nije više nikada vratila*. Ove navode potvrdila je i Sofija Stojanović²³, sestra stradale Jele Džalto. Navela je da je došla u Raiče u kuću Pere

---

¹⁹ Svjedok Kazo Zelenika u odnosu na smrt Mare Grubeše na glavnom pretresu je izjavio da su na putu prema Zelenikama vidjeli štalu Stipe Grubeše koja je izgorila, a sa njom zajedno i Mara Grubeša. U odnosu na Jelu Džalto, Kazo je na glavnom pretresu izjavio: *stijemo do Prskalove kuće, gore kod kuće 4 ubijenih, kuća zapaljena, kuća gori, ubijena Šima Raič, Mara kćer ubijena, a pored njih je ubijen Stanko Raič i Lucija Raič. U toj kući je izgorila i Jela Džalto, ona je uletila u kuću i kada se kuća zapalila, nije mogla vađati izaći ili nje hijela.*

²⁰ Svjedočio na glavnom pretresu dana 22.05.2018. godine

²¹ Svjedočio na glavnom pretresu dana 08.05.2018. godine

²² Svjedočio na glavnom pretresu dana 17.01.2017. godine

²³ Svjedočio na glavnom pretresu dana 17.01.2017. godine

Prskala u kojoj su bili još i sestra Jela, svekrva, Džalto Mara i djeca Zdenko, Mijo i Brigita. Napad počinje oko 5 sati, kada im Miro Prskalo govori da bježe u podrum jer se puca. Primjetila je da joj sestre Jele nema u podrumu, odmah se popela gore i vidjela da joj je sestra zapaljena i da još uvijek gori, kao i cijela kuća zajedno sa krovom.

172. Slijedom navedenog, a suprotno tvrdnjama odbrane da se u konkretnom slučaju radilo o „naoružanim civilima“ koji su predstavljali legitiman vojni cilj, Apelaciono vijeće je izvan razumne sumnje utvrdilo da zbog starosti oštećenih, činjenice da nije utvrđeno da su pucali ili da su imali oružje (*potvrdili saslušani svjedoci, pripadnici SPB-a*), te načina na koji su ubijeni (*ubijeni u svojim kućama ili ispred kuća, da su neki od njih bili nepokretni, te da su ubijeni u krevetu, da je više njih ubijeno iz vatrenog oružja iz neposredne blizine, a neki od njih i pucanjem u leđa, da je kod nekih smrt nastupila i usjed udaraca u prejelu glave*), niti jedan od 27 stradalih 14.09.1993. godine na Uzdolu nije aktivno učestvovao u neprijateljstvima. Također se ne radi ni o ubistvima usljed intenzivne artiljerijske paljbe tokom vojne akcije, s obzirom na opisani način povreda koje su bile smrtonosne za oštećene, a koje su utvrđene od strane stručnog lica i po pravilima struke, te ne ostavljaju sumnju u pogledu uzroka smrti.

173. Shodno navedenom, Apelaciono vijeće nalazi da se u konkretnom slučaju radilo o civilima, koji ne učestvuju direktno u neprijateljstvima, dakle radi se o kategoriji koja uživa zaštitu shodno odredbama zajedničkog člana 3. Ženevskih konvencija.

(iii) Kršenje mora biti počinjeno u vrijeme rata, oružanog sukoba ili okupacije

174. Sljedeći opšti element krivičnog djela Ratni zločin protiv civilnog stanovništva kojeg je neophodno utvrditi jeste da je kršenje pravila međunarodnog prava učinjeno u vrijeme rata, oružanog sukoba ili okupacije.

175. U međunarodnoj sudskoj praksi smatra se da oružani sukob postoji “*svuda gdje se pribjeglo oružancj sili između država ili produženom oružanom nasiju između vlasti i organizovanih naoružanih grupa, ili pak između takvih grupa unutar jedne države*”.²⁴

176. Dovodeći kršenje odredbi međunarodnog prava u vezu sa postojanjem oružanog sukoba, treba naglasiti da se međunarodno humanitarno pravo i dalje primjenjuje “*na*

---

²⁴ *Tužilac protiv Dragojuba Kunarca, Radomira Kovača i Zorana Vukovića*, predmet broj IT-96-23 i IT-96-23-1A, presuda od 12.06.2002. godine.

čitavcj teritorji zaraćenih država, odnosno, u slučaju unutrašnjih oružanih sukoba, na čitavcj teritorji pod kontrolom jedne od strana, nezavisno od toga da li se na tom mjestu stvarno vode borbe, sve do zaključenja mira ili, u slučaju unutrašnjih sukoba, sve dok se ne pronađe mirno iješerje.”²⁵

177. Potrebno je naglasiti da za stranke u postupku i odbranu nije bila sporna činjenica da je u vrijeme događaja obuhvaćenog optužnicom postojao oružani sukob između Armije R BiH i HVO-a, kao i činjenicu da su ti sukobi posebno bili izraženi na području Prozora i Rame. Svoju odluku u tom pogledu, Apelaciono vijeće temelji na Odluci Predsjedništva Republike Bosne i Hercegovine od dana 09.04.1992. godine o proglašenju neposredne ratne opasnosti, koja je objavljena u Službenom listu Republike Bosne i Hercegovine broj 1/92²⁶, kao i Odluci Predsjedništva Republike Bosne i Hercegovine od dana 20.06.1992. godine o proglašenju ratnog stanja, koja je objavljena u Službenom listu R BiH 7/92.²⁷, koje ratno stanje je ukinuto također odlukom Predsjedništva R BiH dana 22.12.1995. godine, objavljenom u Službenom listu R BiH 50/95²⁸.

178. Također, ovu činjenicu su potvrdili i brojni svjedoci koji su, pored toga što su u svojim iskazima govorili o pripremama, toku, kao i posljedicama napada na Uzdol dana 14.09.1993. godine, dosta detaljno svjedočili su i o opštem kontekstu dešavanja na širem području prozorske regije (svjedoci Ivka Stojanović²⁹, Luka Markešić³⁰, Vehbija Karić³¹,

---

²⁵ *Kunarac et al.*, presuda Žalbenog vijeća, odjeljci 57 i 64. U odjeljku broj 64, Žalbeno vijeće smatra: “*da dužnost tužioca nije bila da postcjanje oružanog sukoba dokazuje za svaki kvadratni centimetar tog područja. Postcjanje oružanog sukoba nije ograničeno samo na djelove teritorje na kcjima se konkretno odv.jaju borbe, već postcji na čitavcj teritorji pod kontrolom zaraćenih strana.*”

²⁶ T-10 Odluka Predsjedništva Republike Bosne i Hercegovine od dana 09.04.1992. godine o proglašenju neposredne ratne opasnosti, koja je objavljena u Službenom listu Republike Bosne i Hercegovine broj 1/92;

²⁷ T-12 Odluka Predsjedništva Republike Bosne i Hercegovine o proglašenju ratnog stanja („Službeni list R BiH“, broj 7/92 od 20. juna 1992. godine);

²⁸ T-13 Odluka Republike Bosne i Hercegovine o ukidanju ratnog stanja („Službeni list R BiH“ broj 50/95 od 28. decembra 1995. godine);

²⁹ Svjedok navodi da je rat zatekao u zaseoku Križ, selo Uzdol zajedno sa sinom Jankom koji je bio pripadnik HVO – a. U školi na Ceru je bila smještena komanda HVO – a. Dalje, svedok navodi da je njen sin Janko išao na liniju Borak, brdo iznad Križa, a iznad Borka se nalaze Krstišta, gdje je bila muslimanska vojska. U selu Uzdol i zaseocima su živjeli Hrvati i bavili su se poljoprivredom sve do momenta kada su izbjegli 03.07.1993. godine, kada je svjedokinji poginuo od kóerke djever i tada im je HVO rekao da se moraju iseliti.

³⁰ Svjedok je naveo da je početakom 1992. godine prvo počeo sukob sa VRS-om, a kasnije, tačnije 22.10.1993. godine nakon sukoba u Prozoru, počeo je sukob između HVO i Armije BiH. U septembru 1993. godine angažovan je u Sigurnosti, pomoćnik brigade Rama za sigurnost (načelnik SIS-a), a dužnost mu je

Meho Pilav³², Žarko Zelenika³³, Mustafa Hero³⁴, Mustafa Bektaš³⁵, itd.), kao i optuženi Enver Buza koji je izjavio da je nakon postavljanja za vd komandanta SPB (Naredba OGI IKM Bradina str.pov..br. 01/90 od 31.05.1993. godine)³⁶, njegov prvi posao je bio obilazak linije, s obzirom da utvrđenja i rovova nije ni bilo, nakon čega je izdao naredbu da se Here isele, budući da se radi o rizičnom prostoru koji je sa svih strana bio pod artiljerijskom paljbom HVO-a.

179. Osim toga, postojanje oružanog sukoba u inkriminisanom periodu, u konačnici potvrđuje i Utvrđena činjenica: *„Početkom septembra 1993., linija sukoba između HVO i ABiH je prolazila kroz Uzdol. Posebno nekoliko uzdolskih zaselaka našlo između linije fronta i komandnog mjesta 3. Bcjne Ramske brigade HVO, srještenog u zgradi osnovne škole u Ceru. Here i okolna sela, Kute i Šćipe, bili su pod kontrolom ABiH, dok su Uzdol i zaseoci u njegovoj okolini bili pod kontrolom HVO. Između Hera i škole u Ceru gotovo*

---

bila prikupljanje podataka, i to od kriminalnih djela pa sve do ratnih zločina, i bilo kojih nepravilnosti u postrojbama, kao i sakupljanje podataka o suprotnoj strani, odnosno Samostalnom prozorskom bataljonu.

³¹ Svjedok je kao član Generalštaba i načelnik rodova kopnene vojske u tom period zajedno sa Bilajićem i Suljevićem, privremeno odredio *ad hoc* tri oficira da ispred Genralštaba koordiniraju predstojeća borbena dejstva, jer se planirala operacija Neretva 93. Tako da su prije na par dana otišli u Jablanicu i smjestili se u zgradi hidroelektrane u Jablanici gdje im je bilo privremeno komandno mjesto. To je bila zamisao konsolidacije oružanih snaga i suprostavljanju HVO-u koji se počeo ponašati agresorski, s obzirom da je Prozor napadnut, Gornji Vakuf napadnut, odnosno počela su dejstva i trebalo se tome suprotstaviti.

³² Svjedoka rat zatiče u policijskoj školi na Vracama. Potom odlazi u Prozor, u Pogređu. Tada je imao 17 godina. Živio je na Pogređu dok jedinice HVO-a nisu protjerale kompletno stanovništvo na područje Konjica. Svjedok je sticajem okolnosti prešao na područje Prozora i nisu ga regrutirali u vojsku. Na prostoru Prozora prijavio se u Samostalni prozorski bataljon. Raspoređen je u Šćipe. Tu je sreo jednog vojnika nakon čega prelazi u Here. Svjedok je u 8. mjesecu protjeran, priključio se samostalnom prozorskom bataljonu. Prozorski bataljon se sastojao iz 3 čete i vod VP. Here bila prva, Šćipe Druga, a Kute 3 četa. Tako su ih oni zvali. Zapovjednik je bio Enver Buza. U kontaktu sa Enverom Buzom je bio dva puta. Prvi put, do 10 njih je bilo u diverzantskom vodu. Tom prilikom je rekao da je izvršen Desant HVO-a na Dobro polje.

³³ Svjedok je izjavio da je u septembru 1993. godine bio vojno angažiran u HVO-u brigadi Rama. Dana 13.09.1993. godine bio na području Makljena jer je jedna linija pala na Crnom Vrh, pa su išli tog dana da vrate tu izgubljenu liniju.

³⁴ Opisujući situaciju vezano za sukobe, svjedok izjavljuje da je bilo više incidenata tokom 1992., ali zvanično 23.10.1992. godine su otpočeli sukobi između Armije i HVO-a. Tada je Prozor pao u vlast HVO-a, a na pitanje koja su sve sela pala pod vlast HVO svjedok odgovara da je na to pitanje teže odgovoriti jer ne zna da li će sva sela nabrojati, ali dodaje da su samo tri sela ostala pod Armijom, a to su Here, Kute i Šćipe.

³⁵ Pojašnjavajući situaciju u vezi početka sukoba svjedok je izjavio da je do 22.10.1992 radio u PS Prozor, kada ga rat zatiče sa njegovom majkom i jednom porodicom izbjeglica iz Odžaka. 22.10.1993. godine zajedno sa majkom i Selmom Topalović, izbjeglicom, pridružio se grupi i izašao iz Prozora, odakle je došao u mjesto Šćipe i produžio za Gornji Vakuf kod ženinih, gdje se kroz par dana prijavio u PS Gornji Vakuf i tu ostaje sve do kraja 2. ili početka 3. mjeseca 1993. godine, kada uz saglasnost načelnika odlazi u Šćipe i pridružuje se Samostalnom prozorskom bataljonu.

³⁶ Dokaz odbrane O-2

stalno je bila jasno definisana linija fronta. HVO je držao položaj na brdu Borak, kao i utvrđene položaje, a položaji ABiH su se nalazili na brdu Krstište i Korjskom brdu.“ – paragraf 539. presuda Tužilac protiv Sefera Halilovića broj IT-01-04-T od 16.11.2005. godine.

180. Pitanje da li je oružani sukob međunarodnog ili nemeđunarodnog karaktera bitno je za dokazivanje određenih krivičnih djela zabranjenih prema međunarodnom humanitarnom pravu. Budući da odredbe zajedničkog člana 3. Ženevskih konvencija sadrže jezgro temeljnih normi, one su primjenjive uvijek, u svim prilikama i na sve strane, te nije dozvoljeno nikakvo odstupanje od njih. Stoga, kada se optuženi tereti za djelo iz člana 142. stav 1. KZ SFRJ na osnovu kršenja zajedničkog člana 3. Konvencija, kao što je to ovdje slučaj, nebitno je da li je oružani sukob imao međunarodni ili nemeđunarodni karakter. Neki članovi ove Konvencije, pored zajedničkog člana 3., stekli su status običajnog prava i sada su primjenjivi i na međunarodne i nemeđunarodne oružane sukobe³⁷.

181. Stoga za ovo Vijeće nije bilo dvojbe u pogledu postojanja ovog općeg elementa krivičnog djela.

(iv) Djelo počinioca mora biti povezano sa ratom, oružanim sukobom ili okupacijom

182. Jedan od uslova iz člana 142. KZ SFRJ jeste da mora postojati veza između djela optuženog i oružanog sukoba. Dakle, da bi se utvrdilo postojanje navedenog elementa, neophodno je sagledati status optuženog u inkriminisanoj periodu, te postojanje uzajamnosti i zavisnosti izvršenja djela u odnosu na postojanje ranije obrazloženog oružanog sukoba. U konkretnom slučaju, Apelaciono vijeće je ispitalo da li je *“postojanje oružanog sukoba u znatnoj mjeri uticalo na sposobnost počinioca da počinio zločin, njegovu odluku da ga počinio, način počinjenja zločina ili cij s kojim je počinjen”*.³⁸ Ovaj uslov ispunjen je ako je zločin počinjen kao podrška ili barem pod izgovorom situacije koja je proistekla iz oružanog sukoba.

---

³⁷ Studija MKCK o pravilima međunarodnog običajnog humanitarnog prava, 2005. (ICRC Customary International Humanitarian Law Rules and Study).

³⁸ *Kunarac et al.*, predmet broj IT-96-23 i IT-96-23/1-A, presuda od 12.06.2002. godine, par. 58.

183. Sudeće vijeće MKSJ, u paragrafu broj 568 navedene presude, navodi: *“...Humanitarno pravo primjerljivo se i daje na čitavoj teritoriji pod kontrolom jedne od strana, nezavisno od toga da li se konkretne borbe vode na mjestu na kojem su se odigrali dotični događaji. Stoga, dovoljno je to što su zločini bili u tjesnoj vezi s neprijateljstvima koja su trajala na drugim dijelovima teritorije pod kontrolom strana u sukobu. Uslov da dato oželo bude u tjesnoj vezi sa oružanim sukobom zadovoljen je ukoliko su, kao u ovom slučaju, zločini počinjeni kao posljedica borbi, a prije prekida oružanih aktivnosti na određenom području, te ako su počinjeni radi postizanja nekog cilja ili iskorištavanja situacije nastale usljed borbi...”*³⁹

184. Na osnovu nekoliko faktora može se odrediti postojanje nexusa između djela koje je počinio optuženi i oružanog sukoba. Faktori mogu obuhvatiti sljedeće:

- činjenicu da je počinitelj vojnik;
- činjenicu da žrtva nije vojnik ili činjenicu da je žrtva pripadnik suprotne strane;
- činjenicu da se za radnju može reći da služi krajnjem cilju vojne kampanje;
- činjenicu da je zločin izvršen u sklopu službenih dužnosti počinioca.⁴⁰

185. Dakle, odlučna je činjenica status optuženog Envera Buze u vrijeme izvršenja krivičnog djela, odnosno komandno mjesto optuženog u Samostalnom prozorskom bataljonu, pri VI Korpusu Armije Republike Bosne i Hercegovine, te njegovo učešće, uloga i postupanje tokom i nakon akcije na Uzdol 14.09.1993. godine kada su ubijeni civili hrvatske nacionalnosti.

186. Da je optuženi Enver Buza bio pripadnik ove vojne formacije, tačnije da je bio *vd* komandanta SPB Prozor, Apelaciono vijeće je nesporno utvrdilo, kako iz iskaza saslušanih svjedoka, tako i iz materijalne dokumentacije koja je tokom postupka uložena u sudski spis, iz kojih upravo proizilazi da je optuženi Enver Buza, krivičnopravne radnje počinio kao *de facto* komandant Samostalnog prozorskog bataljona prilikom napada na Uzdol

---

³⁹ *Kunarac et al.*, predmet broj IT-96-23 i IT-96-23/1-A, presuda od 12.06.2002. godine, par 568.

⁴⁰ Drugostepena presuda *Kunarac i drugi*, para. 59.

14.09.1993. godine, a na kojoj poziciji se nalazio u vrijeme i na mjestu navedenom u izreci presude, koje radnje su u direktnoj vezi sa postojanjem oružanog sukoba.

187. Ovo Vijeće je također sa sigurnošću utvrdilo da su oštećeni bili civili hrvatske nacionalnosti.

(v) Počinilac mora narediti ili počiniti djelo

188. Kao posljednji opći element krivičnog djela Ratni zločin protiv civilnog stanovništva iz člana 142. stav 1. KZ SFRJ jeste i taj da počinilac mora ili direktno izvršiti nezakonito djelo ili narediti drugima izvršenje istog, kako bi snosio odgovornost kao direktni počinilac djela. Kako Tužilaštvo tereti optuženog po komandnoj odgovornosti, a Vijeće ga je našlo krivim za navedeno krivično djelo iz KZ SFRJ, a već je ranije pomenuto da komandna odgovornost nije bila predviđena kao vid odgovornosti po navedenom krivičnom zakonu, to je bilo potrebno propust optuženog da preduzme nužne i razumne mjere da počinioci zločina u selu Uzdol budu kažnjeni, cijeniti u skladu sa odredbom člana 30. stav 2. KZ SFRJ, koja propisuje da krivično djelo može biti izvršeno nečinjenjem.

189. Dakle, izjednačavanje propuštanja, odnosno nečinjenja, sa činjenjem pretpostavlja dužnost učinioca da otkloni posljedicu – povredu, koje je obilježje tog krivičnog djela i koje se po zakonu ostvaruje činjenjem. Da bi krivično djelo u zakonu opisano kao činjenje moglo biti počinjeno i nečinjenjem potrebno je da učinitelj djela ima i poseban odnos prema zaštićenom dobru iz kojeg proizilazi i njegova posebna obaveza – dužnost prema tom dobru – garanti obaveze. Garant može da bude samo ona osoba od koje se zahtjeva određeno ponašanje, poduzimanje određene radnje u cilju nepovredivosti zaštićenog dobra.

190. U konkretnom slučaju, optuženi zbog svoje pozicije komandanta bataljona ima obavezu, ali i ovlaštenje nadzora nad svojim podređenim, imao je efektivnu kontrolu nad njima, pa je samim tim bio i garant sigurnosti temeljnih prava u odnosu na sve osobe koje su se iz bilo kog razloga nalazile u ovlastima pripadnika njegovog bataljona, te je imao i moć da preduzme radnje kako bi počinioci zločina bili kažnjeni.

191. Dakle, cijeneći elemente bića krivičnog djela Ratni zločin protiv civilnog stanovništva, odnosno da djelo počinioca mora biti počinjeno suprotno pravilima međunarodnog prava, da kršenje mora biti počinjeno u vrijeme rata, da djelo počinioca mora biti povezano sa ratom, te da počinilac mora narediti ili počiniti djelo, u konkretnom slučaju nečinjenjem, Apelaciono vijeće je utvrdilo ispunjenost svih elemenata na

strani optuženog Envera Buze van razumne sumnje.

V. ARGUMENTACIJA SUDA – OCJENA DOKAZA

A. STANDARDI DOKAZIVANJA

192. Prilikom razmatranja i ocjene izvedenih dokaza, Apelaciono vijeće se rukovalo osnovnim načelima propisanim u ZKP BiH, EKLJP i uspostavljenom praksom MKSJ, MKSR, ESLJP i Ustavnog suda, a koji će u nastavku biti navedeni.

193. Prije svega, Vijeće je imalo u vidu da je svrha sudskog postupka da se osigura da niko nevin ne bude osuđen, a da se učiniocu krivičnog djela izrekne krivičnopravna sankcija pod uslovima propisanim krivičnim zakonom i u zakonom propisanom postupku (član 2. stav 1. ZKP BiH).

194. U tom smislu, član 3. stav 1. ZKP BiH određuje da se svako smatra nevinim za krivično djelo dok se pravosnažnom presudom ne utvrdi njegova krivica. Procesna pretpostavka nevinosti je tzv. privremena pretpostavka (*praesumptio iuris tantum*) koja vrijedi dok se suprotno ne dokaže. Zbog usvajanja ove pretpostavke, optuženi su oslobođeni tereta dokazivanja svoje nevinosti. Slijedom toga, teret dokazivanja suprotnog od onog što predviđa pretpostavka nevinosti je na tužiocu. Pri tome, pretpostavka nevinosti se odnosi ne samo na krivicu optuženog, već i na sve druge bitne elemente koji stoje u međusobnoj vezi u pojmu krivičnog djela (radnja izvršenja, protivpravnost ili kažnjivost).

195. Navedeno potvrđuju i judikati ESLJP⁴¹, prema kojima pretpostavka nevinosti ima, između ostalog, sljedeće posljedice:

- optuženi nije dužan dokazivati svoju nevinost i teret dokazivanja leži na suprotnoj strani, dakle tužiocu; i
- sud mora donijeti oslobađajuću presudu ne samo kad je uvjeren u nevinost optuženog, nego i u situaciji kad o tome postoji razumna sumnja.

---

⁴¹ Npr. *Saunders protiv Velike Britanije*, 1996., Izvještaj 1996-IV, *Barbera, Messegue i Jabardo protiv Španje*, 1988., Serija A br. 146.

196. Jedna od neposrednih posljedica presumpcije nevinosti je izričita zakonska odredba sadržana u članu 3. stav 2. ZKP BiH koja propisuje da će sumnju u pogledu postojanja činjenica koje čine obilježja krivičnog djela ili o kojima ovisi primjena neke odredbe krivičnog zakonodavstva, sud riješiti na način koji je povoljniji za optuženog.

197. Konkretno, riječ je o načelu *in dubio pro reo*, ili načelu koje je izraz pogodovanja optuženom. Neku činjenicu Sud može na temelju ocjene dokaza smatrati utvrđenom kada se uvjerio u njeno postojanje koje mora proizlaziti iz dokaza izvedenih na glavnom pretresu i kad u tom pogledu postupajuće vijeće nema više nikakvih dvojbi. Pri tome sve činjenice koje su *in peius* (na štetu) optuženog moraju se utvrditi sa apsolutnom sigurnošću. Drugim riječima, moraju se dokazati van razumne sumnje. Ukoliko se to ne postigne uzima se kao da one i ne postoje. Sve činjenice koje su *in favorem* (u korist) optužene osobe uzimaju se kao da postoje i onda i kad su utvrđene samo sa vjerovatnošću. Ako se i nakon savjesne ocjene dokaza „...*pcjedinačno i u vezi sa ostalim dokazima...*“ sumnje ne daju otkloniti, prema normi iz člana 3. stav 2. ZKP BiH, u sumnji sud rješava na način povoljniji za optuženog.

198. Rezultat primjene pravila *in dubio pro reo* uvijek mora biti izricanje presude u korist optuženog, što u slučaju sumnje oko pravno relevantnih činjenica predviđenih materijalnim krivičnim pravom uključuje ne samo blažu kaznu kada je krivica utvrđena, nego i oslobađajuću presudu u slučajevima u kojima glavni pretres nije mogao razjasniti sumnju oko pitanja je li optuženi počinio krivično djelo iz optužbe.

199. U ovom smislu je i odredba člana 284. tačka c) ZKP BiH prema kojoj će se optuženi osloboditi od optužbe „*ako n.je dokazano da je optuženi učinio krivično djelo za koje se optužuje*“, što znači, ne samo u slučajevima u kojima uopće nisu izvedeni dokazi za optužbu, nego i u slučaju kada su dokazi izvedeni, ali su isti nedovoljni da sud, na osnovu njihove ocjene, izvede zaključke o nedvojbenom postojanju činjenica iznesenih u optužbi.

200. U vezi navedenog Vijeće je prilikom ocjene dokaza imalo u vidu i standard dokazivanja „*van razumne sumnje*“ kojeg je ustanovila sudska praksa kao uslov za izricanje osuđujuće presude. Prema općeprihvaćenom stanovištu, dokazi van razumne sumnje su dokazi na osnovu kojih se pouzdano može zaključiti da postoji najveći stepen vjerovatnoće da je optuženi počinio krivično djelo.

201. Vijeće je imalo u vidu i odredbu člana 14. stav 2. ZKP BiH koja propisuje da je Sud

dužan razmatrati i cijiniti dokaze koji idu u korist optuženog sa jednakom pažnjom kao i dokaze koji ga terete.

202. Osim toga, Vijeće je razmatralo i cijnilo sve dokaze izvedene na pretresu i u spisu predmeta, kako pojedinačno, tako i u njihovoj međusobnoj vezi, u skladu sa članom 281. ZKP BiH, ali će u nastavku presude Vijeće navesti samo one dokaze koji su relevantni za donošenje odluke, te obrazlagati i iznositi zaključke samo o činjenicama koje su od suštinske važnosti za odluku Suda.

203. Vijeće također podsjeća na član 15. ZKP BiH, kojim se rukovalo i u kojem je sadržan jedan od temeljnih principa krivičnog zakonodavstva – princip slobodne ocjene dokaza, koji je ograničen jedino principom zakonitosti dokaza⁴², što znači da je ocjena dokaza oslobođena formalnih pravnih pravila koja bi određivala vrijednost pojedinih dokaza. Ocjena dokaza obuhvata logičku i psihološku ocjenu, te iako ne postoje pravna, ni formalna pravila ocjene, ista je vezana za pravila ljudskog mišljenja i iskustva. Uspostavljajući ovaj princip, zakonodavac je dao neophodnu slobodu sudskoj vlasti i pokazao povjerenje u prosudbenu moć sudija.

204. Vijeće je imalo u vidu i praksu ESLJP⁴³ prema kojoj se sud, iako je obavezan dati razloge za svoju odluku, ne mora detaljno baviti svakim argumentom koji je iznijela neka od strana u postupku.

205. Isto tako, Vijeće je uzelo u obzir stav žalbenog vijeća MKSJ u predmetu *Kvočka i dr.* da je stvar diskrecione ocjene pretresnog vijeća koje će pravne argumente razmotriti. Što se tiče zaključaka o činjenicama, pretresno vijeće je dužno da izvede samo one zaključke o činjenicama koji su od suštinske važnosti za utvrđivanje krivice po određenoj tački optužnice. Nije nužno osvrutati se na svaki iskaz svjedoka ili svaki dokaz u sudskom spisu.⁴⁴

---

⁴² Član 10. ZKP BiH (Zakonitost dokaza): „Sud ne može zasnovati svjčku odluku na dokazima pribavljenim povredama ljudskih prava i sloboda propisanih ustavom i međunarodnim ugovorima kcje je Bosna i Hercegovina ratifikovala, niti na dokazima kcji su pribavljeni bitnim povredama ovog zakona.“

⁴³ ESLJP, *Van der Hurk protiv Holandje*, 19. april 1994. godine, par. 61.; ESLJP, *Garcia Ruiz v. Spain*, No. 30544/96, 21. januara 1999. godine.

⁴⁴ MKSJ, presuda Žalbenog vijeća u predmetu *Kvočka i dr.* (IT-98-30/1-A), paragraf 23-25.

206. Član 6. stav 1. EKLJP nameće obavezu svim sudovima da *“ukazu dovoljno jasno na osnovu na kojima oni zasnivaju svoju odluku”*.⁴⁵ Iako priznaje primat domaćih sudskih organa u davanju ocjene šta je relevantno i prihvatljivo, član 6. stav 1. EKLJP nameće domaćim sudovima obavezu da na odgovarajući način izvrše ispitivanje podnesaka, argumenata i dokaza koje su podnijele strane.⁴⁶ U vezi sa tim, sudovi moraju razmotriti i raščistiti sve značajne nepodudarnosti u iskazima strana u postupku, ukazati da li je neki od osporenih dokaza neprihvatljiv, te ako jeste, po kom osnovu.⁴⁷

207. Prilikom ocjene iskaza saslušanih svjedoka Vijeće je nastojalo sagledati njihovo svjedočenje u cjelini, cijeneći pri tome kako sadržinu samog iskaza, tako i držanje i ponašanje svjedoka tokom davanja iskaza. U tom smislu Vijeće je cijenilo praksu MKSR i stav Žalbenog vijeća zauzet u predmetu *Nahimana i dr.* u kojem Žalbeno vijeće podsjeća da *„pretresno vijeće ima puno diskreciono pravo da odmjeri koju će težinu i vjerodostojnost pripisati iskazu nekog svjedoka. Pri tome, pretresno vijeće mora uzimati u obzir relevantne faktore u zavisnosti od konkretnog slučaja, uključujući i ponašanje svjedoka u sudnici, njegovu ulogu u datim događajima, uvjerljivost i jasnoću njegovog iskaza, pitanja da li ima protivječnosti ili nedosljednosti u njegovim uzastopnim izjavama ili između njegovog svjedočenja i drugih dokaza, te odgovore tog svjedoka tokom unakrsnog ispitivanja.”*⁴⁸

208. Vijeće je imalo u vidu da pouzdanost iskaza jednog svjedoka zavisi od njegovog poznavanja činjenica, ali na pouzdanost iskaza u velikoj mjeri može uticati protek vremena, nestalnost ljudske percepcije, kao i traumatičnost samog događaja o kome svjedoči. Nedosljednosti u iskazu svjedoka ne znače same po sebi da sudsko vijeće koje postupa razložno to svjedočenje mora odbaciti kao nepouzdanu.⁴⁹ Slično tome, faktori kao što su vremenski razmak između događaja i svjedočenja, mogući uticaj trećih lica, nepodudarnosti, ili stresne okolnosti u vrijeme događaja ne isključuju automatski mogućnost da se vijeće osloni na takav iskaz. Vijeće je uporedilo činjenice o kojima određeni svjedok svjedoči sa činjenicama koje su utvrđene od strane drugih svjedoka, te

---

⁴⁵ ESLJP, *Georgiadis protiv Grčke*, paragraf 606.

⁴⁶ ESLJP, *Van de Hurk protiv Nizozemske*, paragraf 59.

⁴⁷ ESLJP, *Khamidov protiv Rusije*, paragraf 173.

⁴⁸ MKSR, presuda Žalbenog vijeća u predmetu *Nahimana i dr.* (ICTR-99-52-A), paragraf 194.

⁴⁹ MKSJ, presuda Žalbenog vijeća u predmetu *Čelebić*, paragraf 485 i 496 – 498.

materijalnim dokazima kako bi se utvrdilo da li su njegovi navodi potkrijepljeni ili osporeni drugim dokazima u ovom predmetu.

209. Vijeće je prilikom ocjenjivanja dokazne snage iskaza saslušanih svjedoka razmotrilo razlike u iskazima svjedoka datim na glavnom pretresu i u fazi istrage, na koje je ukazivano tokom postupka. U tom smislu, Vijeće je razlike u izjavama o određenim činjenicama, datim u različito vrijeme i pred različitim organima, kao i pojašnjenja o uzrocima tih razlika datim na pretresu, analiziralo i cijeno za svaki pojedini slučaj konkretno, te u njihovoj povezanosti sa drugim dokazima, a zatim odlučilo o njihovoj vjerodostojnosti.

B. OPĆA OCJENA DOKAZA

210. Kako je već naprijed navedeno, Apelaciono vijeće je prihvatilo sve dokaze iz prvostepenog postupka, jer smatra da su relevantni i da imaju dokaznu vrijednost, kao i nove dokaze, te je cijeneći iste po slobodnom sudijskom uvjerenju ocijenilo njihovu relativnu težinu u kontekstu cijelog spisa predmeta. Teret dokazivanja relevantnosti i dokazne vrijednosti je na strani koja predlaže određeni dokaz.

211. Tokom cijelog postupka, Vijeće je imalo u vidu presumpciju nevinosti optuženog, te da je teret dokazivanja krivice optuženog u potpunosti na optužbi. Dakle, optužba mora dokazati van razumne sumnje svako obilježje krivičnog djela za koje se optuženi tereti. U tom pogledu je i Vijeće moralo da utvrdi da li je konačna težina prihvaćenih dokaza dovoljna da se van razumne sumnje utvrde obilježja krivičnog djela koje se optuženom stavlja na teret, te u konačnici i njegova krivica.

212. Prilikom ocjene svjedočenja *viva voce*, uzeto je u obzir držanje, ponašanje i karakter svjedoka. U pogledu svih svjedoka Vijeće je također ocijenilo vjerovatnoću i dosljednost njihovog svjedočenja, kao i okolnosti predmeta i potkrijepljenost drugim dokazima. Nadalje, manja odstupanja između iskaza raznih svjedoka, ili između iskaza nekog određenog svjedoka u sudnici i njegovih ranijih izjava kada su one korištene tokom suđenja, nisu se, uopšteno gledano, smatrale razlogom da se diskredituje iskaz tog svjedoka pod uslovom da je on dovoljno iscrpno iznio suštinu inkriminisanog događaja.

213. Priroda ovakvih krivičnih djela je takva da je često veoma teško ili čak nemoguće da se činjenica utvrdi pomoću direktnog i pozitivnog iskaza očevidaca ili uvjerljivih materijalnih dokaza do kojih može biti teško ili čak nemoguće doći. Zbog toga dokazi o okolnostima mogu postati presudno oruđe za obje stranke. Premda pojedinačni dokazi o

okolnostima mogu, sami za sebe, biti nedovoljni da se utvrdi neka činjenica, uzeti zajedno oni mogu imati odlučujuću ulogu.

214. Vijeće je svjesno da je rijetkost da dva svjedoka, koja svjedoče na iste okolnosti, neki događaj vide identično ili ga verbalno opisuju na isti način, ali je Vijeće cijenilo kredibilitet svakog pojedinačnog iskaza sa polaznom pretpostavkom da je svaki svjedok namjeravao reći istinu.

215. Vijeće smatra, da su uprkos tome što su iskreni, neki svjedoci ipak nepouzdati u vezi sa nekim dijelovima svojih iskaza, zbog ograničenja u smislu svoje percepcije i sjećanja ili zbog pristrasnosti koja je uticala na njihove zaključke o značenju onoga što su vidjeli ili čuli. Međutim, Vijeće smatra da su isti ti svjedoci tačno percipirali, zapamtili i reprodukovali neke druge činjenice.

216. U pogledu nekih drugih svjedoka Vijeće opet smatra da dijelovi njihovih iskaza nisu bili iskreni, bilo zbog ličnih interesa, bilo zbog prijateljstva ili odanosti prema optuženom ili zbog toga što su htjeli da utiču na ishod postupka. Međutim, vijeće je također utvrdilo da su ti isti svjedoci iskreno i tačno prenijeli druge činjenice zato što nisu bili svjesni značaja činjenice ili zato što nisu uspijevali da se drže svoje konstrukcije.

217. Pored navedenog, Vijeće je imalo u vidu da je prošlo više od 25 godina od događaja navedenog u optužnici, te je opravdano očekivati da je protek vremena uticao na tačnost i vjerodostojnost sjećanja svjedoka. Ipak, i u takvoj situaciji, Vijeće je vodilo računa o kakvim se razlikama u iskazima eventualno radi, te kakvo je objašnjenje svjedoka u tom pravcu, budući da sve razlike nemaju jednaku dokaznu vrijednost.

218. Prilikom ocjene iskaza svjedoka koji su svjedočili u ovom postupku, Vijeće je cijenilo njihovo držanje i ponašanje tokom davanja iskaza, ispitalo konzistentnost njihovih iskaza, uporedilo činjenice o kojima je određeni svjedok svjedočio sa činjenicama koje su utvrđene od strane drugih svjedoka, te činjenicama utvrđenim materijalnim dokazima, a sve kako bi se utvrdilo da li su potkrijepljeni ili osporeni drugim dokazima u ovom predmetu. Dakle, Vijeće pri odlučivanju ima diskreciono pravo da evaluira nepodudarnosti koje su istaknute i da razmotri da li je svjedok, uzevši iskaz u cjelini, pouzdan, te da li je njegovo svjedočenje vjerodostojno. Sitne nepodudarnosti ne mogu biti dovoljne da cijelo svjedočenje učine nepouzdanim.

219. Sud je razmotrio svaki dokument u ovom predmetu kako bi odlučio o njegovoj

pouzdanosti i dokaznoj vrijednosti i zaključio da je Tužilaštvo dokazalo njihovu vjerodostojnost van razumne sumnje. Međutim, potrebno je naglasiti da Sud neće postupati jednako sa svakim dokazom u spisu, što je diskreciono pravo Suda, već će objasniti samo one zaključke o činjenicama koje su važne za utvrđivanje krivice optuženog.

220. Kako bi procijenio vjerodostojnost dokumenata, Sud je cijenio njihovu podudarnost sa ostalim dokazima. Pored toga, čak i kada je zaključio da je određeni dokument vjerodostojan, Sud nije automatski prihvatio da izjave sadržane u njemu predstavljaju tačan opis činjenica, nego ga je cijenio u smislu njegove podudarnosti sa svim drugim dostupnim dokazima.

C. UTVRĐENJA APELACIONOG VIJEĆA

221. Apelaciono vijeće je cijeneći dokaze izvedene pred ovim Vijećem, kao i na osnovu dokaza koji su izvedeni u prvostepenom postupku, utvrdilo da je optuženi Enver Buza kao nadređena osoba, u svojstvu vd komandanta Samostalnog bataljona Prozor Armije BiH, sa stvarnom i efektivnom kontrolom nad pripadnicima jedinice SB Prozor koja je dana 14.09.1993. godine u ranim jutarnjim satima, pod neposrednom komandom optuženog, izvršila napad na selo Uzdol, općina Prozor i u zaseocima Križ, Zelenike i Raiči, na okrutan i svirep način ubili 27 civila hrvatske nacionalnosti među kojima su bili žene, starci i djeca, nečinjenjem počinio krivično djelo Ratni zločin protiv civilnog stanovništva, te povrijedio i norme međunarodnog prava kako je to navedeno u izreci presude.

222. Shodno navedenom, bilo je potrebno prije svega utvrditi položaj optuženog Envera Buze u inkriminisano vrijeme, pa je Apelaciono vijeće utvrdilo da je u vrijeme akcije u selu Uzdol na dan 14.09.1993. godine optuženi Enver Buza bio na funkciji vršioca dužnosti komandanta Samostalnog prozorskog bataljona Armije BiH, što proizilazi iz materijalnih dokaza, odnosno Ovjerene kopije jediničnog i matičnog kartona za Envera Buzu, BiH Ministarstvo odbrane, broj: 08-04-1-63-7/07 od 24.05.2007. godine, odnosno obrasca VOB-8 (dokaz T-103), na ime Envera Buze u kojem stoji da je optuženi Enver Buza komandant Samostalnog bataljona Prozor od 04.06.1993. godine do 10.02.1994. godine. Da je optuženi od 04.06.1993. godine bio vršilac dužnosti komandanta Samostalnog prozorskog bataljona Armije BiH potvrđeno je i Naredbom OGI IKM Bradina str.pov.br.

01/90 od 31.05.1993. godine (dokaz O-2⁵⁰), ali i iskazima svjedoka, a što je, u svojoj odbrani, potvrdio i sam optuženi Buza.

223. Tako svjedok Bahrudin Fazlić, zamjenik komandanta 6. Korpusa Armije BiH, čiji komandant je bio Salko Gušić, u svom iskazu navodi da je u prvoj polovini '93. godine lično postavio optuženog za vršioca dužnosti kao privremeno rješenje dok se ne sredi stanje u bataljonu, nakon čega je trebalo da bude postavljen stalni komandant bataljona. Također i optuženi u svom iskazu navodi da je u junu '93. godine postavljen za vršioca dužnosti komandanta Samostalnog prozorskog bataljona Armije BiH, i to Naredbom OGI IKM Bradina.

224. Dakle, van svake razumne sumnje je utvrđeno da je optuženi Enver Buza *in tempore criminis* bio na funkciji vršioca dužnosti komandanta Samostalnog prozorskog bataljona Armije BiH.

225. Nadalje, tokom cijelog postupka odbrana je negirala odgovornost optuženog za počinjena krivična djela svojih podređenih, tokom akcije na Uzdol 14.09.1993. godine, s obzirom da je optuženi cijelo vrijeme bio *vršilac dužnosti* komandanta SPB – a, zbog čega odbrana smatra da optuženi ne može odgovarati za krivično djelo za koje ga optužba tereti. Odbrana je također isticala da je optuženi postavljen za vršioca dužnosti samo iz razloga kako bi sudio stanje u bataljonu i doveo ga do stanja pravilne borbene upotrebe vojne formacije prilikom izvođenja borbenih zadataka.

226. Cijeneći navedene prigovore i tvrdnje odbrane u svjetlu izvedenih dokaza, Apelaciono vijeće je utvrdilo da su isti neosnovani i neutemeljeni, s obzirom da iz nalaza i mišljenja vještaka vojne struke Tužilaštva, Dragomira Keserovića, koji nalaz i mišljenje ovo Vijeće u cijelosti prihvata, s obzirom da je sačinjen profesionalno i u skladu sa pravilima struke, proizilazi da je optuženi imao sve ovlasti i dužnosti koje proizilaze iz njegovog položaja, a propisane su vojnom zakonskom regulativom, iz čega slijedi da nema razlike između *vršioca* dužnosti i komandanta SPB-a.

227. Navedeno je potvrdio i vještak odbrane Dervo Harbinja, koji je na glavnom pretresu 07.05.2019. godine, a na poseban upit odbrane da pojasni razliku između vršioca dužnosti

---

⁵⁰ Naredba OGI IKM Bradina str.pov.br. 01/90 od 31.05.1993. godine kojom se za vršioca dužnosti komandanta Samostalnog prozorskog bataljona postavlja Enver Buza sa uputom da se ima javiti na dužnost dana 02.06.1993. godine.

komandanta i komandanta izjavio: „Vršilac dužnosti ima sva ovlaštenja komandanta samostalnog bataljona... pa razlika je u tome što vršilac dužnosti, ako ispuni svj zadatak, ostaje i postavlja se za komandanta, ako ne izvrši, ako ne zadovolji određen zahtjev koji stoji pred njim, on se smjenjuje i dovodi se drugi komandant.“

228. Da je optuženi Enver Buza u svojstvu vršioca dužnosti komandanta i faktički koristio prava iz Zakona koja mu kao komandantu pripadaju proizilazi iz činjenice da je izdavao i potpisivao naredbe u cilju rukovođenja i vođenja bataljona, da je imenovao i razrješavao potčinjene osobe, kao i da je izdavao i sva druga naređenja koja se tiču bataljona, proizilazi iz materijalnih dokaza, i to naredbi i dopisa komandanta bataljona uloženi u sudski spis pod brojevima: T-24⁵¹, naredba kojom komandant bataljona Enver Buza naređuje da se u cilju smanjenja odsutnosti vojnika iz jedinice, a u cilju poboljšanja i jačanja discipline, zabranjuje odlazak pripadnika Armije BiH u bilo koje mjesto bez odobrenja k-dira četa; T-26⁵², naredba kojom lično komandant naređuje izuzimanje i preraspodjelu automatskog naoružanja; T-27⁵³, naredba izdata od strane komandanta Buza Envera, kojom on lično razrješava dužnosti pomoćnika k-danta za bezbjednost Bobar Aziza i imenuje novog Mustafu Bektaša; T-28⁵⁴, naredba kojom postavlja pomoćnika komandanta za bezbjednost „A“; T-29⁵⁵, naredba kojom postavlja pomoćnika komandanta za bezbjednost „B“; T-30⁵⁶, naredba kojom postavlja pomoćnika komandanta za pravne poslove; T-31⁵⁷, naredba kojom se razrješava dužnosti pomoćnik komandanta

---

⁵¹ Ovjerena kopija Naredbe, Armija RBiH 4 Korpus, Zapovjedništvo Samostalnog bataljona Prozor, broj:1-04-307/93 od 08.06.1993. godine.

⁵² Naredba komandanta Envera Buze, broj:1-01-317/93 od 12.06.1993.g.,

⁵³ Ovjerena kopija Naredbe, RBiH Armija RBiH 6. Korpus Samostalni bataljon Prozor, broj:1-01-341/93 od 29.06.1993.g.

⁵⁴ Naredba komandanta Envera Buze, RBiH ARBiH 6. Korpus Komanda SB „Prozor“, broj:1-01-424/93 od 25.09.1993.g.

⁵⁵ Naredba komandanta Envera Buze, RBiH ARBiH 6. Korpus Komanda SB „Prozor“, broj:1-01-425/93 od 25.09.1993.g.

⁵⁶ Naredba komandanta Envera Buze, RBiH ARBiH 6. Korpus Komanda SB „Prozor“, broj:1-01-429/93 od 25.09.1993.g.

⁵⁷ Naredba komandanta Envera Buze, RBiH ARBiH 6. Korpus Komanda SB „Prozor“, broj:1-01-441/93 od 07.10.1993.g.

za bezbjednost; T-33⁵⁸, naredba kojom lično komandant na osnovu Pravilnika o vojnoj disciplini Armije RBiH, a zbog radnji dokazanih u postupku organa bezbjednosti SB Prozor, kažnjava vojnim pritvorom vojnika Hodžić Tahira; T-35⁵⁹, dopis u kojem komandant Enver Buza nalaže da se odredi grupa ljudi te ih naoružane hitno prebaci na Bradinu gdje će ih čekati Buza; T-38⁶⁰, naredba kojom komandant Enver Buza prekomanduje vojnike sa jednog formacijskog mjesta na drugo; T-41⁶¹, naredba kojom komandant Enver Buza upućuje vojnike na obučavanja i školovanje; T-44⁶², naredba kojom komandant Enver Buza naređuje dostavljanje formacijskog rasporeda boraca u okviru jedinice, te njihove dužnosti, kao i podatke za borce iz Foče; T-48⁶³, naredba da organ bezbjednosti SB Prozor izvrši snimanje prostora mogućeg za nekontrolisani prolaz stanovništva i vojnih obveznika; T-49⁶⁴, naredba kojom komandant Enver Buza naređuje da se u četvrtak, 09.09.1993. godine na lokalitet Dobrog polja u 12,00 sati upute: iz 1. čete 40 boraca, iz 2. čete 40 boraca, iz 3. čete 30 boraca, iz 4. čete 20 boraca; T-86⁶⁵, naredba kojom komandant Enver Buza tvrdi da je na osnovu saznanja organa bezbjednosti sa Uzdola iznešena ručna stanica te naređuje da se ista dostavi u centar veze bataljona; T-97⁶⁶, naredba kojom komandant Enver Buza naređuje vojnoj policiji da privede v/o Gvozden Hamdiju zbog samovoljnog napuštanja jedinice; T-100⁶⁷, naredba kojom komandant Enver Buza imenuje v.d. komandira VP; T-101⁶⁸, naredba kojom komandant

---

⁵⁸ Naredba komandanta Envera Buze, RBiH ARBiH 6. Korpus Komanda SB „Prozor“, broj:1-01-343/93 od 29.06.1993.g.

⁵⁹ Dopis, RBiH, Armija RBiH 6.Korpus od 03.08.1993.g.

⁶⁰ Naredba, RBiH, Armija RBiH 6.Korpus Samostalni bataljon „Prozor“, br.01-01-392-1/93 od 08.08.1993.g.

⁶¹ Naredba, RBiH, Armija RBiH 6.Korpus Samostalni bataljon „Prozor“, Str.pov.br.1-01-373/93 od 11.08.1993.g.

⁶² Naredba, RBiH Armija RBiH VI Korpus, Komanda SB Prozor, Str.pov.br.1-01-377/93 od 14.08.1993.g.,

⁶³ Naredba, RBiH Armija RBiH VI Korpus, Komanda SB Prozor, br.1-01-394/93 od 06.09.1993.g.

⁶⁴ Naredba komandanta Envera Buze, RBiH Armija RBiH, 6. Korpus Komanda SB „Prozor“, broj:1-01-395/93 od 07.09.1993.g.

⁶⁵ Naredba RBiH ARBiH 6.Korpus Komanda SB „Prozor“, broj: 1-01-445-1/93 od 20.09.1993.g.

⁶⁶ Naređenje Envera Buze, RBiH A RBiH 6. Korpus Komanda SB „Prozor“, broj:1001-805-1/93 od 15.11.1993.g.

⁶⁷ Naredba komandanta Envera Buze, RBiH ARBiH 6. Korpus Komanda SB „Prozor“, broj:1-01-498/93 od 24.12.1993.g.

⁶⁸ Naređenje Envera Buze, RBiH ARBiH 6. Korpus Komanda SB „Prozor“, broj:1-01-002/94 od 03.01.1994.g.

Enver Buza naređuje da se upoznaju svi borci sa izdatim naredbama o povećanoj budnosti jedinica, upućena komandirima četa, komandirima DIG-a, komandiru VP, komandiru CZ.

229. Slijedom navedenog, ovo Vijeće zaključuje da je optuženi u svojstvu vršioca dužnosti komandanta bataljona pored naredbi za ustrojstvo jedinice i njeno funkcionisanje, naređivao i pritvaranje njemu podređenih vojnika usljed kršenja vojne discipline, što u konačnici, samo dodatno upućuje na činjenicu, da optuženi, a nasuprot vlastitoj tvrdnji, u punom kapacitetu koristi ovlasti koje pripadaju komandantu bataljona, odnosno potvrđuje da ne postoje razlike u opsegu djelovanja vršioca dužnosti komandanta i komandanta bataljona ili bilo koje druge vojne formacije.

230. Također, na ove okolnosti iskaze su dali brojni svjedoci, kako optužbe tako i odbrane, koji su saglasni u pogledu statusa optuženog kao *de iure i de facto* komandanta Samostalnog prozorskog bataljona.

231. U tom pogledu je svjedok Šefik Čorbadžić izjavio da dolaskom Buze na mjesto komandanta bataljona svi pripadnici su bili raspoređeni i smješteni po kućama, a s obzirom da svjedok često nije bio prisutan, komandant Buza ga je pozvao i rekao da se ne može tako više ponašati, te ga kaznio i izdao usmeni ukor, uz napomenu da je taj razgovor bio veoma korektan. Tom prilikom mu je Buza rekao da želi da uvede red i disciplinu, nakon čega je imao osjećaj da postoji komanda, da postoji disciplina i neki red, što do tada nije bio slučaj.

232. Također je i svjedok Sulejman Memić, pripadnik bataljona od samog početka njegovog formiranja, na sličan način kao i Čorbadžić opisao optuženog, navodeći da je bio ozbiljan, odlučan, odnosno čovjek koji je nastojao pod svaku cijenu da dovede bataljon u red, kako to reče svjedok, *bili su dezorganizirani, on je to sve ustrcjo*.

233. Svjedok Nail Koro, pripadnik Jelačke čete, opisujući Buzu kao komandanta, istakao je da mu je dolaskom u Here odmah rečeno da je Buza komandant, da je strog, i da se samo on pita. Dodao je da mu je rečeno da je komandant pored strogoće, također i stručan, odnosno, *da ne voli javašluka*, što je i sam osjetio na svojoj koži, jer je po naredbi Buze bio u zatvoru zbog kršenja discipline zajedno sa Zukićem, Kurtovićem i drugim pripadnicima Jelačke čete. Saglasan sa prednjim je i iskaz Safeta Mujezinovića, također pripadnika Jelačke čete, koji je izjavio da ih je Buza, komandant Samostalnog prozorskog

bataljona rasporedio po grupama u sela Here, Šćipe i Kute, nakon što su pripojeni prozorskom bataljonu.

234. Saglasan sa navedenim je i iskaz svjedoka Mustafe Bektaša, pomoćnika komandanta za bezbjednost postavljenog na tu funkciju po naredbi optuženog Buze. Do dolaska Buze na mjesto komandanta bataljona, svjedok ga nije poznao, međutim, tokom boravka u bataljonu ga je dobro upoznao, bio je dobar čovjek, dobar vojnik koji je želio da drži sve pod svojom rukom, odnosno da ima kontrolu nad svim što se događa u bataljonu. U vezi s tim, svjedok je pobliže objasnio dužnosti pomoćnika komandanta za bezbjednost, navodeći da je nakon dolaska optuženog na mjesto komandanta bataljona, po njegovoj naredbi obavljao razgovore sa vojnicima koji su napuštali liniju, odnosno da je u periodu od juna do septembra 1993. godine, također po naredbi komandanta najviše obavljao razgovore sa muslimanskim stanovništvom sa područja Prozora na okolnosti boravka tih civila pod kontrolom HVO-a. Dodao je da on lično nije mogao izdavati naredbe o kojima komandant ne bi ništa znao, odnosno da ih je komandant morao znati, navodeći primjer da mu je prilikom jutarnjeg referisanja, komandant Buza izdao naredbu⁶⁹ da se privede Hujdur Tahir. Objasnio je svjedok da je on autor navedenog dokumenta, ali je istu sačinio po naredbi komandanta Envera Buze.

235. Također, svjedok Nermin Eminović, načelnik bezbjednosti 6. Korpusa Armije BiH, na skoro identičan način opisuje optuženog, ističući da je optuženi bio častan, čestit patriota, ponekad pompezan, *„htio je raditi i držati to sve pod svojim patronatom, kao komandant, ono što hoće da rade svi komandanti.“*

236. Svjedok Mustafa Hero je izjavio da je do dolaska optuženog Buze, on bio vršilac dužnosti komandanta bataljona. Dolaskom Buze, prekomandovan je na poziciju komandira IDG kao pripadnik prve – Herske čete. Na pitanje kakav je Buza bio kao komandant, svjedok je odgovorio *„po mom mišljenju bio je prestrog prema včjsci ... rat je bio svako je imao pušku, svakoga si mogao ubiti, ali šta ja znam zadrja stvar je prijetiti včjsci pištojem, što je on radio ...“*. Odgovarajući na pitanje kome je to optuženi prijetio pištoljem, svjedok je naveo: *„...ja sam imao na samom početku iskustvo u kome sam zaključio da je prestrog, kad nas je slao u Parsoviće na obuku, a kod nas gori, a mi idemo na neku obuku za izviđače, tada sam na ličnjcj koži osjetio strogost čovjeka...“*.

---

⁶⁹ Dokaz T-36 Naredba, R BiH, Armija R BiH 6. Korpus, Samostalni bataljon „Prozor“, br. 01-01-370/93 od 07.08.1993. godine, koju je odobrio komandant Enver Buza da se privede vojnik Hujdur Tahir.

237. Nadalje, da je optuženi Buza koristio ovlasti komandanta u punom kapacitetu, potvrđuje i svjedok Fahrudin Nikšić, komandir Jelačke čete, koja je pretpočinjena Samostalnom prozorskom bataljonom. Naime, svjedok je naveo da dolaskom na Dobro polje u komandu bataljona, prima ih Buza i obavještava da se njegova jedinica raspoređuje u tri čete SPB-a, i to Šćipe, Kute i Here, odnosno da se zbog nepoznavanja terena i lakše komunikacije Nikšićevi vojnici izmješaju sa Buzinim borcima. Kako je kazao svjedok: „*tako je i urađeno, a komandant me je postavio za zamjenika komandanta za operativne poslove.*“

238. Saglasan sa izjavom svjedoka Nikšića je i iskaz zaštićenog svjedoka „G“, na čije insistiranje je i smijenjen prethodni komandant, a svjedok je lično otišao po Buzu na Bradinu. Bio je pomoćnik komandanta, ili kako je izjavio svjedok: „*bio njegov blizak saradnik.*“ Pojašnjavajući stanje u bataljonu svjedok je istakao da se dolaskom Buze poboljšava organizacija, kao i sistem veze. Samostalni prozorski bataljon se sastojao iz tri pješачke čete, 1 logističku četvu, vojnu policiju i komandu. U vojnom smislu, komandant je imao pomoćnika za logistiku, za bezbjednost, za obavještajne poslove, operativne poslove i još neke pomoćnike.

239. U prilog navedenim svjedočenjima su i svjedoci odbrane koji su potvrdili da je optuženi, iako *vd* imao sva prava, dužnosti i obaveze koje ima i komandant bataljona. Tako je svjedok Erzimana Đogić izjavila da se u maju 1993. godine pojavio novi komandant, koji je poslao kurira po nju kako bi održali sastanak. Tada ju je zamolio da mu napiše presjek stanja u Prozoru, s obzirom da je slične izvještaje dostavljala dotadašnjem *vd-u* bataljona Mustafi Heri. Postupila je po *molbi* i napravila presjek stanja u Prozoru u dubini, a nakon što je to Buza pročitao, rekao joj je da je od tog dana postavlja za pomoćnika za obavještajne poslove, da prati stanje, da uzima izjave od izbjeglica i obavlja slične poslove. Navela je da je stanje u bataljonu prije Buze bilo haotično, niko nikome nije polagao račune, bilo je čak i stranaca, neki u civilu, neki u uniformama, neki su odlazili u pljačku, kako reče, *bili su bez kontrole.*

240. Saglasan sa ovom izjavom je i iskaz svjedoka odbrane Šefika Đogića, koji je potvrdio da je optuženi Buza odmah pokušao da uredi vojsku i da je u tome uspio, bar što se tiče komande bataljona. Dodaje i to da je dolaskom optuženog na mjesto komandanta bataljona imenovan na poziciju načelnika artiljerije, te da je komanda bila dobro organizovana, da je za zamjenika komandanta postavljen Mustafa Hero, za pomoćnika komandanta za bezbjednost Mustafa Begtaš, odnosno da je bataljon počeo

funkcionisati u svom punom kapacitetu sa svim organima u komandi. Istakao je i to da je Komanda bataljona koja se prije dolaska Buze nalazila u Šćipama, izmještena na Dobro Polje, s obzirom da se to mjesto nalazilo na nadmorskoj visini od 1300m, gdje se nalazilo šumsko gazdinstvo, 30 km od Prozora, odnosno nalazila se sva potrebna infrastruktura potrebna za pravilno funkcionisanje bataljona i njegovu pripremu za borbene aktivnosti.

241. Na osnovu navedenih iskaza svjedoka, Apelaciono vijeće je utvrdilo da je optuženi Enver Buza obavljao funkciju komandanta Samostalnog prozorskog bataljona Armije BiH sa svim pravima i obavezama koje proizilaze iz tog vojnog položaja. Činjenicu da kao vršilac dužnosti komandanta drži sve pod svojom kontrolom i odlučuje o upotrebi jedinice, najbolje opisuje svjedok Hasan Hakalović, komandant brigade Neretvica, objašnjavajući svoju i ulogu optuženog u *Operaciji Neretva 93* na pravcu prema Crnom vrhu, Makljen koji je istakao da je sa lijevog boka, bio predviđen pravac SPB-a, ali se Buzin bataljon nije pojavio, usljed čega je akcija i prekinuta, a dolaskom na Dobro polje, gdje je očekivao da mu Buza objasni razloge odustajanja SPB-a od tako velike operacije, na glavnom pretresu izjavljuje: „*gospodin Buza sudi utakmicu, fudbala igraju*“.

242. Slijedom navedenog, Apelaciono vijeće je sa sigurnošću utvrdilo da je optuženi tokom akcije na Uzdol bio na dužnosti *vršioca dužnosti* komandanta bataljona, te da je samim tim bio i komandant akcije, da komandna funkcija koju obavlja podrazumijeva poznavanje i opseg prava i obaveza komandanta bataljona, što upućuje na zaključak da su neosnovane tvrdnje odbrane da vršilac dužnosti komandanta nije u obavezi poduzeti nužne i razumne mjere kako bi bili kažnjeni njemu podređeni, koji su kao direktni izvršioци počinili ratne zločine. O efektivnoj kontroli optuženog nad njemu podređenom vojskom tokom predmetne vojne akcije biće više riječi u nastavku obrazloženja.

243. Nadalje, kako je u prvostepenom postupku na osnovu izvedenih dokaza na glavnom pretresu pretresno vijeće utvrdilo da su napad na Uzdol 14. septembra 1993. godine u ranim jutarnjim satima izvršile jedinice Samostalnog prozorskog bataljona, u sadejstvu sa pripadnicima civilnih policijskih snaga MUP-a pod neposrednom komandom Envera Buze, vršioca dužnosti komandanta Samostalnog prozorskog bataljona, to je utvrđenje bilo jedan od razloga zašto je odbrana izjavila žalbu na prvostepenu presudu i po osnovu koje žalbe je presuda ukinuta i određeno je održavanje pretresa pred Apelacionim vijećem, kako bi se otklonila bitna povreda odredaba procesnog zakona.

244. Naime, Tužilaštvo je optuženom Enveru Buzi stavilo na teret da je kao nadređena

osoba, u svojstvu vd komandanta Samostalnog bataljona Prozor Armije BiH, sa stvarnom i efektivnom kontrolom nad pripadnicima jedinice SB Prozor koja je dana 14.09.1993. godine u ranim jutarnjim satima, pod neposrednom komandom optuženog, izvršila napad na selo Uzdol, što je navedeno i u izreci prvostepene presude, a, kako je već navedeno, u obrazloženju iste stoji da su napad izvršile jedinice Samostalnog prozorskog bataljona u sadejstvu s pripadnicima civilnih policijskih snaga MUP-a pod neposrednom komandom Envera Buze, što je dovelo do kontradiktornosti između izreke i obrazloženja presude, te presuda nije sadržavala adekvatno obrazloženje u pogledu te odlučne činjenice.

245. Pri tome se kao sporno pitanje javilo da li je prilikom navedenog napada optuženi Buza imao stvarnu i efektivnu kontrolu i nad pripadnicima civilne policije, s obzirom da iz dokaza proizilazi da su neki policajci, iako mali broj, bili učesnici u ovom napadu. U tom pogledu, Apelaciono vijeće je utvrdilo da su pripadnici civilne policije, kao i druge pridružene jedinice, *in tempore criminis*, a što je i optuženi potvrdio u svom borbenom izvještaju od 20.09.1993. godine, djelovali kao jedna cjelina, na čelu sa komandantom Enverom Buzom koji je imao efektivnu kontrolu nad svima njima tokom cijelog trajanja napada, s obzirom na svoj položaj komandata bataljona, dobro uspostavljeni sistem veze, kao i ranije dobro uspostavljeni i nametnuti autoritet.

246. Ovdje je također bitno naglasiti da je termin „nadređeni“ dovoljno širok da bi obuhvatio položaj vlasti koji se zasniva na postojanju *de facto* moći kontrole, te se ovaj termin koristi u članu 86. Dopunskog protokola I, koji u članu 87. nadalje određuje da se dužnost vojnog komandanta da spriječi kršenja Ženevskih konvencija ne proteže samo na njegove podređene, već i na „*druge osobe pod njegovom kontrolom*“, što u konkretnom slučaju znači da je optuženi odgovoran ne samo za pripadnike SB Prozor, nego i za sve ostale jedinice koje su bile pod njegovom neposrednom kontrolom tokom vojne akcije na selo Uzdol i okolne zaseoke.

247. U tom pogledu je vještak optužbe Dragomir Keserović u svom svjedočenju naveo da su u akciji na Uzdolu učestvovali:

„ To su već detalji, ali evo redom, mislim da iz prve dve čete, ne mislim, prve dve čete su bila po dva voda. Znači, govorimo o Samostalnom prozorskom batajONU, dva voda iz 3 i 4. čete po jedan vod, jedinica vojne policije i jedinica, nisam ustanovio koga ranga, Ministarstva unutrašnjih poslova, odnosno MUP-a, dio starijšina komande batajona bio je organ bezbjednosti, bio je ovaj tu znači

starijšina komande bataljona, iz svake čete da li dva ili jedan vod, jedinica vojne policije, onda ove jedinice za podršku kcje su bile i dio jedinice ili neki sastav Ministarstva unutrašnjih poslova.“

248. Pri tome je vještak istakao da su sve navedene jedinice za taj zadatak bile u sastavu Samostalnog prozorskog bataljona.

249. Stoga je bilo potrebno u ponovnom postupku razjasniti navedeno pitanje, pa je optužba na te okolnosti izvela dokaze po odobrenju Apelacionog vijeća, što ni na koji način nije dovelo do povrede zabrane *reformatio in peius*, kako je naprijed rečeno.

250. Na te okolnosti je svjedočio zaštićeni svjedok „G“ (sa istim mjerama zaštite kao u prvostepenom postupku) koji je prilikom svjedočenja, odgovarajući na pitanja Tužilaštva o postojanju civilne policije na području Hera, Kuta i Šćipa konstatirao da se, prema njegovim saznanjima pojavila potreba za formiranjem civilne policije 1993. godine čije formiranje je trajalo dugo jer načelnik policijske stanice često nije bio na terenu, na kojem je djelovalo jedno nepotpuno odjeljenje policije. Svjedok „G“, dalje govori da je sjedište civilne policije, sastavljene od 4-5 ljudi, bilo u Šćipama na čelu sa načelnikom Midhatom Čatićem, ali da su najviše poslova radili u Jablanici. Na pitanje tužiteljice o tome ko je odlučivao o pravima i obavezama pomenutih civilnih policajaca, svjedok odgovara da je komandant Buza bio nadležan za sve, pa čak i kretanje policajaca jer je svaki policajac ukoliko bi htio da posjeti porodicu morao dobiti potvrdu kako bi prošao jedan od ukupno dva punkta vojne policije. Nadalje, svjedok govori o učestvovanju civilne policije u akciji na Uzdol, te konstatuje da ne zna tačan broj civilnih policajaca koji su sudjelovali, ali da zna za jednog koji je učestvovao u borbama oko škole. Posljednje pitanje Tužilaštva se odnosilo na saznanja svjedoka o poginulim pripadnicima Armije BiH u akciji na Uzdol, na šta svjedok odgovara da je poznavao poginulog Mehu Heru zvanog „Mehara“ koji je bio njegov komšija.

251. U nastavku, odgovarajući na pitanja odbrane, svjedok izjavljuje da ne zna da je Aziz Bobar, policajac koji mu je ispričao o poginulom djetetu na seoskom putu, bio komandir stanice milicije i da misli da od civilnih policajaca niko nije poginuo, a za Mehu zvanog „Mehara“ izjavljuje da nije bio predratni policajac, nego da je radio u Švicarskoj prije rata. Dalje, svjedok je izjavio da ne postoji akt kojim je zavedena vojna uprava, ali da je komandant bataljona u to vrijeme bio „*Bog i batina*“ svega tamo, te navodi primjere kojima potkrijepljuje svoju izjavu. Između ostalih navodi da je bila svađa vezana za propusnice, za

koje je komandant insistirao da se od njega traže za civilne policajce i da je normalno u cijeloj BiH bilo da bilo ko, ko prolazi punkt vojne policije, ima iskaznicu na osnovu koje može proći taj punkt. Svjedok se dalje ne slaže sa konstatacijom braniteljice da je vojska jedan lanac komandovanja, a policija drugi, te smatra da je „kod rjih“ kao i u Sarajevu u toku izvođenja borbenih djelovanja postojalo jedno rukovodstvo i komandovanje, što je uvijek bila vojska. U nastavku svjedočenja, svjedok pojašnjava svoju izjavu datu u Državnoj agenciji za istrage i zaštitu, te zaključuje da je Sefer Halilović samo tražio da se krene u akciju na Uzdol onako kako su oni planirali i da je eksplicitno Buza napadnut od strane Halilovića koji mu je tom prilikom prijetio da će ga ubiti ako ne krene u tu akciju.

252. Svjedok, odgovarajući na pitanja Suda, navodi da je Aziz Bobar bio pripadnik ranije pomenutog policijskog odjeljenja na terenu u Šćipama sastavljenog od 4 do 5 ljudi, ali da mu nije poznato jesu li svi pripadnici odjeljenja bili u akciji, jer ne zna ni ko su oni. Poznato mu je da nije bilo civilnih policajaca sa strane. Svjedok se ne sjeća datuma održavanja sastanka komande Samostalnog Prozorskog bataljona u Dobrom polju, ali zna da su se održavali neki sastanci na Voljevcu, u kojem je bio jedan bataljon 317. brigade, kojima svjedok nije prisustvovao.

253. Također je svoj iskaz pred Apelacionim vijećem dao i svjedok Midhat Čatić, te odgovarajući na pitanja Tužilaštva navodi da ga je rat zatekao na dužnosti komandira stanice policije u Prozoru u kojoj poslove obavlja do 23. oktobra 1992. godine. Svjedok izjavljuje da pod kontrolom HVO-a nije bio istočni dio općine Prozor, kao i bošnjačka sela Here, Šćipe i Kute na koja je nekoliko puta dolazio sa namjerom da oformi policijsku stanicu, što nije uspio do 1993. godine kada formira policijsku stanicu sa sjedištem u selu Šćipe na čijem je čelu bio Bobar Aziz kojeg je postavio za komandira stanice. Svjedok odlazi u pomenuto selo i policijsku stanicu u julu 1993. godine, gdje je sve do 24. januara 1994. godine prisutno nekoliko pripadnika civilne policije, i to Hujdur Kasim, Hujdur Sabit, Hero Mirsad koji je poginuo i Motika Sabahudin koji su bili rezervni sastav iz redova vojske od prije rata, dok je Bobar Aziz obavljao poslove policajca u stanici Prozor. Dalje, svjedok navodi da je vojna formacija na području Hera, Kuta i Šćipa bio Samostalni Prozorski bataljon, čiji je komandant bio Enver Buza, dok je svjedok obavljao funkciju načelnika stanice policije, a Aziz Bobar je bio komandir. Naglašava da je komunikacija između njega i komandanta Buze od početka bila nikakva, jer je komandant od početka htio da bude alfa i omega za sve, da se pita za sve, a svjedoku je govorio da svoje poslove obavlja kad prođe rat. Komandant nije udovoljio zahtjevima svjedoka da dobije veći broj pripadnika

policije, tek je u januaru ili februaru dobio dvojicu ili trojicu. Svjedok navodi da je bilo stalno izdatih usmenih i pismenih naredbi između njega i komandanta Buze, a kao primjere navodi pisanu naredbu za osnivanje prostornih jedinica koje će pokrivati pomenuta sela, zatim osnivanje punktova u selu Ivanci, Šćipe i Mednik. Svjedok potvrđuje da je naredbu od 6.9.1993. godine i naredbu od 28.10.1993. godine dobio on, te da je negdje oko 15.9.1993. godine dobio naredbu od komandanta Buze za osnivanje prostornih jedinica. U nastavku svjedočenja, svjedok se bazira na dešavanja u selu Šćipe 15.09.1993. godine u koje je došao u jutro pomenutog dana gdje je bio sa komandrom stanice policije Azizom koji ga je obavijestio da je bila vojna akcija na Uzdol i da je on isto obaviješten od strane kurira sa Dobrog polja da bi trebao da ide on i još 2-3 policajca. Policajci koje je Aziz Bobar odredio su bili Hero Mirsad, Hujdur Kasim i Čorbadžić Šefik. Aziz je u Dobrom polju sreo komandanta Buzu koji mu je saopštio da će ići i da bi bilo dobro da ide i MUP, te da će Čorbadžić Šefik, pripadnik diverzantske jedinice i Aziz Bobar dobiti jedan pravac. Taj pravac je bio prema sjedištu osnovne škole, gdje se nalazio centar veze HVO-a. Prilikom akcije nisu išli kroz selo, nego su došli lijevo, sa bočne strane do osnovne škole. Tu je, prema riječima svjedoka, došlo do sukoba prilikom kojih je uništen tenk HVO-a, poginuli su pripadnici vojne policije Mehmed Hero zvaní „Mehara“, zatim Čorbo, jedan pripadnik jedinice iz Foče i Letica, pripadnik bataljona. Svjedok navodi da mu je Aziz Bobar sa stopostotnom sigurnošću potvrdio da kod škole nije vidio niti jednog poginulog civila. Svjedok nije učestvovao u vojnoj akciji.

254. Odgovarajući na pitanja odbrane ovaj svjedok navodi da je radio u štabu TO, dvije i po godine tako da zna propise, poslove i zadatke iz štaba TO Prozor. Na pitanja braniteljice, vezano za naredbu od 06.09.1993. godine odgovara da je tačno da je dokument upućen organu bezbjednosti, te da je tačno da u tački 6. komandant sugeriše svom pretpočinjnom da saraduje sa svjedokom. Vezano za akt komande SBP od 28.10.1993. godine svjedok potvrđuje da je dostavljen i njemu, da su i oni prikupljali oružje i da je neko rukom napisao Vojna policija, te je akt dostavljen i Vojnoj policiji. Svjedok konstatuje da su MUP i vojska odvojen lanac komandovanja.

255. Odgovarajući na pitanja Suda, svjedok navodi da Aziz nije vidio nikoga, niti jednog civila kod škole, niti u Uzdolu, niti negdje drugo. Svjedok navodi da ima saznanja o stradanju civila u toj akciji sa TV-a nakon mjesec i nešto dana i od strane jedne prevoditeljice iz Bugojna.

256. U prilog navedenim tvrdnjama svjedoka da je optuženi Enver Buza bio

hijerarhijski iznad policijske vlasti i da je u vrijeme rata uobičajeno da se jedinice MUP-a koriste za izvršenje borbenih zadataka je i iskaz vještaka vojne struke Dragomira Keserovića, koji navodi:

„Nepodjejeno uvijek komandant svim jedinicama je vojni komandant, odnosno komandant jedinice koja je, čija je to zona odgovornosti i u čijoj zoni ili rejonu se dejstva izvode. Znači i komandir jedinice Ministarstva unutrašnjih poslova je pretpočirjen, odnosno potčirjen za taj zadatak komandantu bataljona Prozor“.

257. Shodno navedenom, Apelaciono vijeće iskaze navedenih svjedoka nalazi kredibilnim, vjerodostojnim i u pogledu odlučnih činjenica saglasnim, te je na osnovu njih i drugih dokaza koji su izvedeni u prvostepenom postupku, utvrdilo da je i nekoliko navedenih pripadnika MUP-a bilo pod neposrednom komandom optuženog Buze, te da je njihov pravac kretanja bio osnovna škola na Ceru, koja je bila jedini legitiman vojni cilj u akciji na Uzdolu.

258. Dakle, nije bilo potrebe da Apelaciono vijeće vrši izmjene u činjeničnom opisu iz izreke presude, jer sve navedeno jasno ukazuje da su u ponovnom postupku identificirani svi podređeni i da je nesporno da su za navedeni zadatak bili pod neposrednom komandom optuženog Buze, te da je komandant bataljona bio i komandant akcije, pa se samim tim identitet optužbe nije izmijenio, niti je ovim utvrđenjima optuženom stavljena veća kriminalna količina na teret, što se također nije negativno odrazilo po optuženog ni u pogledu krivičnopravne sankcije.

259. Nadalje, radi boljeg sagledavanja cjelokupne slike i rasvjetljavanja predmetnog događaja, cijeneći pri tome i navode odbrane kojima je skrenuta pažnja na određene događaje koji su prethodili napadu 14.09.1993. godine, budući da odbrana tvrdi da optuženi Buza nije komandovao napadom, jer ga je Načelnik ŠVK, Sefer Halilović smijenio i postavio za komandanta akcije Zićru Suljevića, odnosno, optuženog Buzu i njegov SPB pretpočinio 317. brdskoj brigadi i njenom komandantu Enveru Zejnilagiću, to je potrebno osvrnuti se na planiranje, tok i realizaciju operacije *Neretva 93*, posebno imajući u vidu tvrdnju odbrane da je naredbu za napad na Uzdol izdao načelnik ŠVK Sefer Halilović, nakon što optuženi nije krenuo u akciju dana 12.09.1993. godine.

260. U tom pravcu, a na osnovu izvedenih dokaza, Vijeće nalazi da je operacija „*Neretva 93*“ podrazumijevala konsolidaciju oružanih snaga Armije BiH i suprotstavljanje HVO-u sa ciljem rasturanja napadnih dejstava na području Gornjeg i Donjeg Vakufa, područja

iznad Mostara i Bugojna, te u konačnici deblokada Mostara i dalje prema Jadranskom moru. Na sastanku na Dobrom polju se razgovaralo o pravcima djelovanja, te su isti i utvrđeni, na način da je Operativna grupa Zapad, na čelu sa Selmom Cikotićem dobila zadatak da izvrši napad na područje Voljica i Plandišta, te da zauzme Vilića Guvnu, tako što bi krenule iz pravca Bugojna, i sastale se sa jedinicama 317., 45. brdske brigade i SPB koje su trebale da krenu iz pravca Prozora, preko Makljenja, izađu na Crni vrh i spoje se sa Bugojanskom brigadom na Vilića Guvnu.

261. Na te okolnosti je svjedok Vehbija Karić izjavio da je u septembru 1993. godine kao član Generalštaba Armije BiH i načelnik uprave rodova kopnene vojske pri Armiji BiH, zajedno sa Rifatom Bilajcem i Zićrom Suljevićem činio Komisiju koja je bila zadužena za koordiniranje predstojećih borbenih dejstava, i to akcijom „Neretva 93“. Ta akcija je podrazumijevala konsolidaciju oružanih snaga Armije BiH i suprotstavljanje HVO-u, sa ciljem rasturiti napadna dejstva na području Gornjeg i Donjeg Vakufa, područja iznad Mostara i Bugojna. Akcija je planirana za 12./13.09.1993. godine.

262. I svjedok Hasan Hakalović, komandant 45. brdske brigade potvrđuje ove navode. Naime, svjedok Hakalović je izjavio da je njegova brigada zbog vojne aktivnosti u okviru operacije *Neretva 93* izmještena u Gluhaču, mjesto blizu sela Voljevac. Potvrdio je svjedok i to da je na Dobrom polju prije akcije bio ručak na kojem su se nalazili Sefer Halilović, Vehbija Karić, Bilajac, Suljević, kao i optuženi Buza, nakon čega su od Komande Korpusa dobili pismenu naredbu, u kojoj je za njegovu brigadu, Zejnilagićevu brigadu i SPB bio određen pravac Crni vrh, Makljen, a sve u cilju spajanja sa Cikotićevom brigadom na Vilića Guvnu. Učestvovao je u toj akciji dana 12.09.1993. godine, istom je komandovao, uz napomenu da SPB nije učestvovao u akciji.

263. U tom pravcu ide i iskaz svjedoka Bahrudina Fazlića, zamjenika komandanta 6. Korpusa, koji je izjavio da je 11.09.1993. godine po naređenju došao na Dobro polje. Tu je bio prisutan sa komandantom Salkom Gušićem, Seferom Halilovićem, Zićrom Suljevićem, Rifatom Bilajcem, Enverom Zejnilagićem, Hasanom Hakalovićem i Enverom Buzom. Razgovarali su o predstojećim aktivnostima koje se trebaju odvijati od Bugojna do Mostara. Kako nije bilo nikakvih dokumenata osim radne karte, svjedok je napisao naredbu za napad pravcem Crni vrh, Makljen, napominjući da naredba nije sadržavala

pravac djelovanja SPB kroz Uzdol, a što i proizilazi iz dokaza T-50⁷⁰ u kojem je određen pravac napada, i to:

2. 1 batajlon sastavljen od 1 pcc SB „Prozor“, 1 pcc 45 bbr, 2 bbat. 317. bbr i 2 voda batajona „Suijeska“ uz podršku snaga kcje su u dodiru prelazi u napad pravcem Zgon-Brdo-Sjeme.

Zadatak: Obuhvatom s lijeva razbiti neprjateja u rejonu Gradina-Jurića Gliba i Blaca, produžiti napad i u sadejstvu sa 1 pcc iz sastava 45. bbr što prije izbiti na liniju Krcca – TT 1302, 2 pcc iz sastava 45. bbr prelazi u napad sa linije Milanteg – Branovac i vrše zaposjedanje linije Brizovaca TT 1274 – Ferhatov Brjieg IT 1134 – Brdo TT 1376 – Zgon TT 1370.

3 pcc iz sastava 2 bbat 317. bbr i batajona „Suijeska“ prelazi u napad sa linije Milanteg – Branovac i vrši posjedanje linija Zgon – Brdo – Slime. KM u rejonu Here i Kapica.

3. Ljevo na pravcu napada batajona sadejstvuje 2 pcc iz sastava 44. bbr glavnim snagama na pravcu Dojani – Risovac i obezbjeđujući ljevi bok u rejonu Drinca TT 2038.

Desno na pravcu napada sadejstvuje OG-Zapad sa zadatkom na pravcu napada razbiti neprjateja i sadejstvo u dajem izvršenju zadatka batajona.

4. Odlučio sam preći u napad pravcem Gradina – Jurići – Glibe – Blace – Zgon – Brdo – Sjeme, s cijem razbiti neprjateja u širem rejonu Crnog vrha u bližem zadatku, a u dajem nastaviti sa napadnim b/d i cijem ovladavanja objektom Makjen.

Glavne snage grupisati na pravcu Zgon – Brdo – Sjeme, a pomoćne na pravcu Gradina – Blace.

10 Bezbjedonosno obezbjeđuje:

Težište imati na Bo Os jedinica i zaštititi krila i bokova vlastitih jedinica, obezbjeđiti potpunu zaštitu postojjećih KM i CV. Najstrožije zabraniti pjačku, klanje i ubijanje

---

⁷⁰ Zapovjed za napad op.br. 01/1500-27, R BiH Armija R BiH, 6. Korpus od 11.09.1993. godine.

nedužnih civila, a prema ratnim zarobljenicima postupati prema propisima o ratnim zarobljenicima.

264. Saglasni sa navedenim su i iskazi svjedoka odbrane Selme Cikotića, vođe Operativne grupe Zapad i svjedoka Šefke Hodžića, novinara i pratioca Sefera Halilovića, a u konačnici, ni optuženi prilikom iznošenja vlastite odbrane nije sporio navedeno.

265. Shodno navedenom nesporno je da je operacija „Neretva 93“ planirana za dan 12.09.1993. godine sa dva pravca napada, jedan Bugojanski, drugi Prozorski u kojem pravcu, a prema naredbi od 11.09.1993. godine, je trebao učestvovati i SPB zajedno sa jedinicama 317. i 45. brdske brigade. Također, ovo Vijeće je sa sigurnošću utvrdilo da Uzdol nije bio na pravcu napada, a što je u konačnici i sam optuženi učinio nespornim izjavivši na glavnom pretresu: „U *toj naredbi nije bilo predviđeno da se napad izvrši preko Uzdola*“. Stoga, Vijeće je utvrdilo da su u jutarnjim satima 13.09.1993. godine započela borbena dejstva na pravcu Prozora. Međutim, izveden je samo dio „operacije“ koja je trebalo da obuhvati područja od Bugojna do Mostara, i to u smjeru Crnog vrha i na području Bugojna, jer SPB nije krenuo u ofanzivu, što je u svom iskazu i potvrdio optuženi Buza, izjavivši da naređenje nije izvršio jer nije došao MTS.

266. S tim u vezi, koncept odbrane optuženog Buze se u pretežnom dijelu zasniva na tvrdnji da je pred akciju na Uzdol smijenjen odlukom načelnika štaba vrhovne komande Sefera Halilovića, i to zbog neposlušnosti. Opisujući dešavanja tog 13.09.1993. godine izjavio je da je MTS stigao oko 05.00 sati ujutro, odmah je podijeljen, a još uvijek su se mogli čuti zvuci pucnjave sa lokaliteta Crnog vrha. Optuženi se nalazio u komandi na Dobrom polju, a negdje oko 9 sati vidio je džip kako prolazi prema Voljevcu, da bi, nedugo nakon toga, tačnije oko 10.00 sati, naišao Jeti, komandir čete u Konjičkoj brigadi, koji mu je tada rekao: „*Sefer će te ubiti*.“ Odmah zatim, dolazi džip sa Seferom Halilovićem iz komande na Voljevcu, izlazi „*Mesar*“ i govori Buzi da odmah idu u Voljevac. Prema navodima optuženog, on sjeda u svoj džip i odlazi prema komandi na Voljevcu, ulazi unutra i tu zatiče Bahrudina Fazlića, Vehbiju Karića, Sefera Halilovića, Mustafu Heru, Zićru Sljevića i „*zavlado je tajac*.“

267. Također je naveo da je Načelnik ŠVK, Sefer Halilović odmah izdiktirao naredbu kojom SPB, zajedno sa „*Fočacima*“ pretpočinja 317. brdskoj brigadi i komandantu

Zejnlagiću, koji je istom naredbom imenovan za komandanta pravca napada. Iako je, kako to tvrdi odbrana, Sefer Halilović izdao naredbu 13.09.1993. godine, ista je datirana sa 15.09.1993. godine, međutim, optuženi je taj previd objasnio da u tim momentima nije ni gledao datum na naredbi, jer kako sam kaže: „*jer sam došao gore pod prjetnjama smrti, a ja sam slušao usmene naredbe*“. U tom pravcu je svjedočio Sejad Čolak, personalac, izjavivši da je u komandi na Dobrom polju njegova kancelarija bila odvojena od kancelarije komandanta Buze, gdje su se sastanci sa Seferom Halilovićem održavali, ali da je slučajno prilikom ulaska u komandantovu kancelariju tog 13.09.1993. godine vidio naredbu sa Seferovim imenom, a radi se o naredbi koja je datirana 15.09.1993. godine.

268. Nadalje, optuženi ističe da je u tim momentima njegov komandant Zejnlagić, a budući da je tada Halilović rekao Suljeviću da je on zadužen da Buza uradi onako kako je Halilović naredio, optuženi Enver Buza je zaključio da je osim Zejnlagića dobio još jednog komandanta. Kada je u pitanju nova naredba, optuženi izjavljuje da u njoj stoji pravac napada Uzdol. Vratio se u Dobro polje zajedno sa Suljevićem, Zejnlagićem i zamjenikom komandanta Mustafom Herom, kako sam kaže, sa nadom da će se ipak krenuti prema Klupi, jer i danas tvrdi da je onaj ko je izdao naredbu za Uzdol napravio „*veliku glupost*“, jer se nikada nigdje ne ulazi dolinom. Već je bio mrak kada se pojavio Halilović, sazvaio ih je sve u prostoriju, bili su tu i komandiri četa, Osman Hero, Eniz Hujdur, Motika Sead, Mustafa Hero, Đogić, a kasnije se pojavio Nikšić, komandir „Fočaka“. Sefer Halilović je počeo sastanak, pohvalio je optuženog, te dodao da je Buza ipak u pravu, te da Klupu treba obezbijediti i da će on taj posao odraditi, a da se u vezi ostalog oni dogovore, te naglasio, da izaberu vojne ciljeve u Uzdolu, „*saobraćajnicama se mora ovladati*.“ Optuženi napominje da čitavom akcijom komanduje Zićro Suljević, a dogovaranje oko realizacije traje dugo, „*jer je Fahro htio da ide na tenk*“, međutim, nekako ga uspijeva ubijediti da grupa „Fočaka“ i „Herana“ uzmu kotu Gradac naspram Krstišta jer ugrožava pravac prema Klupi. Sastanak je završen pred ponoć, vojnici su postrojani, Sefer Halilović je održao vatren govor, a vojska je krenula na zbornu mjesto na Laništu. Dodao je i to da je vojnicima ponovo *podvukao* da zaobiđu sela, dok je ostatak otišao sa Mustafom Herom, te na kraju istakao da ne zna šta su zaista radili na području Uzdola.

269. Navodi dalje da su na osmatračnicu na Glavici izašli oko 5 ujutru, a tu su mu se pridružili Mustafa Hero, Erzimana Đogić, vezista i Zićro Suljević, koji po tvrdnji optuženog i komanduje akcijom. Negdje oko pola 6 ujutro, Cokoja im šifrirano javlja da su naišli na mine, da ima mrtvih i ranjenih na pravcu sjeverno od Hera, prema Klupi, a koji je pravac

odobren od 6. Korpusa. Prema navodima optuženog, Zićro naređuje da se uspostavi veza sa 317. brdskom brigadom, ali se nije mogla uspostaviti, dok u istom trenutku počinje pucnjava oko škole. „Nije prošlo ni 20 minuta“, uslijedila je artiljerijska vatra po Uzdolu, zove Krstište, međutim, veze ne rade, „nastala je pometnja“ zbog čega mu Suljević naređuje da se odmah uspostavi veza sa njima. Tada mu Suljević govori da povuče ljude, zbog čega i naređuje šifru 101 (šifra za povlačenje). Već je 7 sati, počinje da se razdanjuje, a izvlačenje je završeno tek oko 10 sati, a oko 11 dolaze na Dobro polje. U popodnevnim satima, bilo je 2 ili 3, vraća se na Dobro polje i tu zatiče personalca Sejada Čolaka, zaštićenog svjedoka „G“, Erzimanu Đogić, dok su ostali otišli na referisanje u Voljevac sa Seferom Halilovićem, a pri tome misli na Mustafu Heru, Ekrema Cokoju, Seada Motiku, a kako reče optuženi „mene nisu zvali u Vojevac.“

270. Navodi optuženog, potvrđeni su i Nalazom i mišljenjem vještaka odbrane, Derve Harbinje, dokaz O-29. Naime, vještak u nalazu navodi da se u periodu od 11-14.09.1993. godine u zonu odgovornosti SBP-a u par navrata pojavljivao dio tima ŠVK-a, a 11.09.1993. godine održan je sastanak sa komandantima 44. brigade, 45. brigade, 317. brdske brigade, OG Zapad i 6. Korpusa na kome su usmeno izdati zadaci za predstojeća borbena dejstva u okviru operacije „Neretva 93“. Posebno je napomenuo da su zadaci izdati usmeno, dakle, mimo propisa i ustaljene vojničke prakse, ne ostavljajući starješinama nikakvo vrijeme za pripremu borbenih dejstava, te da je predočena samo karta operacije potpisana od strane Načelnika ŠVK-a, Sefera Halilovića i koja je neodobrena od Vrhovne komande. U vezi s tim, SPB je dobio zadatak da sa položaja u selu Kute i Bajna Lučica, napadne pravcem Velika kosa – selo Donja vast, ovlada objektima Lisina i Velika kosa i ovlada komunikacijom kroz selo Uzdol i njegove zaseoke prema Prozoru sa konačnim zadatkom da sa ostalim jedinicama oslobodi Prozor.

271. Međutim, kako to vještak tvrdi, optuženi Buza kao odgovoran komandant, upozorio je NŠ VK generala Halilovića, da nije u mogućnosti izvršiti dobijeni zadatak, jer mu ljudski i materijalni kapaciteti jedinice ne dozvoljavaju, te na osnovu navedenog izveo sljedeći zaključak:

„Zaključujem da je batajon zbog neopremjenosti, neobučenosti i slabe logistike nije mogao izvršiti dobijeni zadatak i to je VD k-danta jasno stavio do znanja naredbodavcu.“

272. Vještak je također istakao da načelnik Štaba Vrhovne komande i Tim Štaba

Vrhovne komande nije prihvatio obrazloženje i procjenu, te je mimo ustaljene prakse zanemario Buzino upozorenje i pozvao komandire četa na odvojeni sastanak na kojem je snagom svog komandnog autoriteta srušio autoritet VD komandanta SBP nazivajući ga pogrdnim imenima i zaključujući da nije sposoban da izvrši zadatak, te da ga zbog toga treba smijeniti. Upozorenje i obrazloženje optuženog nije prihvaćeno, ali da ne bi opstruirao borbena dejstva i pored nepostojanja vremena za pripremu, uz krajnje napore, Buza je sa dijelom komande bataljona donio svoju zapovijest kako bi izvršio zadatak. Tu zapovijest je odobrila komanda 6. Korpusa jer se nije znalo ko komanduje jedinicama. Ovakvom zapovijesću se izbjegao usmeno izdati pravac napada kroz Uzdol kako bi se spriječili nepotrebni gubici u ljudstvu i MTS-u.

273. Nadalje, vještak navodi da i pored opravdanog neizvršenja zadatka, NŠ VK i šef Tima general Sefer Halilović naređuje 13. septembra 1993. godine pod prijetnjom strijeljanja privođenje VD k- danta SBP na Komandno mjesto pravca u selu Voljevac, gdje je istom izdao usmenu i pismenu naredbu o pretpočinjavanju 317. bbr. Ovom prilikom SBP pretpočinjen je 317. bbr i data su mu sredstva veze, razgovornik i obećani vodiči u selu Pridvorci od strane komandanta pravca i komandanta 317. bbr Envera Zejnilagića. Datum na naredbi 15.09.1993. godine, pravda time da se radi o tehničkoj grešci, odnosno da je na naredbi trebao biti datum 13.09.1993. godine, jer je tog dana i sačinjena, budući da potpisnik naredbe NŠ VK general Sefer Halilović je 14.09.1993. godine napustio ovaj dio ratišta i više se nikad nije pojavio na njemu.

274. Vještak je također naveo da posljedica zbog predstojećeg, *ad hoc* izmijenjenog zadatka je dovođenje Buze u tešku situaciju, odnosno, optuženi je *de facto* onemogućen da komanduje jedinicom, zbog čega je, tvrdi vještak, Sefer Halilović odredio člana svog tima, generala Suljevića za nadređenog oficira da komanduje i usmjerava, te konačno, u vezi sa navednim donio sljedeći zaključak:

„Zaključujem da je komandovanje od strane k-de SPB u planiranju, pripremi, izvođenju i upotrebi jedinice u borbenih dejstava praktično n.je bilo, jer je to preuzeo NŠ VK sa svojim Timom.“

275. U odnosu na pretpočinjavanje (*naredba od 15.09.1993. godine*), vještak zaključuje da se u konkretnom slučaju, Buzin bataljon u potpunosti pretpočinjava 317. brdskoj brigadi, ulazi u njen sastav, njom komanduje komandant Zejnilagić i njemu se odgovara za izvršenje dobijenog zadatka, budući da bataljonom u potpunosti komanduje, logistički je

obezbjeduje, te smatra vještak, snosi i odgovornost za njega dok je u njegovom sastavu. Nadalje, cijeneći pomenuto, te imajući u vidu da je napad izvršen na legitimni vojni cilj Uzdol i njegove zaseoke u kojima je bila razmještena treća bojna brigade HVO „Rama“ ojačana jedinicama HV-a koje su spavale, boravile i izvršavale vojničke zadatke u školi na Ceru i kućama mještana, vještak zaključuje sljedeće:

„Zaključujem da su pretpočinjene grupe bile podređene novom zapovjedniku i da su pretpočinjene grupe imale isti status i obaveze kao i jedinice iz organskog sastava 317. bbr.“

276. U vezi sa pomenutim, vještak je dodao i to da optuženi Buza lično nije bio pretpočinjjen 317. brdskoj brigadi, zbog čega se i nalazio na IKM na Glavici u toku izvršenja borbenog zadatka i zbog čega je samo statirao bez komandnih ovlaštenja. Istražujući događaj i komandovanje vještak navodi da je utvrdio da je general Zićro Suljević po usmenoj naredbi generala Halilovića određen da bude komandant Buzi što je izazvalo dvojnost u komandovanju, a sve iz razloga Halilovićevog nepovjerenja prema optuženom kome je zaprijetio strijeljanjem. U prilog tome, vještak je naveo da je 13.09.1993. godine, Sefer Halilović na Dobrom polju direktno podijelio zadatke borbenim grupama, a ne vršiocu dužnosti komandanta Buzi, te predstojeću akciju podijelio u dva pravca, i to pravac prema Klupi, u zoni odgovornosti 317. bbr i drugi pravac prema komandi 3. bojne HVO-a. Utvrdio je vještak da je za ove borbene aktivnosti odredio generala Suljevića, da komanduje, koriguje, usmjerava i prati tok operacije. Optuženi je po Halilovićevoj naredbi u periodu od 11. do 15.09.1993. godine *de facto i de iure* bio isključen iz sistema RIK-a i sveden na nivo *statiste/posmatrača*, odnosno stavljen pod direktnu komandu i nadzor člana Tima ŠVK generala Suljevića na osnovu čega, vještak Harbinja, zaključuje sljedeće:

„Ne postoji niti jedan borbeni dokument zapovjed ili naredba da je optuženi planirao, organizovao, naredio ili komandovao izvođenjem borbenih dejstava na Uzdol, što sve saslušane stariješine-svjedoci potvrđuju.“

277. Potvrdu navedenog vještak nalazi i u tome što na referisanje u Voljevac, nakon akcije, su pozvani svi, osim optuženog Envera Buze.

278. U svom iskazu vještak tvrdi da je Enver Zejnilagić bio *de iure* odgovoran za kompletna borbena dejstva pa prema tome i za akciju na Uzdol, a da je Zićro Suljević, *de facto* odgovoran za tu istu akciju, s tim što za to nije postojala naredba nego direktiva

po kojoj je Zićro Suljević zadužen od strane vrhovne komande za borbena dejstva na Uzdolu. Zaključak je vještaka da optuženi nije imao nadležnost da komanduje jedinicama i da je praktično statirao, odnosno samo pratio borbena dejstva sa isturenog komandnog mjesta. Na glavnom pretresu je dodao da je optuženi Enver Buza, u stvari komandovao dijelom snaga koje su bile u odbrani, a Zićro Suljević je komandovao dijelom snaga koje su bile u napadu. Iz navedenog i proizilazi tvrdnja optuženog da je njegov zamjenik Mustafa Hero otišao na Uzdol i da ga je on upravo izvjestio da je podnio izvještaj za Uzdol. Kao potvrdu tačnosti ovih navoda optuženi tvrdi da nije išao u Voljevac na referisanje, tamo su kaže išli *njegov zamjenik, pomoćnici, komandiri pravca*, svi, samo ne i on.

279. Dakle, kada se sagledaju pojedinačno i u međusobnoj povezanosti iskazi optuženog i vještaka odbrane vojne struke, Apelaciono vijeće nalazi da nalaz i mišljenje vještaka nije objektivno, u pojedinim dijelovima je nelogičan i kontradiktoran izvedenim dokazima, te se očigledno temelji na izjavi optuženog, što jasno ukazuje da odbrana nije uspješno osporila tezu optužbe.

280. Nasuprot tvrdnjama odbrane, iz provedenih dokaza nesumnjivo je utvrđeno da je optuženi rukovodio i komandovao akcijom na Uzdol, odnosno, kako je to u svom nalazu i mišljenju naveo vještak vojne struke Dragomir Keserović, izvršio pripreme jedinice, da je procijenio situaciju, donosio odluke, izdavao zadatke svojim jedinicama, uputio ih na izvršenje zadatka, pratio tok izvršenja datog zadatka, te u konačnici primio izvještaj o realizaciji zadatka. Sve pomenuto, kako to navodi vještak, optuženi je uradio u skladu sa pravilima borbene upotrebe vojne formacije (*pravila sadržana u Rukovođenje i komandovanje, Savezni sekretarjat za narodnu odbranu, IV U-24, Beograd 1983. godine*)⁷¹, u konkretnom slučaju bataljona. Slijedom navedenog, optuženi je kao *vd komandanta SPB-a izdao zapovjest za napad, organizovao napad, pratio tok izvršenja zadatka i primao izvještaje potčinjenih* ili kako to reče svjedok Vehbija Karić „*bio najodgovorniji za svjcu jedinicu i po komandncj i po moralncj odgovornosti*“.

281. Shodno navedenom, kada se uporede i analiziraju nalazi i mišljenja vještaka optužbe i odbrane, vojne struke, Apelaciono vijeće je u cijelosti poklonilo vjeru nalazu i mišljenju vještaka Dr Dragomira Keserovića, s obzirom da je isti na objektivno način, u skladu sa pravilima struke i vještinama stečenim dugogodišnjim iskustvom u vještačenjima

---

⁷¹ Dokaz Tužilaštva BiH T-17

u velikom broju predmeta kako pred ovim, tako i pred drugim sudovima u BiH, sačinio nalaz i dao mišljenje o svim pitanjima koja su od značaja za donošenje zakonite i pravilne presude, odnosno ovim dokazom je Tužilaštvo uspješno dokazalo optužbu.

282. Osim toga, ni na koji način nije potvrđeno da je SPB bio pretpočinjen 317. brigadi i Enveru Zejnilagiću, u vrijeme napada na Uzdol, a tvrdnja odbrane da je na naredbi od 15.09.1993. godine datum pogrešan nije prihvatljiva, jer nema potvrdu niti u jednom drugom dokazu. Također iz dokaza ne proizilazi da su jedinice 317. brdske brigade učestvovala u akciji na Uzdol.

283. S tim u vezi je dao svoj iskaz svjedok Vehbija Karić navodeći da je optuženi Buza tvrdio da nije krenuo u akciju 12.09.1993. godine, jer mu nije stiglo gorivo. Dana 13.09.1993. godine, održali su sastanak sa Seferom Halilovićem na Dobrom polju, gdje su bili pozvani i svi komandiri četa, odnosno cijela komanda SPB-a. Na tom sastanku sagledana je borbena gotovost bataljona, precizirana uloga bataljona u toj operaciji, a ona je uglavnom bila da zajedno sa drugim jedinicama koje su djelovale prema Makljenju, da se produže borbena dejstva preko Prozora ka Jablanici, čiji konačni cilj je bio izbiti na Neretvu i produžiti prema Drežnici u padini planine Medvjed. Svjedok se sjeća da su bili u kancelariji optuženog na Dobrom polju zajedno sa kompletnom komandom, ali da tu nije bio prisutan Enver Zejnilagić, a što bi bilo logično, ukoliko bi SPB bio pretpočinjen 317. bbr, a Zejnilagić određen sa svojom jedinicom za napad na pravcu Uzdol.

284. Zaštićeni svjedok „G“, je naveo da SPB nije krenuo u napad 12.09.1993. godine jer komandant Buza nije dao nalog za napad, zbog problema sa gorivom. Na sastanku 13.09.1993. godine, svjedok je naveo da je bio prisutan u Buzinoj kancelariji kada je došao Sefer Halilović, „*galamio je na Buzu, bio je veom jut i naredio je Buzi da se pripremi vjjska za izvršenje zadatka*“, međutim, svjedok ne navodi da je Halilović smijenio Buzu, niti da je SPB pretpočinjen 317. bbr i komandantu Enveru Zejnilagiću, koji i prema izjavi ovog svjedoka nije prisustvovao ovom sastanku.

285. Također je i svjedok Bahrudin Fazlić, jedan od prisutnih na sastanku u Voljevcu, kako pred prvostepenim, tako i pred Apelacionim vijećem, potvrdio da je on izdao naredbu od 11.09.1993. godine sa pravcima kako su se ranije i dogovorili, te dodao da na tom pravcu nije bio Uzdol, te kako reče: „*nisam nikada izdao naredbu, a da je pravac napada Uzdol*“. Nakon što Buza nije krenuo u akciju u okviru operacije „*Neretva 93*“, sjeća se svjedok da je na sastanku u Voljevcu 13.09.1993. godine, optuženi Buza pod prijetnjom

smrću zbog neizvršenja zadatka doveden pred Načelnika Sefera i njegov tim, ali da je on nakon toga otišao i da ne zna ko je naredio da se ide pravcem preko Uzdola. Ni ovaj svjedok nije izjavio da je tom prilikom bio prisutan Zejnilagić.

286. Saglasan sa navedenim iskazima je i iskaz svjedok odbrane Šefke Hodžića, publiciste i Halilovićevog pratioca koji je izjavio da se 13.09.1993. godine saznalo da SPB nije krenuo u akciju, a to se desilo na Voljevcu, kada su bili prisutni pored njega i Sefera Halilovića, Vehbija, Suljević i Braco Fazlić. Pojavio se Buza, a Sefer mu je rekao da nije izvršio zadatak, te da će mu zbog toga suditi vojni sud i da mu *ne gine metak u čelo*, jer se desilo da su svi krenuli u napad osim Buze. Dodao je svjedok i to da je pred akciju opet održan sastanak na Dobrom polju, gdje se ponovo govorilo o Buzinom strijeljanju, odnosno *da je zaradio smrtnu kaznu*.

287. Također, svjedok Fahrudin Nikšić, komandant „Fočaka“, koji su pretpočinjeni SPB za borbena dejstva u okviru operacije „Neretva 93“, je izjavio na glavnom pretresu da u napadu na Uzdol nije bila priključena još neka jedinica, odnosno da Sefer Halilović nije rekao da se Buza pretpočinjava Zejnilagiću i 317. brdskoj brigadi koja je bila dio 3. Korpusa Armije BiH.

288. Cijeneći sve naprijed navedeno, Vijeće zaključuje da niti jedan od svjedoka, koji su bili prisutni na sastanku, kako onom na Voljevcu, tako i na onom na Dobrom polju, dana 13.09.1993. godine, nisu potvrdili da je SPB bio pretpočinjen 317. brdskoj brigadi i Enveru Zejnilagiću, u vrijeme napada na Uzdol, niti je o tome predložen bilo kakav materijalni dokument. Također svjedoci nisu potvrdili ni Zejnilagićevu prisutnost, a nisu potvrdili ni da je Sefer Halilović odredio pravce, niti da je Buzu smijenio. Naprotiv, svjedoci, kao i materijalna dokumentacija potvrđuju da je optuženi rukovodio i komandovao akcijom na Uzdol, a da je upravo optuženi najodgovorniji za pripremu borbene gotovosti u punom kapacitetu vojne jedinice kakav je bio bataljon optuženog, što nedvojbeno proizilazi iz Nalaza i mišljenja vještaka vojne struke Dr Dragomira Keserovića u kojem se navodi da bez obzira ko je efektivno bio pretpostavljeni Smostalnom prozorskom bataljonu, njegova odgovornost je jednaka, za sva dešavanja u i oko jedinice prije, u toku i poslije izvršavanja zadatka.

289. U konačnici tvrdnju odbrane o pretpočinjavanju 317. bbr, opovrgava i sam optuženi. Naime, Izvještaj od 20.09.1993. godine, kao i sve ostale informacije o stradanjima civila na Uzdolu, dostavlja komandi 6. Korpusa, a ne komandi 3. Korpusa u čijem sastavu je bila

317. bbr. S tim u vezi, da je tačna tvrdnja o pogrešnom datumu i *tehničkj grešci* u naredbi od 15.09.1993. godine, optuženi Buza bi na zahtjev pretpostavljene komande slao izvještaje komandi 3. Korpusa, a ne komandi 6. Korpusa.

290. Nadalje, ovo Vijeće nalazi neutemeljenom i tvrdnju odbrane da je Zićro Suljević komandovao akcijom na Uzdol, jer nema uporište u provedenim dokazima. U tom pogledu, član Tima ŠVK, Vehbija Karić, je izjavio da je Zićro Suljević na IKM-u bio prisutan samo kao sprega sa Generalštabom, da pomogne Buzi da se taj zadatak što bolje obavi, a ne da komanduje. Naveo je Karić da je Halilović ispred njihovog tima bio ovlašten da koordinira u ime komandanta Generalštaba, Rasima Delića, odnosno bio je ovlašten da iznosi osnovnu zamisao operacije „Neretva 93“ i sve ingerencije Generalštaba, što je on i koristio, pa je i odredio Zićru Suljevića da bude sprega između Generalštaba i Buze, te na kraju da pomogne Buzi da se taj zadatak što bolje obavi.

291. Potvrdio je to i svjedok odbrane Šefko Hodžić izjavivši da je Halilović naredio Zićri Suljeviću da sa Buzom ide u akciju u koju je trebalo da ide prethodnog dana (12.09.1993. godine) zbog toga što Buza nije krenuo u napad, jer problem je bio što su svi krenuli osim SPB-a. Da je Zićro Suljević bio prisutan tokom napada na Uzdol potvrdio je i svjedok „G“ izjavivši da nakon povlačenja u Herama zatiče Suljevića, generala Armije, koji mu je tada rekao da je i optuženi bio s njim, ali ga svjedok „G“ nije tada vidio, što je potvrdio i pred Apelacionim vijećem.

292. Pored toga, da Zićro Suljević nije *de facto* bio nadređeni Buzi, odnosno da nije komandovao napadom na Uzdol, proizilazi i iz materijalnih dokaza O-6⁷² i T-88⁷³. S tim u vezi, dana 30.08.1993. godine, Rasim Delić je izdao naređenje za formiranje Inspekcijskog tima koje u relevantnom dijelu određuje osnovne zadatke tima radi koordinacije poslova i zadataka u zonama odgovornosti 4. i 6. Korpusa Armije BiH. Prema naredbi osnovni zadaci inspekcijskog tima su sagledavanje borbene gotovosti komandi i jedinica konkretno na terenu i rukovođenje borbenim dejstvima, procjena mogućnosti snaga i sredstava i upotreba istih u skladu sa tim, rješavanje kadrovske problematike i logističke podrške u svim segmentima, te u konačnici funkcionisanje civilne vlasti i njena usklađenost potrebama OB i oslobodilačkog rata. Za vođu tima određen je Sefer Halilović, načelnik

---

⁷² Naredba Štaba vrhovne komande OSRBiH, br. 02/1047-1 od 30.8.1993. godine – Haški broj 01831481

⁷³ Dopis RBiH Štab Vrhovne komande OS R BiH Sarajevo, broj: 167-001-311 od 20.09.1993.g.,

ŠVK, a za članove tima predstavnike ŠVK, i to: Suljević Zićro, Bilajac Rifat, Karić Vehbija, Najetović Džemal, Hasanspahić Edin i Džanković Namik.

293. Pri tome se kao bitna za konkretan slučaj ukazuje tačka 3. ovog naređenja, koja se upravo odnosi na Sefera Halilovića i koja po svemu sudeći ograničava njegova ovlaštenja, odnosno da će načelnik „u skladu sa ovlaštenjima na licu mjesta rješavati probleme svojim naredbama, o čemu me redovno izvještavati, a u slučaju radikalnijih prijedloga i rješerja obavezno me konsultovati.“ Također treba istaći i tačku 4. naredbe, s obzirom se u istoj koristi izraz „Kontrola“ koja ima početi 31.08.1993. godine, a što i predstavlja suštinu ovlasti koju je imao Inspekcijски tim i Načelnik ŠVK-a Sefer Halilović. Navedeno je potvrdio i svjedok Vehbija Karić, član Inspekcijskog tima, koji je izjavio da je zajedno sa Bilajcem i Suljevićem ispred Generalštaba određen da koordinira predstojeća borbena dejstva u okviru operacije „Neretva 93“, što su i uradili zajedno sa Seferom Halilovićem, kao vođom Inspekcijskog tima.

294. Nadalje, članovi Inspekcijskog tima Sefer Halilović, Vehbija Karić, Rifat Bilajac i Zićro Suljević su, nakon izvršenja zadataka tima, dana 20.09.1993. godine, podnijeli Glavnom štabu svoj konačni izvještaj. Uvodni dio tog izvještaja glasi:

Na osnovu ovlaštenja komandanta ŠVK od 29.08.1993. godine i Naređenja komandanta ŠVK Str. pov. br. 02-1647-1 od 30. 08.1993. godine kcjcj je formiran stručni tim - inspekcija, radi koordinacije borbenih dejstava kao i svih drugih poslova i zadataka u zoni odgovornosti 3., 4. i 6. Korpusa.

[...] Ekipa je izašla na teren 29.08.1993. godine i zadatak obavljala do 19.09.1993. godine. Ostvaren je kontakt sa Komandama 3., 4. i 6. Korpusa. Težište svog rada ispojeno je u Komandi 6. Korpusa i njegovim jedinicama kao i na spcjevima 6. korpusa sa 3., 4. i 1. Korpusom. U cilju koordinacije i izvođenja b/d i pružanje pomoći braniocima Mostara, stručni tim – inspekcija je uspostavila IKM u Jablanici, gdje je isplanirala i materijalno obezbjedila izvođenje operacije na širokom frontu od G. Vakufa do Mostara, u dolinama rjeka Neretve i Vrbasa.

295. U tom izvještaju se navode slabosti uočene u Komandi 6. Korpusa i govori se o lošim odnosima komandi 1., 2. i 4. Korpusa i Komande 6. Korpusa. Sem toga, u vezi s borbenim dejstvima, u tom izvještaju se navodi da je ekipa OG "Zapad" iz sastava 3. Korpusa uspješno uvezala borbena dejstva u širem prostoru G. Vakufa i Prozora u okviru sadejstva sa jedinicama 6. Korpusa. U toku borbenih dejstava 317. bbr još nije u

potpunosti vojnizirana što se manifestuje u odnosu boraca pri izvršavanju borbenih zadataka, jer se ispoljila slabost u napuštanju oslobođenog prostora i nedovoljnoj odgovornosti pri uvođenju u borbu, što je posljedica slabog rukovođenja i komandovanja na svim nivoima u ovoj jedinici.

296. U odnosu na Samostalni Prozorski bataljon, u Izvještaju je navedeno da pri sadejstvu 317. bbr zbog samovolje komandanta bataljona Buza Envera izostao je u prvoj fazi borbenih dejstava za 24 sata, što je direktno uticalo na tok borbenih dejstava 317. bbr i otkrivanje njenog lijevog boka što je uzrokovalo povećane gubitke i nemogućnost zadržavanja oslobođenih objekata u rejonu Crnog vrha. Stoga je Inspekcijski tim u Izvještaju naveo da, *"sagledavajući cjelokupno stanje u dolini r. Neretve"*, za situaciju na području Konjica rekao da je *"najsloženija"* i predložio niz kadrovskih promjena na najvišem nivou u komandama 3., 4. i 6. Korpusa, kao i u jedinicama podređenim tim komandama, te je u odnosu na optuženog Buzu predložio sljedeće:

Komandanta Prozorskog bataljona pozvati na odgovornost i uputiti u OG "Istok" na novu dužnost. A za Komandanta Samostalnog prozorskog bataljona postaviti dosadašnjeg zamjenika.

297. Cijeneći navedeno, Apelaciono vijeće, nasuprot tvrdnji odbrane, nalazi da je Inspekcijski tim oformljen prevashodno iz razloga koordinacije jedinica za pripremu borbenih dejstava, odnosno da vođa tima, kao i cijeli Inspekcijski tim, bez odobrenja i konsultacija sa Komandantom ŠVK Rasimom Delićem, nije imao naredobavnu ulogu, niti ovlasti koje mu odbrana pripisuje, a što u konačnici proizilazi i iz Izvještaja od 20.09.1993. godine, u kojem je Inspekcijski tim u skladu sa datim ovlaštenjima rezimirao rezultate borbenih dejstava i stanje u jedinicama, što mu je bila dužnost i nadležnost.

298. Također i Izvještaj komandanta, Komanda SBP str.pov. 1-01-400/93 (upisano rukom „Sektor vojne bezbjednosti, br. 08-21-67/93 od 20.09.1993. godine)⁷⁴, u kojem optuženi navodi: *„...naredio sam povlačerje...“*, potvrđuje da Zićro Suljević nije komandovao akcijom, jer bi u tom slučaju bilo logično da je on izdao ovu naredbu, a ne optuženi Buza, a što potvrđuje u svom iskazu i vezista Semen Suljević koji je tog dana bio

---

⁷⁴ Dokaz odbrane O-23

u komandi pri telefonu kada ga je nazvao komandant bataljona, optuženi Enver Buza i rekao mu da stupi u vezu sa linijama i prenese borcima da ne pucaju jer se naši povlače.

299. U prilog navedenom je i zaključak iz nalaza i mišljenja vještaka Keserovića, koji kao pravilan u cijelosti prihvata i Apelaciono vijeće: „Iz dokumenata u predmetu nije bilo moguće utvrditi da je u vrijeme dešavanja u selu Uzdol, Samostalni prozorski batajlon bio efektivno potčinjen komandantu 6. Korpusa ili Načelniku ŠVK, ali ta veza nije oprecjeljujuća za određivanje same uloge komandanta batajona u tim događajima.“, a objašnjenje na osnovu čega je izveo navedeni zaključak, vještak ističe sljedeće:

- da je sistem rukovođenja i komandovanja u vrijeme napada na selo Uzdol funkcionisao u potpunosti
- da je sistem veza bio u funkciji
- da je u kontinuitetu primjenjivao pravilo ličnog uvida u tok realizacije zadatka (Enver Buza i Zičro Sujević na osmatračnici na Krstištu)
- da je izvještavanje bilo neprekidno i svi nivoi su bili upoznati sa akcijom i posjednicama u selu Uzdol i na kraju
- da je komandant batajona primao izvještaje potčinjenih, bio na licu mjesta, ostvarivao uvid u tok akcije i nesumnjivo znao šta se dešava.

300. Ovo Vijeće ne prihvata kao tačnu tvrdnju optuženog da nije išao na referisanje u Voljevac, dana 15.09.1993. godine, nakon završene akcije, dodajući i to da je njegov zamjenik Mustafa Hero otišao na Uzdol i da je on podnio izvještaj o samoj akciji, čime odbrana dodatno pokušava da odgovornost prebaci ili na Envera Zejnilagića, ili na Zičru Suljevića, s obzirom da iz iskaza Vehbije Karića, proizlazi da ih je Buza usmeno izvijestio u Voljevcu, gdje su imali sastanak, kojim je rukovodio Sefer Halilović i da je prvi dojam bio da je akcija uspjela. Izjava optuženog, da je Mustafa Hero išao na Uzdol i podnosio izvještaj nije potvrđena niti jednim dokazom. Naprotiv, prema stanju u spisu predmeta, dokazi upućuju na to da Mustafa Hero, bio on zamjenik komandanta ili ne, uopšte nije bio na pravcu prema Uzdolu, nego na pravcu prema Gradini, što odbrana prilikom ispitivanja svjedoka nije pitala.

301. Svemu navedenom u prilog ide i iskaz svjedoka Hasana Hakalovića, a opovrgava navode odbrane u pogledu odgovornosti i odgovornog komandovanja vojnom

formacijom, u kojem je naveo da operacija *Uzdol* nema nikakve veze sa operacijom „*Neretva 93*“, objašnjavajući da procjena ŠVK i komandanta bataljona nije uključivala *Uzdol* jer se pokušavao zauzeti Crni vrh i Makljen, a ostala sela, kao i *Uzdol*, bi sama pala. Za napad na *Uzdol*, svjedok kaže da je Enver Buza morao imati naredbu od Korpusa, a ako nije imao, onda je sam odlučio, dodavši na kraju, „*Enver Buza da opravda neodlazak u operaciju, otišao je na Uzdol.*“

302. Slijedom navedenog, Apelaciono vijeće je utvrdilo da je optuženi Enver Buza imao stvarnu i efektivnu kontrolu nad svojim podređenim, odnosno da je optuženi i *de iure* i *de facto* komandovao bataljonom, odnosno organizovao, odredio pravce i rukovodio napadom na *Uzdol* 14.09.1993. godine.

303. Navedeno potvrđuju brojni svjedoci, kao i materijalna dokumentacija uložena u sudski spis, pa je tako zaštićeni svjedok „G“ izjavio da je naredba za pravac *Uzdol* mogla doći sa lokalnog nivoa, sa strane komande bataljona, a obzirom na način na koji je komandant Enver Buza vodio bataljon kako reče svjedok „G“ „*bez njega se to nije moglo uraditi,*“ jer da je došlo do promjene sa višeg nivoa bilo bi navedeno u dnevnoj zapovijesti. Saglasan sa izjavom svjedok „G“ je i iskaz Mustafe Bektaša koji je izjavio: „*...promjenu pravca napada može narediti samo komandant...*“ Također i iskaz svjedoka Fahrudina Nikšića, komandira Jelačke čete ide u pravcu da je Buza odredio napad kroz *Uzdol*. S tim u vezi svjedok je izjavio da je bio upoznat da se vrši šira operacija jer je i načelnik ŠVK Sefer Halilović održao govor vojnicima pred akciju. Nije bilo govora gdje će ko djelovati, nego se samo govorilo o glavnim pravcima napada, a oni su od svog komandanta bataljona dobili uputstva o djelovanju SB Prozor. Na sastanku na kome se raspravljalo o pravcima napada, pored ovog svjedoka, tu su bili prisutni i zamjenici komandanta i komandiri četa i optuženi Enver Buza. Svjedok navodi da je na tom sastanku predlagao 4 pravca, od kojih je jedan i utvrda HVO-a na Kloniku, ali da nije usvojen njegov prijedlog. Svjedok potom navodi da je komandant predložio da glavnina vojske ide kroz selo *Uzdol* na osnovnu školu, gdje su bili smješteni vojnici HVO-a, međutim, s tim se nije slagao jer je mislio da nije bilo moguće na taj način izvesti napad bez da budu primjećeni, ali konačno, kako je to izjavio Nikšić: „*komandantova je zadarja i on donosi naredbu kuda se ide, i na kraju smo imali dva pravca, jedan kroz Uzdol, jedan na Gradinu.*“ Svjedok je određen za pravac *Gradinu*, a što je potvrdio i svjedok Meho Pilav, ali da njihova akcija na *Gradinu* nije uspjela i oni su se povukli.

304. Shodno navedenom, ovo Vijeće zaključuje da je napad dana 14.09.1993.

godine podrazumijevao dva pravca, i to jedan na Gradinu, a drugi kroz Uzdol. Navedeni zaključak je Vijeće donijelo i na osnovu Izvještaja⁷⁵ optuženog Buze od 20.09.1993. godine u kojem se između ostalog navodi:

„Na osnovu zapovjedi za napad OP.BR. 01/1500-27 od 11.09.1993. godine jedinice SB „Prozor“ su u toku noći 13/14.9.1993., a u skladu sa planom, izvršile ubacivanje snaga u dubini neprijatelja sa ciljem da ovladaju širim rejonom Uzdola, selima Križ, Zelenike, Bobari škola (Cer) gdje se nalazila glavna interventna satnija „Rama“.

U drugom pravcu izvršeno je ubacivanje dva voda u rejonu Klupa, odnosno sela Blace.

U napadu su učestvovala 2. voda 1. čete, 2. voda 2. čete, 1 vod 3. čete, 1 vod 4. čete, Vojna policija, dio snaga MUP-a „Prozor“, svi komandiri četa, kao i PK za moral, PK za bezbjednost, operativac i drugi članovi komande. Ukupno u napadu je učestvovalo 156 boraca“.

305. Navedeno potvrđuje i učesnik akcije na Uzdol, svjedok Šefik Čorbadžić, zapovjednik Diverzantske grupe i pripadnik 2. čete (Herske) koji je izjavio da su tek naveče od zamjenika komandanta Mustafe Here saznali da treba zauzeti vojni objekat na Ceru u Uzdolu. Pješke idu prema Herama, tu je sa njima i komandant Buza, a zadatak im je bio uništiti, odnosno ovladati komandom HVO na Ceru, uništiti artiljeriju i tenk, sistem veze i na kraju da izbave zarobljenike iz škole. Njegova grupa se od ostatka razdvaja kod potoka desno od Hera i idu preko Krančića, dakle, zaobilaze Uzdol i dolaze tik do škole. Druge čete su trebale da izvrše frontalni napad na linije, sa čela. Iza linija HVO su zaseoci Križ, Zelenike i Raiči. Svjedok objašnjava da se mora proći kroz ta sela da bi se došlo do škole. Kako dalje svjedok navodi, jedini spas da se oni odozdo iz škole izvuku jeste da se zauzmu zaseoci, dodavši: *“Kad smo se izvlačili, nama su linije bile čiste”*. Dalje, svjedok navodi da je u njegovoj grupi bilo oko 25 ljudi. Zauzeli su artiljeriju oko škole, a signal za početak, kako navodi, *“trebalo je da pukne, odozgo iz Hera”*, i puklo je i počela je pucnjava. Bila je žestoka borba, bilo je poginulih pripadnika SB Prozor, i to četvorica oko škole. Nije čuo da je bilo poginulih pripadnika SB Prozor u zaseocima. Dodao je na kraju i to da je za njega lično, to bila vojna akcija, gdje se trebao uništiti legitimni vojni cilj.

---

⁷⁵ Dokaz T-85

306. U Čorbadžićevoj grupi je bio i svjedok Senad Šljivo, koji je izjavio da su se okupili na Dobrom polju radi pripreme za napad na Crni vrh, ali komandir grupe Čorbadžić ih je obavijestio da idu na Uzdol. Dakle, kreću iz Dobrog polja i dolaze do Hera gdje se nalazio ostatak bataljona i pripadnika vojne i civilne policije. Nastavljaju prema Krstištu, zatim preko Krančićkog polja, odnosno zaobilaze selo i oko 6 sati dolaze do škole. Iz pravca Hera se čulo „Tekbir!“, „Juriš!“ i *pucrjava*, što je bio znak da akcija počinje, dodavši na kraju i to da je ta grupa, morala zaobići linije da bi ušla u selo. Tom prilikom je ranjen Haso Purgić i on ga je nosio, a što je potvrdio i sam svjedok Purgić, izjavivši da je zadatak njegove (Čorbadžićeve) grupe bila škola.

307. Navedene iskaze potvrđuje i iskaz svjedoka odbrane Derve Here koji je izjavio da je dana 13.09.1993. godine oko pola 12 navečer bio na liniji na Ogradi, kada je došao kurir i rekao mu da se javi komandiru čete, Osmanu Heri koji mu je rekao da se pridruži Čorbadžićevoj grupi. Prošli su kroz Here, njihovu liniju (HVO) ispod Krstišća, Gradac im ostaje desno i dalje su se spustili u Kransko polje odakle su imali dvije linije, i to prema Krančićima i Uzdolu. Njihov zadatak je bio napad na vojni objekat na Ceru, gdje je bio smješten HVO i odakle su ih gađali tenkovskom paljbom. Krenuli su putem prema Donjoj Vasti, počeli su se penjati lijevo prema školi na Ceru, došli na jedan plato, livadu i tada im je Čorbadžić rekao da tu stanu, kako bi napravio raspored za napad. Prema kazivanju ovog svjedoka, vođa grupe, Čorbadžić je njega, Hameda Heru i još dvojicu koje ne poznaje, ostavio na odstupnici na Donjoj Vasti. Leđima je bio okrenut prema Ceru. Nakon kraćeg vremena svjedok je čuo detonaciju, *ističući zora je, počinje svitati, i onda se zapucalo i sve je zagrmilo, pucalo se jedno sat i onda sam ranjen.*

308. Iz navedenih dokaza jasno proizilazi da jedan dio SPB-a, na čelu sa Nikšićem ide na Gradinu, drugi dio na čelu sa Čorbadžićem ide preko Krančića polja, zaobilazeći Uzdol, direktno na školu na Ceru, dok ostatak jedinica SPB-a ide frontalno kroz Uzdol. Na ove okolnosti je svjedočio i zaštićeni svjedok „G“ izjavivši da su pripreme za napad bile u Herama. Njegova grupa se kretala prema brdu Borak, dakle, kroz Uzdol, dok je Fahrina išla na Gradinu, a Čorbadžićeva desnom stranom preko Krančića do škole na Ceru. Svi su krenuli u koloni, prošlo se između linija. On je išao na položaj HVO – Borak, a jedna grupa je otišla prema školi gdje su bili centar veze i tenk. Po naseljima se se rasporedile ostale grupe da drže odstupnicu. Naselja su zaseoci Križ, Zelenike, Raiči, Budimi. I ta grupa je ušla u zaseoke da bi napravili odstupnicu ostalima. Njegova grupa je ostala u začelju kolone. Vidio je da su grupe ušle u Raiče. Kad je počela borba, rov HVO na Osimćelazi,

niko nije bio tu, niko nije pucao po njima. Svjedok pojašnjava da se brdo Krstišća nalazi između Hera i Uzdola, nadvija se nad selom Uzdol i sa njega se vidi većina sela Uzdol, kao i kretanje ljudi, *moglo se vidjeti je li muškarac ili žena, civili ili vojnik*.

309. Svjedok Ramiz Hujdur, pripadnik Samostalnog prozorskog bataljona i to 2. Herske čete je potvrdio svoje učešće u akciji na Uzdolu, izjavivši da je akcija krenula sa Laništa gdje se nalazio i optuženi Buza. Potvrđuje da je zajedno sa 30-tak vojnika došao do Križa sa zadatkom da se zauzme Križ. Vidio je da gore štale na Križu, a pucalo se i u Zelenikama. U Križu ostaje jedan sat, nakon čega se povlači prema Herama.

310. Također, da je jedan pravac napada predviđao kretanje kroz Uzdol, potvrdili su i pripadnici Jelačke čete, i to: Amir Kurtović, Safet Mujezinović i Nail Koro. Tako je svjedok Kurtović izjavio da je sudjelovao u akciji na Uzdol, tako što su se okupili u Herama, a dobili su i trake za raspoznavanje. U njegovoj grupi je bilo 20-30 ljudi i vodič iz Kuta. Bila je noć, krenuli su i prošli između linija ABiH i HVO. Išli su preko livada i došli su u jedan potok, čekali su pucanj da počne akcija. Začuo se pucanj, sačekali su još 10-15 min i krenuli su prema selu. Došli su sve do crkve. Bilo je pucnjave, bombi, metež živi. S lijeve strane ceste kod kuće vidi žensku osobu kako mrtva leži u civilu. Tu su se zadržali 15-ak minuta sve do povlačenja. Saglasan sa Kurtovićem je i svjedok Safet Mujezinović koji je izjavio da je učestvovao u napadu na Uzdol 14.09.1993. godine. Kako svjedok navodi, za akciju je saznao od komandanta Buze dana 13.09.1993. godine kada kreću sa Dobrog polja, gdje se nalazilo dosta vojske, ali i komandant Buza i još oficira. Buza je držao govor i rekao da mu zarobljenici ne trebaju. Prema navodima svjedoka, cilj akcije je bio da se očisti selo Uzdol. U akciju su ih vodili mještani, koji su se na Dobrom polju maskirali da ih ne bi prepoznali. Pošli su iz Hera, prošli mimo rovova HVO, *„tako su nas vodili mještani“*. Došli su u selo, rasporedili se u strijelce, pucali su po kućama, *„tako je rekao komandant Buza“*. Cilj je bio da se puca nasumice, da se zaplaši narod. Palilo se sijeno da se zadimi, nije bilo artiljerijske vatre. Pucalo se da se stvori panika, da ljudi izađu iz kuća.

311. Svjedok Nail Koro, pripadnik Jelačke čete i učesnik akcije na Uzdol, je izjavio kako ih je pred akciju postrojio Buza, i rekao im: *„Pazite se, čuvajte, zarobljenici nam ne trebaju“*. Krenuli su noću, u grupama i imali su vodiče. Došli su na jedno mjesto, sa dvije kuće i jednom štalom i korito sa vodom. Dalje se kreću prema Uzdolu, crkvi, gdje se u blizini nalazila prodavnica i škola. Rovovi HVO-a su im ostali iza leđa. Počela je pucnjava, galama, paljevina, te prema kazivanju svjedoka: *„Naša vojna je pucala“*. Na jednom guvnu je bila gomila kamenja i svjedok se tu sakrio, Amir i Ferid su se vratili po njega,

odakle su zajedno otišli do prodavnice i crkve. U prodavnici su našli alkohola, te je naišao neko od mještana iz Hera i rekao im da ne diraju sada to, da će naići tamić koji će to kasnije sve pokupiti. Njegov saborac Hamo Čorbo je poginuo na udaljenosti 6-7 m od njega, između crkve i škole. Nije dugo tu ostao, jer su se čule sirene iz smjera Prozora i počinje kontranapad HVO-a, nakon čega se povlače.

312. Cijeneći navedene dokaze, Apelaciono vijeće je utvrdilo da se akcija dana 14.09.1993. godine odvijala u dva pravca, od kojih je jedan na čelu sa Fahrudinom Nikšićem pravac Gradina, Crni vrh, Makljen, dok je drugi pravac kroz selo Uzdol. Naime, pravac kroz Uzdol započeo je na način da su se svi okupili na Krstištu, odakle je jedna grupa na čelu sa Šefikom Čorbadžićem imala zadatak da zaobiđe selo Uzdol, kretanjem preko Krančića i dolaskom pred školu na Ceru, dok je druga grupa imala zadatak da napad izvede frontalno, spuštajući se sa Krstišta na zaseok Križ i dalje prema Zelenikama i Raičima, a sve u cilju pravljenja odstupnice za Čorbadžićevu grupu prilikom povlačenja.

313. Također iz dokaza proizlazi da su upravo na tom frontalnom pravcu kroz selo Uzdol, prilikom napada jednog dijela jedinica SPB-a ubijeni hrvatski civili, i to njih 27, djece, staraca i žena, kako je navedeno u izreci presude. Potvrdili su to ne samo svjedok Kazo Zelenika i svjedočenje, kao i izvještaj, svjedoka dr. Šimuna Anđelinovića i svjedoci⁷⁶, preživjeli stanovnici Uzdola, kao i članovi njihovih porodica, a konačno, navedeno proizilazi

---

⁷⁶ Svjedok Ruža Stojanović na glavnom pretresu od 20.12.2016. godine je izjavila da je tijelo Franca Stojanovića vidjela kad je počela bježati, a kasnije je saznala da mu je supruga Serafina ubijena u kući. U zaseoku Križ ubijeni su i Anica Stojanović, Martin i Kata Ratkić, Ante Stojanović; Svjedok Ivka Stojanović na pretresu od 20.12.2016. godine je na navela da joj je Kazo rekao da joj je majka ubijena, Lucija Zelenika, imala je 86 godina, na pragu je ubijena, pokušala pobjeći, a nevesta Doma Zelenika je preživjela. Dalje ide s njima i idu prema Anici Stojanović, koja je ubijena ležala ispred kuće, noge su joj bile izrafalane, a pola lijeve glave nije bilo. Vidi kako u Ratkićima gore kuće, a kasnije su našli Ratkiće mrtve, Martina i Katu. Zatim su našli mrtvog Antu Stojanovića, potom idu u Rajče i vide gori kuća Pere Mendeša. Kod Pere Prskala kuće vidi mrtve. Kazo joj je rekao da su mrtve Mara i Šima Raič, Stanko i Lucija Raič. Miju Raič vidi mrtvog preko praga, a njegova žena Ivka Raič je ubijena u krevetu, 9. godina je bila nepokretna; Svjedok Toma Ljubić je na glavnom pretresu od 04.04.2017. godine izjavio kako je rođen u selu Uzdol, gdje ga je i rat zatekao. Njegova majka Kata Ljubić, djed Mate Ljubić, djed i baka Franjo i Serafina Stojanović, svi su stradali tog jutra, 14.09.1993. godine u Uzdolu; Na glavnom pretresu od 06.06.2017. godine svjedočila je predstavnik oštećenih Kata Marić, kojoj su dana 14.09.1993. godine u Uzdolu ubijeni roditelji Mijo i Ivka Raič. Otac joj je ubijen na pragu, a nepokretna majka u krevetu. Na glavnom pretresu od 06.06.2017. godine svjedočio je i predstavnik oštećenih Fabijan Ratkić kojem su dana 14.09.1993. godine ubijeni roditelji Martin i Kata Ratkić. Tog jutra 14.09.1993.g spavao je u svojoj kući u Uzdolu u zaseoku Križ. Probudila ga je detonacija i izašao je iz kuće. Odmah je na njega bačena ručna bomba, iako ranjen, pobjegao je, te je prebačen u bolnicu u Rumboke. U bolnicu mu je dolazila žena Dragica i rekla mu da su mu roditelji mrtvi i da su pronađeni drugi dan u stričevu podrumu. Pronađeni su jedno pored drugoga pokriveni vrećama i da je ocu uho odsječeno.

iz materijalne dokumentacije, dokaz optužbe T-107⁷⁷, Izvodi iz knjige umrlih za stradale, u kojima je datum smrti naveden 14.09.1993. godine.

314. Kako je već pomenuto u dijelu presude koji se odnosi na utvrđivanje statusa stradalih u napadu na Uzdol, odbrana tvrdi i to da je napad na Uzdolu legitimni vojni cilj, te da je stradanje civila, posljedica razmjene vatre, neselektivnog granatiranja, odnosno da je sve u Uzdolu medijsko-psihološka propaganda hrvatskih medija i institucija. Svoje tvrdnje odbrana temelji na iskazu optuženog, kao i na iskazu svjedoka odbrane Juse Here i Nalazu i mišljenju vještaka odbrane Derve Harbinje, dok ostali svjedoci odbrane Erzimana Đogić, Sejad Čolak ovu tvrdnju podupiru izjavom o medijsko-psihološkoj propagandi hrvatske strane.

315. U tom pogledu svjedok Juso Hero je izjavio da su krenuli prema selu Krančiči, koje se nalazi između brda Krstišta s lijeve i Gradine s desne strane. Njegova grupa odlazi lijevo prema zaseoku Križ, dalje idu stazom ispod zaseoka i kreću se ravno prema školi na Ceru u pravcu crkve, a kako bi držali odstupnicu u slučaju kontranapada. Navodi svjedok da su tu čekali oko jedan sat u kojem periodu nije bilo ni borbe ni pucnjave, niti je naišao na ikoga na tom putu. Prema kazivanju svjedoka, napad je počeo ispaljivanjem lake granate na tenk i to je bio prvi udar. Nakon toga počinju pucnji sa obje strane, pucali su jedni na druge u unakrsnoj vatri. Nakon sat do dva osim unakrsne vatre, počele su padati

---

⁷⁷ Izvod iz matične knjige umrlih za Zelić Ružu, broj 202-67/06 od 22.11.2006.godine; Izvod iz matične knjige umrlih za Zelić Mariju, broj 202-68/06 od 22.11.2006.godine; Izvod iz matične knjige umrlih za Zelić Stjepana, broj 202-69/06 od 22.11.2006.godine; Izvod iz matične knjige umrlih za Stojanović Anicu, broj 202-77/06 od 22.11.2006.godine; Izvod iz matične knjige umrlih za Zelenika Ivana, broj 202-64/06 od 22.11.2006.godine; Izvod iz matične knjige umrlih za Zelenika Jadranku, broj 202-66/06 od 22.11.2006.godine; Izvod iz matične knjige umrlih za Zelenika Ružu, broj 202-65/06 od 22.11.2006.godine; Izvod iz matične knjige umrlih za Zelenika Lucu, broj 202-60/06 od 22.11.2006.godine; Izvod iz matične knjige umrlih za Zelenika Janju, broj 202-62/06 od 22.11.2006.godine; Izvod iz matične knjige umrlih za Zelenika Dragicu, broj 202-63/06 od 22.11.2006.godine; Izvod iz matične knjige umrlih za Perković Katu, broj 202-51/06 od 22.11.2006.godine; Izvod iz matične knjige umrlih za Ratkić Martin, broj 202-78/06 od 22.11.2006.godine; Izvod iz matične knjige umrlih za Ratkić Kata, broj 202-79/06 od 22.11.2006.godine; Izvod iz matične knjige umrlih za Stojanović Anton, broj 202-76/06 od 22.11.2006.godine; Izvod iz matične knjige umrlih za Stojanović Franju, broj 202-74/06 od 22.11.2006.godine; Izvod iz matične knjige umrlih za Stojanović Serafina, broj 202-75/06 od 22.11.2006.godine; Izvod iz matične knjige umrlih za Raič Stanko, broj 202-52/06 od 22.11.2006.godine; Izvod iz matične knjige umrlih za Raič Luciju, broj 202-53/06 od 22.11.2006.godine; Izvod iz matične knjige umrlih za Raič Šime, broj 202-56/06 od 22.11.2006.godine; Izvod iz matične knjige umrlih za Raič Mare, broj 202-57/06 od 22.11.2006.godine; Izvod iz matične knjige umrlih za Raič Mijo, broj 202-54/06 od 22.11.2006.godine; Izvod iz matične knjige umrlih za Raič (Anton) Ivka, broj 202-55/06 od 22.11.2006.godine; Izvod iz matične knjige umrlih za Raič (Martin) Ivka, broj 202-61/06 od 22.11.2006.godine; Izvod iz matične knjige umrlih za Glibo Zorka, broj 202-72/06 od 22.11.2006.godine; Izvod iz matične knjige umrlih za Ljubić Mato, broj 202-70/06 od 22.11.2006.godine; Izvod iz matične knjige umrlih za Maru Grubeša, broj 202-59/06 od 22.11.2006.godine; Izvod iz matične knjige umrlih za Džalto Jelu, broj 202-73/06 od 22.11.2006.godine.

granate po selu Uzdol i rejonu Cera gdje su se oni nalazili. Granate su padale jedna za drugom, neke su bile i zapaljive, padale su po cijem Uzdolu, a prema mišljenju svjedoka ta artiljerijska dejstva su dolazila iz pravca Ošljani, Makljen, Lug. Nakon toga počelo je povlačenje, ali nije teklo tako brzo, jer je dolazilo do bliske borbe sa pripadnicima HVO-a uz konstantno granatiranje sela, te je istakao da nije vidio mrtve civile.

316. Na ove okolnosti vještak Harbinja u nalazu i mišljenju zaključuje da se u konkretnom slučaju radilo o legitimnom vojnom cilju u kojem je bila raspoređena 3. bojna brigade „Rama“ sa uređenim linijama odbrane, vatrenim tačkama i sistemom vatre. Također, vještak zaključuje da su borbene grupe (SPB-a) opkolile zaseoke, a da je na njih otvorena vatra jer je branilac (HVO) imao saznanja i upozorenja o predstojećem napadu, a kako nije bilo bijelih zastava i podignutih ruku kao znaka predaje već je vatra bila sve žešća i popraćena snažnom, neprekidnom i neselektivnom artiljerijskom i tenkovskom vatrom došlo je do pometnje u borbenom poretku napadača i branioca. Također je istakao da se vatra otvarala na sve što puca i baca bombe, dodajući da ljudstvo koje se predalo je i ostalo živo, a ljudstvo koje je pružilo otpor je poginulo. Na koncu, vještak je izveo sljedeći zaključak da je: *„Napad na legitimni vojni cilj izvršen u skladu sa važećim pravilima ratovanja na kopnu“*.

317. Razmotrivši prigovore i navode odbrane, cijeneći pri tome i dokaze izvedene od strane odbrane, Apelaciono vijeće nalazi da isti nisu, nasuprot dokaza optužbe koje ovo Vijeće nalazi podudarnim u pogledu odlučnih činjenica i nadasve uvjerljivim, ubijedili ovo Vijeće da su poginuli civili kolateralna šteta usljed razmjene vatre zaraćenih strana i neselektivnog djelovanja artiljerije s položaja HVO-a, te da je sve u Uzdolu medijsko-psihološka propaganda hrvatskih medija i institucija.

318. Apelaciono vijeće kao jedinu tačnu i na dokazima utemeljenu činjenicu nalazi da je škola na Ceru bila legitimni vojni cilj u kojem je bila raspoređena 3. bojna brigade „Rama“, odakle je tenkovskom artiljerijom dejstvovano po položajima koje je kontrolisala Armija BiH. Nasuprot tome, ovo Vijeće ne nalazi osnovanom i potkrijepljenom dokazima tvrdnju odbrane da je cijelo selo Uzdol, sa svojim zaseocima legitimni vojni cilj, posebno ako se ima u vidu da se Uzdol nalazi između položaja Armije i komande HVO u školi na Ceru, a da u samom Uzdolu i zaseocima nije bilo nikakvih vojnih ciljeva.

319. Da se Uzdol i njegovi zaseoci Križ, Zelenike, Raiči vide kao na *dlanu* sa položaja pod kontrolom SPB-a potvrdio je na glavnom pretresu, između ostalih i svjedok Meho Pilav

koji je izjavio da je u slobodno vrijeme obilazio položaje Armije na Herama, tačnije Krstišća za koja je rekao da je to jedan brijeg uvučen u Uzdol, po kojem se nalaze tranšeji, dodajući „*odatle se vide crkva, škola, sela Križ i Zelenike i viajeli su se ljudi kako normalno rade, čuvaju krave.*“. Saglasan sa ovom izjavom je i iskaz zaštićenog svjedoka „G“, koji je izjavio da se brdo Krstišća nalazi između Hera i Uzdola, nadvija se nad selom i sa njega se vidi većina sela Uzdol, kao i kretanje ljudi, odnosno „*moglo se viajeti je li muškarac ili žena, civil ili vojnik.*“. I svjedok Safet Mujezinović je na istovjetan način svjedočio na ove okolnosti, izjavivši da je iznad Hera bio proplanak na kojem je držao liniju i odakle je mogao vidjeti Uzdol i kako neko hoda, mogao je vidjeti i crkvu i školu i kuće, dodavši *vidio sam da vrše žito, da se stoka čuva*“.

320. U vezi sa navedenim, a s obzirom na položaj SPB – a, vještak optužbe Dragomir Keserović u svom nalazu ističe da je Samostalni prozorski bataljon bio na liniji fronta prema selu Uzdol, da je potpuno i detaljno poznao stanje kod snaga HVO, znao raspored njihovih jedinica i to iskoristio da brzo i neprimjetno prođe kroz položaje, a da ne bude otkriven. Na koncu, vještak je naveo da su u svim zaseocima, pripadnici bataljona, znali sve kuće, svakodnevno gledali civilno stanovništvo kako se kreće i obavlja uobičajne poslove po selu, te su direktno napadali kuće u kojima su civili živjeli. Da osim škole na Ceru, naseljena mjesta Križ, Zelenike i Raiči, ne predstavljaju legitimni vojni cilj, odnosno da su navedeni zaseoci od legitimnog vojnog cilja škole na Ceru, bili udaljeni od 500 do 1000 metara, potvrdio je svjedok Šefik Čorbadžić navodeći da na području oko škole/kasarne nije bilo civilnih kuća, tačnije da su naselja udaljena otprilike jedan kilometar. Saglasan sa navedenim je i iskaz svjedoka Senada Šljive koji je izjavio da nije bilo civilnih objekata oko škole.

321. Nadalje, Apelaciono vijeće na osnovu izvedenih dokaza, nalazi neprihvatljivim stav odbrane da su civili poginuli u razmjeni vatre i usljed neselektivnog granatiranja sa položaja HVO-a. Naime, izvedeni dokazi nesumnjivo upućuju da se razmjena vatre dešavala jedino u i oko škole na Ceru, a ne kako to tvrdi odbrana na području cijelog Uzdola. Potvrdila je to većina saslušanih svjedoka, kako oštećenih⁷⁸, tako i pripadnika SPB-a⁷⁹ koji su učestvovali u napadu ili kako je to izjavio svjedok Safet Mujezinović „*palilo*

---

⁷⁸ Svjedoci Ivan Stojanović i Marko Zelić.

⁷⁹ Svjedoci Amir Kurtović, Nail Koro, Safet Mujezinović, Šemso Đulić, Ramiz Hujdur, Sulejman Memić i Juso Hero.

se sjeno da se zadimi, nije bilo artiljerijske vatre. Pucalo se da se stvori panika, da ljudi izađu iz kuća.“ U tom pravcu svoj iskaz je dao i svjedok Šefik Čorbadžić koji je izjavio da tokom napada žene iz kuća nisu pucale na njih, da niko od pripadnika SPB nije stradao u selu, te da su četiri pripadnika Armije poginula u borbama oko škole na Ceru.

322. Također, na ove okolnosti su svjedočili i pripadnici HVO-a, pa je tako svjedok Josip Prskalo, zapovjednik 3. bojne brigade „Rama“, izjavio da je u vrijeme napada na Uzdol, zajedno sa dvadesetak vojnika bio stacioniran u školi (*komanda 3. bojne*) kada mu je oko 6,00 sati rođak uspaničenim glasom saopštio da gore Križ i Zelenike. U svom iskazu navodi da je u tom momentu pogledao kroz prozor i istrčao ispred škole i tada otpočinjte žestoka paljba na školu, dodajući da se pucnjava čula u cijelom Uzdolu, upravo iz pravca Križa i Zelenika. Utrčao je nazad u školu, probudio vojnike koji su spavali i obavijestio komandu u Prozoru da su napadnuti, pokušao je stupiti u kontakt sa svojim rovovima, ali veze su već popucale. Naveo je i to da su se vodile žestoke borbe oko škole, pa čak i u samoj školi. Na koncu, svjedok je dodao da uopšte nije bilo borbe na liniji, na položajima i da ni jedan vojnik HVO-a, a ni Armije nije poginuo na liniji koju je držao HVO i oko sela Uzdol, odnosno da je poginuo vojnik i HVO-a i Armije oko škole, a da su civili pobijeni u Raičima, Zelenikama, Križu i Ceru. Nadalje, svjedok je naveo da je stupio u vezu sa tenkistom sa Ošljana, jer su bili u okruženju, a minobacače nisu mogli koristiti jer su uništeni. S tim u vezi, izjavljuje da mu se u međuvremenu javljaju tenkisti i traže koordinate gdje da gađaju, tako da im svjedok objašnjava da gađaju ispred škole, da gađaju kotu Gradinu, Pržinu i skladište gdje se nalazila nafta, a sve iz razloga kako bi onesposobili napadače i razbili njihovo djelovanje, što je u konačnici i učinjeno. Svjedok je napomenuo da tenk sa Ošljana nije ni slučajno djelovao u dubini sela prema Zelenikama, Raičima i Križu, s obzirom da za tim nije bilo potrebe jer su škola i mjesta oko škole (Gradac, Zalijača, Hrastovi, Pržina...) udaljeni od zaseoka 500 do 1000 metara. U vezi s tim, svjedoku je predložen dokaz T-57⁸⁰, odnosno „Izvanredno izvješće sa stanjem u 08 sati“, u kojem stoji „...tučemo sa svim topničkim i tenkovskim sredstvima“. Svjedok je objasnio da to podrazumijeva da HVO tuče topnički i tenkovskim sredstvima na linije Armije na Here, Kute i Šćipe, a naravno i Konjsko, a nikako po Uzdolu gdje su bile hrvatske kuće i civili Hrvati. Također, svjedok je izvršio pokaz⁸¹ lica mjesta sela Uzdol i zaseoka Raiči, Cer,

---

⁸⁰ Izvanredno izvješće, Unija RBiH HZ HB HVO OZ S/Z H IZM Prozor, broj:01-3952/93 od 14.09.1993.g. sa stanjem u 08 sati.

⁸¹ Dokaz T-111 i 111A

Zelenike, Križ, a potom i položaje HVO-a kao i položaje Armije na brdu Krstište. Pokazao je mjesta gdje su padale granate, i to Pržinu, Hrastove, Gradac i magacin sa municijom i oružjem.

323. Navedeno je potvrdio i svjedok Miro Vlajičić, također, pripadnik 3. bojne izjavivši da je njegov vod u kritičnom periodu bio raspoređen na koti Gradac. Navodi da je dana 13/14.09.1993. godine bio u porodičnoj kući na Krančićima, kada mu otac saopštava da Uzdol gori. Odmah otrčava do stričeve kuće i vidi dim, kuće i štale gore, a pucnjava se čuje iz pravca škole. Otrčao je do Ošljana, gdje je bio tenk, a kako veze nisu radile, preko motorole mu javljaju da je škola opkoljena, odnosno komandant Prskalo mu govori: „*Gađajte oko škole, Pržinu, Gradac, Hrastove*“. Potom je istakao da prvo nišani Pržinu, brežuljak ispred škole gdje se nalazio MTS, ali su promašili. Nastavljaju da gađaju Hrastove, Gradinu gdje je mitraljesko gnijezdo. Dodaje i to da su ispalili svega 10 granata jer ih više nisu imali, a najviše su gađali magacin oružja koji je udaljen 100-150 metara od škole. Napomenuo je da su pazili gdje gađaju, s obzirom da su mu i brat i rođak bili u školi. Nakon ispaljivanja granata 15-20 minuta kasnije vidi vojsku HVO-a i odmah kreće u Uzdol. Ovaj svjedok je pobliže objasnio da se Ošljani nalaze 2-2,5 km vazdušne linije od škole i da se tada sve vidjelo bez ikakvih problema oko škole, jer nije bilo drveća i da zna gdje su pale granate, s obzirom da su djelovali kružno, odnosno gađali Pržina-Hrastovi-Gradac i tako u krug, dodajući na kraju da se kroz optučki nišan na tenku vidi kao kroz dvogled. I ovom svjedoku je predočavana fotodokumentacija, dokaz T-111⁸², na kojim je pokazao ista mjesta kao i svedok Josip Prskalo, odnosno pokazao mjesta oko škole, Pržinu, Hrastove, Gradac i magacin gdje je tenk i gađao.

324. Da navedeno ne proizilazi samo iz iskaza pripadnika HVO-a, kako to tvrdi odbrana, potvrdili su to u svojim iskazima i pripadnici SPB-a na glavnom pretresu, između ostalih i svjedok Amir Kurtović, koji je izjavio da je samo oko škole HVO odgovarao artiljerijom na njihov napad, s obzirom da su detonacije dolazile iz tog pravca. Saglasnim izjavama navedeno su potvrdili i svjedoci Safet Mujezinović i Ramiz Hujdur koji su izjavili da je artiljerijska vatra počela dejstvovati tek nakon što su krenuli u povlačenje.

---

⁸² Zapisnik o pokazu lica mjesta sa svjedokom Josipom Prskalo, BiH, Ministarstvo sigurnosti Državna agencija za istrage i zaštitu, broj:116-06/1-04-2-978/06-PLM-2 od 17.11.2015.g., Fotografije pokaz lica mjesta Uzdol, opština Prozor od 12.11.2015.g., (CD-R Media/Range) i Video zapis Uzdol – Pokaz lica mjesta od 12.11.2015.g..

325. U prilog iskazima navedenih svjedoka, a supotno tvrdnjama odbrane u vezi granatiranja i unakrsne vatre, jeste iskaz svjedoka Katherin Adie⁸³, koji je ovo Vijeće cijenio objektivnim i nepristrasnim, izjavivši: „... ulazili smo u brćne kuće gdje je bila unakrsna vatra, a to ovoje nije bio slučaj. Bilo je leševa i u poju, tako da smo se ograničili samo na područje sela. Kuće koje smo obilazili nisu bile oštećene od granata i metaka niti je bilo rupa od zalutalih metaka...“

326. Kada se navedeni dokazi dovedu u vezu i sa drugim dokazima iz spisa predmeta, a posebno sa izvješćem i svjedočenjem dr. Šimuna Anđelinovića, a Apelaciono vijeće iste nalazi saglasnim u pogledu bitnih i odlučnih činjenica, da nema kontradiktornosti u njihovim iskazima, te da su u saglasnosti i sa činjenicama koje proizlaze iz materijalnih dokaza, to je ovo Vijeće moglo van svake razumne sumnje utvrditi da su žrtve (njih 27, žena, djece i staraca), tačnije, većina žrtava ubijene u svojim kućama ili neposredno pored kuća, da su neke od žrtava bile nepokretne, da su pojedine žrtve ubijene u krevetu, da je više žrtava ubijeno iz vatrenog oružja iz neposredne blizine, a neke od njih i pucanjem u leđa, da je kod nekih žrtava smrt nastupila i usljed udaraca u predjelu glave, da niti jedna žrtva nije pogođena gelerom granate, da je ubijeno troje djece, te da su sve žrtve ubijene od strane pripadnika Samostalnog prozorskog bataljona, odnosno od strane podređenih komandantu Enveru Buzi.

327. Stoga je na kraju potrebno iznijeti ocjenu dokaza u svjetlu odgovornosti optuženog zbog propuštanja da preduzme nužne i razumne mjere kako bi kaznio svoje podređene zbog počinjenja krivičnog djela.

328. U skadu sa međunarodnim pravom i jurisprudencijom Međunarodnog suda za bivšu Jugoslaviju, utvrđena su tri uslova koji moraju biti ispunjeni za postojanje komandne odgovornosti, te će i ovo Vijeće, kroz ispunjenost istih uslova cijeliti odgovornost optuženog u konkretnom slučaju, na čemu je insistirala i odbrana tokom postupka.

329. Prvi uslov jeste utvrđenje odnosa nadređeni – podređeni. Ovaj odnos čini osnov doktrine o odgovornosti nadređenog za zločine koje su počinili njegovi podređeni. Na toj osnovi zasnovana je obaveza nadređenog da djeluje i s tim u vezi njegova odgovornost ukoliko to ne učini, ali samo ako nadređeni ima „moć da kontroliše postupke svojih

---

⁸³ Novinar BBC-a, zajedno sa UN posmatračima 15.09.1993. godine snimila i izvještavala o posljedicama napada 14.09.1993. godine.

podređenih", odnosno ima efektivnu kontrolu nad podređenima, u smislu materijalne mogućnosti da spriječi ili kazni izvršioce djela.

330. Kako je to već naprijed navedeno, iz provedenih dokaza nesumnjivo proizlazi da je optuženi Enver Buza u inkriminisano vrijeme bio na dužnosti vd komandanta Samostalnog prozorskog bataljona i on je neposredno rukovodio akcijom na selo Uzdol dana 14.09.1993. godine.

331. Da je optuženi kao vd komandanta imao sva prava i dužnosti koje proizilaze iz tog vojnog položaja, te da ne postoji razlika između vd komandanta i komandanta u smislu ovlaštenja i obaveza koje ima kao nadređeni ovo Vijeće je utvrdilo na osnovu nalaza i iskaza vještaka vojne struke Dragomira Keserovića, te iz iskaza svjedoka i brojne materijalne dokumentacije.

332. S tim u vezi potrebno je ponovo ukazati na iskaz svjedoka Bahrudina Fazlića, zamjenika komandanta 6. Korpusa Armije BiH kojim je komandovao Salko Gušić, kao pretpostavljene jedinice SPB, koji je naveo da je, kada je u pitanju optuženi, stekao utisak da se radi o vrsnom starješini i čovjeku u kojeg se može imati povjerenje, zbog čega ga je postavio za vršioca dužnosti komandanta SPB, što potvrđuje i dokaz O-2.

333. Prema nalazu i mišljenju vještaka vojne struke Dragomira Keserovića rukovođenje i komandovanje u Armiji RBiH je bilo zasnovano na principima jedinstarješinstva i subordinacije i na njima zasnovanom odnosu pretpostavljeni – potčinjeni. Na navedenim principima uspostavljen je neprekidni komandni odnos i išao je od Vrhovnog komandanta, preko komandanta GŠ, komandanata korpusa, brigada i pukova, bataljona, četa, vodova....do posljednjeg vojnika.

334. Formalni odnos subordinacije u Armiji RBiH, odnosno rukovođenje i komandovanje u oružanim snagama određeno je Zakonom o oružanim snagama RBiH (čl. 9-19) i Pravilom službe Armije RBiH PR. Broj 1264/92 od 01.08.1992. godine (str. 29). Faktički odnosi proizilaze iz imenovanja i postavljenja na dužnost u jedinicama i komandnim ustanovama.

335. Kada je u pitanju Samostalni prozorski bataljon vještak je naveo da je to jedinica koja je bila direktno potčinjena komandantu 6. Korpusa, u vojnoj organizaciji po zadacima i obavezama, ali da je bila u rangu brigade-puka, čiji komandant je bio Enver Buza. U odnosu na sam događaj koji je predmet optuženja vještak je naveo da nije bilo moguće

utvrditi da li je u vrijeme dešavanja u Uzdolu SPB bio efektivno potčinjen 6. korpusu ili Načelniku štaba VK, ali ta veza nije opredjeljujuća za određivanje same uloge komandanta bataljona u tim događajima, njegova odgovornost je jednaka za sva dešavanja u i oko jedinice, u toku i poslije izvršenja ovog zadatka.

336. Pozivajući se na propis *"Pravilo batajona IN brcj: 1147-1 od 25.07.1988. godine"* vještak je naveo da je bataljon osnovna združena taktička jedinica pješadije i osposobljen je za izvođenje raznovrsnih borbenih dejstava na frontu, u vlastitoj pozadini i na privremeno zauzetoj teritoriji.

337. Istim propisom – Glava III - Rukovođenje i komandovanje – tačka 76. određeno je da komandant bataljona ima isključivo pravo komandovanja bataljonom i svim jedinicama koje su mu pridodate za izvršenje zadatka i odgovoran je za pravilan rad komande bataljona i svih potčinjenih starješina, moralno–političko stanje, bezbjednost, borbenu gotovost i obučenost i što je, sa aspekta ovog predmeta najvažnije, pravilnu upotrebu jedinica i izvršenje dobijenog zadatka. Zbog toga on usmjerava i kontroliše rad komande i jedinica, donosi odluke, postavlja zadatke i zahtijeva njihovo dosljedno izvršavanje.

338. Na glavnom pretresu vještak je dodao da *"nepodijeljeno, komandant svim jedinicama uvijek je vcjni komandant"*, odnosno komandant jedinice čija je to zona odgovornosti i u čijoj zoni se dejstva izvode, pa je tako komandant bataljona nepodijeljeno odgovoran za zonu i sva dešavanja u njoj.

339. Kada je u pitanju primjena navedenih propisa, vještak je na, tvrdnju odbrane da u vrijeme njihovog donošenja nije postojala Armija BiH, pojasnio da su pravila borbene upotrebe sve oružane formacije u BiH preuzele, samo su na pojedinim promijenjene naslovne strane, te je istakao: *„Niko još i danas 25 godina poslije rata nije napisao novo pravilo, tako da se još koristi ono iz JNA, samo sa promjenjenim oznakama i ista su pravila korištena u relevantno vrijeme u oružanom sukobu“*. Sa navedenim se složio i vještak odbrane Dervo Harbinja koji je izjavio: *"sve vcjske zaraćenih strana u bivšoj Jugoslaviji su, uglavnom, primjenjivali taktičko-tehnička načela iz vcjnih pravila bivše JNA, drugih pravila nije bilo, uz pojedinačnu adaptaciju. Većina ljudstva, vcjnici i starješine koji su sačinjavali novoformirane jedinice zaraćenih strana su obučavani po tim pravilima ...razlika je samo u boji korica"*.

340. Nadalje, vještak Keserović je, u svom nalazu naveo da je komandant SPB izdao zapovijed za napad, organizovao napad, pratio tok izvršenja zadataka i primao

izvještaje potčinjenih, a svoju tvrdnju vještak zasniva na tome da je to definisano pravilima borbene upotrebe, te naročito na činjenici da i sam vd komandant bataljona Enver Buza opisuje u svom izvještaju od 20. septembra 1993. godine na istovjetan način, realizaciju zadatka, kako je to i vještak naveo u svom nalazu.

341. Vještak je dalje naveo da je *Pravilom službe u Armiji R.BiH, kcje je objavljeno u sl. listu R.BiH brčj 11. od 01. avgusta 92. godine* propisano da prilikom izvođenja borbenih dejstava pripadnici oružanih snaga dužni su da se pridržavaju pravila međunarodnog ratnog prava – postupaju humano sa ranjenim i bolesnim neprijateljem i štite civilno stanovništvo u skladu sa međunarodnim propisima i Ustavom Republike. Članom 15. je određeno da je starješina jedinice nepodijeljeno odgovoran za postupanje jedinice u svim situacijama i da preduzme mjere da se zadaci dosljedno izvršavaju. U tom pravcu, vještak se u nalazu poziva na *Naredbu o primjeni pravila međunarodnog ratnog prava u oružanim snagama RBiH brčj 1291/92 od 23.08.1992. godine* gdje se, između ostalog, određuje da protiv lica koja krše pravila međunarodnog ratnog prava, nadležni starješina pokreće postupak za izricanje zakonom propisane mjere.

342. U svom zaključku vještak navodi da je komandant SPB u periodu koji obuhvata istraga imao pravo i obavezu da izdaje zadatke potčinjenima, da kontroliše izvršenje tih zadataka i preduzima mjere iz svoje nadležnosti prema pripadnicima jedinice kada dođe do kršenja pravila i činjenja krivičnih djela i prekršaja. Navedeno je potvrdio i svjedok Vehbija Karić koji je izjavio da u skladu s načelom neposrednog rukovođenja, ako do čega dođe svu odgovornost snose starješine, a po načelu subordinacije, komandant bataljona je najodgovorniji, sa čim je saglasan i svjedok Hasan Hakalović.

343. Naime, o optuženom kao komandantu svjedočili su brojni svjedoci, koji su u relevantno vrijeme bili pripadnici SPB i koji se slažu u pogledu odlučnih činjenica, odnosno da je optuženi Enver Buza bio strog komandant, koji je uveo red i disciplinu u SPB i svakome je dao do znanja da je njegova zadnja, bio je neprikosnoveni komandant i njegovim dolaskom poboljšana je organizacija i sistem veza – bataljon je imao sve službe. Komandant je, a o čemu su svi svjedoci saglasni, a kako je to izjavio svjedok Mustafa Bektaš „*volio da ima sve pod svcjom rukom, da ima kontrolu nad svim, sve je morao znati*“. Dakle, optuženi Enver Buza je pokazao komandni autoritet, te su ga vojnici doživljavali kao strogog starješinu. O njegovom ranijem vojnom iskustvu, kao i odnosu prema civilima, posvjedočio je svjedok Meho Pilav koji je ispričao priču koju je čuo upravo od optuženog Buze, a odnosi se na iskustvo optuženog u plemenskom ratu u

Alžiru, o jednoj djevojčici i čokoladi. Također je sa sigurnošću utvrđeno da je optuženi imao efektivnu kontrolu nad svim podređenim u vojnoj akciji na Uzdol, dana 14.09.1993. godine, kojom je optuženi nesporno komandovao, što se jasno vidi iz činjenice da je optuženi vojnicima prije akcije govorio da okrvave pušku, te im je po završetku akcije i čestitao.

344. Da je optuženi faktički koristio sva ovlaštenja i prava koja su mu kao vd komandantu SPB pripadala poizilazi i iz materijalne dokumentacije, odnosno iz niza naredbi koje je izdao optuženi, o čemu je već naprijed bilo riječi.

345. Iz navedenog nedvojbeno proizilazi da je SPB pripadao zvaničnim vojnim strukturama, da je imao svoju zonu odgovornosti, da su pripadnici bataljona bili podređeni optuženom i da je optuženi imao stvarnu moć kontrole, odnosno punu efektivnu kontrolu nad svojim podređenim, imajući sposobnost izdavanja naredbi, postavljanja i razrješenja članova svoje komande i komandira četa, ali i disciplinskog kažnjavanja.

346. Kako nije prihvatilo odbranu optuženog da je vrijeme napada na Uzdol, a prema tvrdnji vještaka Derve Harbinja, samo statirao na isturenom komandnom mjestu, a iz razloga koji su ranije detaljno obrazloženi, Apelaciono vijeće u potpunosti prihvata navode vještaka Dragomira Keserovića, a što proizilazi i iz iskaza svjedoka i materijalne dokumentacije, da je komandant bataljona bio neposredno potpuno uključen i pratio je izvršavanje zadataka i imao je uspostavljen faktički komandni odnos prema svim potčinjenim. Stoga, Apelaciono vijeće zaključuje da je optuženi Enver Buza, kao komandant Samostalnog prozorskog bataljona, bio pretpostavljeni svim snagama koje su dana 14.09.1993. godine napadale na području Uzdola.

347. Kada je u pitanju drugi element odgovornosti, a to je znanje optuženog da je zločin počinjen, Apelaciono vijeće je na osnovu analize provedenih dokaza, van razumne sumnje, utvrdilo da je optuženi Enver Buza, kao nadređena osoba, u svojstvu komandanta SPB-a, znao, odnosno imao jasne i konkretne informacije koje su mu omogućile da zaključi da su njegovi podređeni prilikom akcije na Uzdol, kojom je optuženi rukovodio, počinili zločin nad civilima hrvatske nacionalnosti.

348. U svom nalazu i mišljenju vještak vojne struke Dragomir Keserović navodi da je uspostavljeni vojni poredak i odnos subordinacije i nadređenosti omogućavao da komandant SPB može i mora da zna za sva dešavanja u jedinici i da je za to nepodijeljeno odgovoran, *"generalno mogao je, a na kraju i morao je iz svcje odgovornosti,*

mjesta i uloge kcje ima kao komandant jedinice da to zna, te da nema niti jednog razloga kcji bi upućivao na zaključak kcji bi doveo u sumnju to saznanje“.

349. Pojašnjavajući dodatno svoj nalaz i mišljenje vještak Keserović je izjavio da *"subjektivno šta je komandant zaista znao teško je reći"*. Komandant SPB je izdao zapovijest i organizovao napad, pratio je tok izvršenja zadataka i primao izvještaje potčinjenih. Međutim njegovo znanje proizilazi iz prava i odgovornosti i nepodijeljenog rukovođenja i komandovanja jedinicom i odgovornosti za izvršenje zadataka koji je dao svojim jedinicama, kao i činjenice da je organizovao neprekidni lanac komandovanja prema potčinjenim jedinicama, organizovao vezu sa njima, mogao da prima izvještaje kako su jedinice nastupale u Uzdolu i to je, navodi vještak, jedan način na koji je mogao da sazna šta se desilo.

350. Vještak se u svom nalazu poziva i na Pravilo čete – vod SSNO broj 1770 od 16.03.1977. godine – glava II Komandovanje, pod 1. Dužnost starješine - tačka 23. gdje se kaže da je dužnost komandira čete *"da obezbijedi neprekidnost komandovanja"* u kom cilju se u stavu 3. izričito propisuje da je dužan da *"osmatra bcjište, organizuje i neprekidno održava vezu sa pretpostavljenim, potčinjenim i susjedima"*, zbog čega vještak zaključuje da su komandiri četa u napadu na Uzdol imali stalnu vezu i o toku izvršenja zadatka izvještavali komandanta bataljona, te da je komandant bataljona bio upoznat sa dešavanjima u Uzdolu po mjeri nastupanja jedinica u napadu, pa je realno za pretpostaviti da je bio obaviješten i o nailasku na civile i njihovom stradanju.

351. Navode vještaka potvrdio je u svom iskazu svjedok Vehbija Karić, ističući kako je po načelu subordinacije komandant bataljona najodgovorniji, te da je optuženi morao znati šta se desilo, imao je komandire četa, koji su bili u borbenom poretku sa izvršiteljima, a pored toga imao je i obavještajce, kao i pomoćnike za moral. *„Obaveza cijele borbene komande je u takvim situacijama da istražuje što se desilo i ima stotinu načina da se ispitivanja dovedu do kraja“*. Iz iskaza svjedoka proizilazi da su vođe pravaca imali motorole, odnosno, sredstva veze, pa tako svjedok Fahrudin Nikšić, koji je u kritično vrijeme bio zamjenik komandanta za operativne poslove, na koju dužnost ga je postavio optuženi Buza, navodi da je imao motorolu i da je tokom akcije bio u kontaktu sa komandantom *"on je jedini donosio odluke i naredbe"*. I svjedok Šefik Čorbadžić navodi da je tokom napada imao motorolu, ali se ne sjeća da je pričao sa komandantom, dok svjedok Senad Šljivo, pripadnik izviđačke čete SPB, navodi da je od Čorbadžića nakon izlaska iz kanjona, prilikom povlačenja iz Uzdola, saznao da je komandant rekao da se vrate,

a svjedok Šemso Đulić je izjavio i da je Eniz Hujdur imao sredstvo veze.

352. Optuženi Enver Buza se, u vrijeme napada, nalazio na IKM-u na Glavici, sa kojeg mjesta je, kako je to utvrđeno na osnovu provedenih dokaza, komandovao i rukovodio akcijom, a da je bio upoznat sa odvijanjem akcije potvrđuje i on sam u svom izvještaju od 20.09.1993. godine gdje navodi da *"na prednjem kraju"* nije mogao poslati pomoć, zbog čega je naredio izvlačenje snaga, što je završeno u urednom borbenom poretku, a svjedok Semen Suljević, koji je u vrijeme akcije na Uzdolu bio dežurni u bataljonu, u svom iskazu svjedoči o tome da ga je nazvao komandant Buza i rekao mu da nazove liniju i prenese da ne pucaju jer se vojska povlači.

353. Kao još jedan od razloga zbog kojeg komandantu bataljona nije moglo ostati nepoznato šta se dešavalo u Uzdolu vještak optužbe u svom iskazu navodi da i u slučaju da je došlo do situacije da je komandant *„eventualno neinformisan“*, mada je to gotovo nemoguće, onog momenta kada je pokrenuta *„čitava lavina“* zahtijeva prema njemu da se provede istraga i utvrdi šta se tačno desilo u Uzdolu, tog momenta je sa svih nivoa principom komandovanja, ali i linijom stručnog rukovođenja bio upozoren i obaviješten da se u Uzdolu desio ratni zločin - da su civili ubijeni, a što potvrđuje kako materijalna dokumentacija, tako i izjave svjedoka između kojih se odvijala predmetna korespondencija.

354. Naime, dva dana nakon što je 14.09.1993. godine izvršen zločin na Uzdolu, štab Vrhovne komande oružanih snaga RBiH - Stjepan Šiber je dana 16.09.1993. godine tražio dostavljanje informacija⁸⁴ o stvarnim zbivanjima u selu Uzdol od komande 6. Korpusa, i to zbog različitih kalkuliranja u inostranim sredstvima javnog informisanja i širenja glasina u našoj zemlji. Također, istog dana, 16.09.1993. godine Načelnik Uprave vojne bezbjednosti ŠVK OS RBiH, Jusuf Jašerević, izdaje zadatak⁸⁵ službi vojne bezbjednosti 6. Korpusa da hitno provjeri saznanja da je u selu Križ kod Prozora izvršen masakr nad hrvatskim stanovništvom (*ub.jeno navodno 35 lica*), odnosno da provjeri da li je to istina, te ko je to uradio (*kcja jedinica*) i ko joj je starješina i da odmah izvijesti upravu bezbjednosti.

---

⁸⁴ Dokaz T-72 Informacija Stjepana Šibera broj: 1/297-297 od 16.09.1993.g.

⁸⁵ Dokaz T-73 Zadaci Uprava bezbjednosti ŠVK broj 03/5-118 od 16.9.1993.g.

355. Međutim, načelnik nije dobio tražene odgovore, te ponovo dana 18.09.1993. godine traži od Načelnika SVB 6. Korpusa Izvještaj⁸⁶ o događanju u selima Uzdol i Križ, općina Prozor, kao i do sada preduzete mjere organa RIK-a, organa za moral, IPD i VP, kao i organa SVB i vojne policije. S obzirom da ni tada nije dobio odgovor, Jusuf Jašarević, Načelnik Uprave bezbjednosti ŠVK ARBiH, dana 19.09.1993. godine upozorava Načelnika SVB 6. Korpusa da je dužan hitno dostaviti tražene izvještaje⁸⁷. Na pomenuto upozorenje, Nermin Eminović, načelnik SVB 6. Korpusa istog dana 19.09.1993. godine u dopisu⁸⁸ odgovara da i pored svih nastojanja i kontakata, nisu uspjeli dobiti izvještaj. Sem toga, da su navedene informacije došle do komandanta, onim redom kako su zahtjevane, potvrdili su to na glavnom pretresu upravo svjedoci između kojih se i odvijala korespondencija, odnosno Nermin Eminović i Jusuf Jašarević u izjavi koju je dao pred Tužilaštvom, broj KT-RZ-17/06 od 08.06.2009. godine⁸⁹.

356. S tim u vezi, svjedok Eminović potvrđuje da je proslijedio oba navedena zahtjeva Uprave bezbjednosti ŠVK, ali da nije dobio nikakve povratne informacije. Potvrđuje i da je komandi SPB-a proslijedio i pomenuto upozorenje Jašarevića, kako bi shvatili o čemu se radi, te istovremeno obavijestio Upravu bezbjednosti ŠVK da ne odbija izvršenje naredbe, ali da nije došao ni do kakvih informacija, niti da je dobio izvještaj od komandanta SPB-a. U vezi s tim, svjedok navodi da je od komande SPB-a jedino dobio borbeni izvještaj koji je bio naslovljen na komandu 6. Korpusa i potpisan od strane optuženog. Potvrdio je svjedok da se radi o Izvještaju od 20.09.1993. godine i koji je dijelom sadržavao vrijeme odvijanja borbi, jedinice koje su učestvovala, te da se sjeća da je na kraju tog izvještaja naveden broj ubijenih bojovnika i „naoružanih civila“. Takav, kako ga svjedok naziva, *borbeni izvještaj*⁹⁰, prosljeđuje Upravi vojne bezbjednosti Štaba vrhovne komane OS RBiH Jusufu Jašareviću, samo pod drugim brojem 08-21-67/93⁹¹ od 20.9.1993. godine, a što je potvrdio i svjedok Jusuf Jašarević u izjavi iz 2009. godine, pri tome navodeći da je korespondencija

---

⁸⁶ Dokaz T-77 Izvještaj, traži se Uprava bezbjednosti ŠVK broj 03/92-56 od 18.9.1993.g.

⁸⁷ Dokaz T-80 Upozorenje-dostavljanje izvještaja Uprava bezbjednosti ŠVK broj 03/92 -57 od 19.9.1993.g.

⁸⁸ Dokaz T-81 Dopis Načelnika SVB 6.Korpusa broj 08-21-67/93 od 19.9.1993.g.

⁸⁹ Dokaz T-8

⁹⁰ Dokaz T-85 Izvještaj komandanta SB Prozor Buza Enver broj 1-01-400/93

⁹¹ Dokaz T-85a

između Uprave vojne bezbjednosti ŠVK i Organa bezbjednosti 6. Korpusa išla prethodno navedenim redosljedom.

357. Dakle, iako se od njega tražilo da dostavi konkretne izvještaje o dešavanju u Uzdolu optuženi tek nakon 6 dana poslije događaja i niza upozorenja dostavlja izvještaj SVB 6. Korpusa, koji bi se, prema sadržaju, a kako to navodi vještak Keserović: *"mogao klasifikovati kao redovni borbeni izvještaj kcji je sa aspekta ustanovljavanja činjenica oko stradarja civila i identifikovanja odgovornosti za ta stradarja, gotovo neupotreb.jiv"*.

358. Nadalje, i pored toga što je od strane Uprave vojne bezbjednosti ŠVK i službe vojne bezbjednosti 6. Korpusa tražena provjera informacija o ubistvima civila na Uzdolu 14.09.1993. godine, i sam državni vrh, konkretno Predsjednik predsjedništva RBiH Alija Izetbegović je dana 17.10.1993. godine⁹², tražio od komandanta Glavnog štaba ARBiH, Rasima Delića da provjeri navode specijalnog predstavnika UN-a za ljudska prava za prostor bivše Jugoslavije, Tadeuša Mazovjetskog, s obzirom da mu je rekao da su 14.09.1993. godine u okolini Prozora, pripadnici Armije izvršili masakr nad 35 hrvatskih civila. U navedenom aktu, Alija Izetbegović naređuje da se istraga što prije okonča i pripremi izvještaj jer upravo Mazovjetski traži da ga se izvjesti da li je naređena i izvršena istraga i kakvi su njeni rezultati.

359. Nakon ovog akta, komandant štaba Vrhovne komande Rasim Delić, istog dana 17.10.1993. godine upućuje dopis⁹³ komandi 6. Korpusa u kojem traži da se "odmah" dostave tačni podaci o nazivu jedinica koje su učestvovala u borbama u rejonu Prozora i Jablanice, uz kratki presjek borbene situacije, te u konačnici da li se desio masakr, njegove razmjere, mjere koje su poduzete, a sve s ciljem objektivnog informisanja i poduzimanja odgovarajućih mjera.

360. S obzirom da je rok za dostavu podataka bio odmah, a isti nisu dostavljeni, Rasim Delić, kao komandant Štaba Vrhovne komande, dana 20.10.1993. godine⁹⁴, zahtijeva dostavu podataka od Komande 6. Korpusa, te navodi da se odmah dostave podaci koje su tražili aktom od 17.10.1993. godine. Ponovljeni zahtjev Komandanta ŠVK Armije BiH,

---

⁹² Dokaz T-92 Dopis Predsjednika predsjedništva RBiH broj: 02-011-605/93 od 17.10.1993. godine.

⁹³ Dokaz T-93, Dopis ŠVK broj:1/297-432 od 17.10.1993. godine.

⁹⁴ Dokaz T-94 Ponovni zahtjev ŠVK broj:1/297-450 od 20.10.1993. godine.

Komanda 6. Korpusa dana 24.10.1993. godine⁹⁵ prosljeđuje komandantu SPB-a, Enveru Buzi sa rokom *ODMAH* i sa naznakom da izvještaj mora biti podroban.

361. Nadalje, dana 31.10.1993. godine, komanda SB Prozor dostavlja dopis⁹⁶ komandi 6. Korpusa, Sektor bezbjednosti u kojem se između ostalog navodi da je akcija na Uzdol 13./14.09.1993. godine bila zamišljena kao sporedni pravac radi odvlačenja snaga od glavnog pravca Crnog Vrha. Zadaci jedinice su bili okruženje zaseoka Bobari, Križ, Zelenike i Centar veze u školi. Cijela akcija je trajala manje od dva sata i u tako munjevitoj akciji nije bilo vremena niti za pljačku, niti masakriranje kako to žele predstaviti hrvatski mediji. Ovaj borbeni izvještaj, načelnik SVB 6. Korpusa Nermin Eminović je u istovjetnom obliku proslijedio Upravi vojne bezbjednosti ŠVK OS RBiH, i to na ruke Jusufa Jašarevića, pod brojem: 08-21-117/93 od 06.11.1993. godine nazvavši ga „*Dopuna izvještaja*“ brcj: 08-21-67/93 od 20.09.1993. godine.

362. Da su najviši organi vlasti tražili informacije o zločinu na Uzdolu, potvrdio je svjedok Nermin Eminović izjavivši da je pored Uprave vojne bezbjednosti ŠVK, dobijao i upite od Komandanta Rasima Delića. Svjedok dalje navodi da je tek nakon ponovljenog zahtjeva, dobio *borbeni izvještaj* od 31.10.1993. godine i kao takvog ga dalje proslijedio Upravi bezbjednosti ŠVK, opet po istom principu, "*prekrižio datume i preimenovao ga*", a što je potvrdio i svjedok Jusuf Jašarević u iskazu od 08.06.2009. godine. Saglasan sa prednje navedenim iskazima je i iskaz svjedoka Vehbije Karića koji je izjavio da su oni (*Generalštab*) u Sarajevu dobijali informacije od Delića, Izetbegovića i Mazovjetskog u vezi zločina na Uzdolu, ali da u svojim izvještajima nisu ništa pisali o tome, već o toku akcije.

363. Posebno indikativna je činjenica da optuženi u svom izvještaju od 20.09.1993. godine navodi da je u akciji na Uzdol "*likvidirano oko 65 bcjovnika kao i oko 30 uglavnom naoružanih civila*", odnosno činjenica da govori o likvidaciji civila i njihovom broju (*pa makar i naoružanih*) navodi na zaključak da mu je bilo poznato da je došlo do ubistva civila u Uzdolu, a što dodatno potvrđuje izvještajem od 31.10.1993. godine gdje izvještava

---

⁹⁵ Dokaz T-94 na kojem je vidljivo da 6. Korpus prosljeđuje taj akt Rasima Delić u komandu SB Prozor i to dana 24.10.1993. godine pod brojem: 08-22-164.

⁹⁶ Dokaz T-95 Dopis SB Prozor od 31.10.'93.g., upućen Komandi VI Korpusa – Sektor bezbjednosti (dopuna izvještaja od 20.09.'93.g., SVB VI Korpus, broj:08-21-117/93 od 06.11.'93.g. – rukom dopisano), te isti dokument broj i datum zaprimljen u Upravu bezbjednosti OS ABiH-tri stranice dokumenta.

pretpostavljene da u takvoj *murjevici* akciji nije bilo vremena za masakriranje kako to žele predstaviti hrvatski mediji.

364. Za ovo Vijeće nije sporno da je optuženi Enver Buza iz više izvora imao saznanja o toku akcije i njenim posljedicama, a što proizilazi i iz iskaza svjedoka koji su bili učesnici akcije na Uzdol, čiji su iskazi jasni i nedvosmisleni i čija vjerodostojnost ni na koji način nije dovedena u pitanje. Svjedoci saglasno izjavljuju da su u napadu na Uzdol ubijeni civili i da se o tome pričalo među borcima i u Komandi, i to odmah po završetku povlačenja.

365. U tom pogledu svjedok Meho Pilav, pripadnik SPB-a koji je bio u grupi na pravcu prema Gradini ističe da je jedini rezultat akcije bio zločin nad civilima, te da se već prvog dana znalo da su ubijeni civili, žene i djeca, što je saznao od saboraca, učesnika na pravcu napada prema Uzdolu. Svjedok je naveo da mu je prije odlaska u akciju komandant Buza dao svoju pušku i da je rekao „*idi i okrvavi je*“. Kako njegova grupa nije uspjela ovladati Gradinom, po povratku im je Zaim Hero rekao: *"šta je diverzanti koliko ste ih pobili? Mi smo ih pobili, j... smo im mater"*.

366. Činjenicu da su civili ubijeni potvrdio je i svjedok Safet Mujezinović, učesnik akcije na pravcu napada kroz Uzdol, koji je tada ranjen i odveden u bolnicu u Šćipe, gdje mu je rečeno da je ubijeno 20-tak civila, Haso Purgić je također ranjen i prebačen u ambulantu u Šćipe, gdje ga posjećuje Osman Hero, koji je prema izvedenim dokazima bio vođa pravca kroz Uzdol i koji mu je rekao da je Armija u akciji ubila civile.

367. Zaštićeni svjedok „G“ je izjavio da se u komandi pričalo da je došlo do pogibije civila, a čuo je to i preko radija Rama, a svjedok Mustafa Hero navodi da je u Herama saznao za poginule od drugih vojnika, za večerom i *"sa radija"*, a na isti način o poginulim saznaje i svjedok Fahrudin Nikšić. Svjedok Senad Šljivo je, također, od drugih vojnika, kaže pričali su, saznao o ubistvu civila u zaseoku Zelići. Da se među vojskom pričalo o stradanju civila posvjedočio je i Šemso Đulić *"čuo sam o pokoju u Uzdolu – tamo je učinjen zločin i to je to"*, kao i svjedoci Ramiz Hujdur, Sulejman Memić, Nail Koro.

368. Svjedok Amir Kurtović je izjavio da je vidio leševe civila i navodi *"akcija nije uspjela – jedino su stradali civili"*, pričao je o tome čim su se vratili iz akcije (*da je vidio leševe i ubijeno dijete*). Svjedok Mustafa Bektaš je o stradanju civila čuo preko radija, a svjedok Derviš Sević navodi u svom iskazu da je od Šabana Here saznao da je Safet Suljić ubio u kući dva-tri Hrvata, a o ubistvu civila u selu, svjedok Semen Suljević saznao je od Derve Here, koji mu rekao da je zbog toga dolazio i UNPROFOR, a čuo je to i preko radija.

Svjedok Bernard Salković je čuo da su *fočaci* ubili par civila, a svjedok Senad Kovačević je, za ručkom, čuo da vojska priča o mrtvim i ranjenim civilima. I svjedok Nermin Eminović je izjavio da je bilo jasno da su civili poginuli i da to navodi na zločin.

369. Osim što su svjedoci svjedočili i o tome kako je otpočela akcija kroz Uzdol – pa je tako svjedok Safet Mujezinović izjavio da je Buza rekao da pucaju po kućama, da se stvori panika, svjedok Amir Kurtović govori o pucanju i bombama, kako kaže „*živi metež*“, svjedok Nail Koro „*akcija počela pucnjavom, galamom, pa jevinom*“, svjedok Ramiz Hujdur vidi da štale gore.

370. U prilog navedenom je i svjedočenje svjedoka odbrane Erzimane Đogić, koja iako negira da je zločin u Uzdolu počinjen, u svom iskazu izjavljuje kako joj je optuženi rekao da ga „*prištiću sa svih strana*“ u vezi dešavanja u Uzdolu. Navodi da je o ubistvima saznala preko radija Rama, pa iako ističe da nije povjerovala, znajući da je radio Rama u službi propagande, ipak, opisujući događanja nakon akcije, kaže da je prvu informaciju o ubistvima čula u Komandi bataljona na Dobrom polju „*judi su razgovarali između sebe*“. Sem toga neko je slušao i radio Rama i tamo se pojavila vijest da je na Uzdolu došlo do pogibije civila i da je počinjen zločin, što je dodatni razlog koji upućuje na znanje optuženog o ubistvima civila.

371. Također je cijenjen i iskaz svjedoka Hasana Hakalovića, koji je u inkriminisano vrijeme obavljao dužnost komandanta brigade „Neretvica“- 45. Brigada Armije RBiH, koji je izjavio da je za napad i dešavanja u Uzdolu čuo isto jutro, oko 11,00 sati preko radija Rama, ali i od vojnika koji su se sastajali „*svakog dana i svakog sata*“, jer su Ščipe udaljene svega 6-7 km od njegove komande. Upitan da li je još neko mogao čuti za zločine na Uzdolu, odgovorio je: „*to je čula cijela država, jer je to radio Rama javjala i čuo je svaki vojnik u našem kraju, javljano je svakih 15-20 minuta*“.

372. Cijeneći naprijed navedene dokaze kao istinite i pouzdane, Apelaciono vijeće je došlo do jedinog logičnog zaključka da su pripadnici SPB bili pod punom efektivnom kontrolom optuženog, da je optuženi Buza, u lancu komandovanja, bio komandant sa svim ovlaštenjima, pravima i dužnostima, koje taj položaj nosi, svjestan svog položaja nadređenosti i prihvatajući ga, svjestan svoje dužnosti, koja proizilazi iz uspostavljenog odnosa subordinacije, da spriječi ili kazni zločine svojih podređenih. Ovo Vijeće je također sa sigurnošću utvrdilo i činjenicu da je optuženi znao da su njemu podređeni počinili ratni zločin nad civilima hrvatske nacionalnosti u Uzdolu, dana 14.09.1993. godine, jer ono što

je bilo poznato svim vojnicima koji su učestvovali u akciji i o čemu su pričali odmah po završetku akcije, zasigurno nije moglo ostati nepoznato njihovom komandantu.

373. Treći element koji je trebalo utvrditi jeste da li je optuženi kao nadređeni preduzeo nužne i razumne mjere kako bi kaznio počinioce krivičnog djela, a nužne i razumne mjere su one mjere koje komandant može preduzeti u okviru svojih ovlaštenja, a kojih je pokazatelj stepen efektivne kontrole koju je imao nad podređenima. Mjere se mogu razlikovati od slučaja do slučaja i ono što čini takve mjere nije pitanje materijalnog prava, nego dokazivanja, dok se učinak takvih mjera može pravno definisati.

374. Dakle, mjere koje se zahtijevaju su u okviru onoga što je izvodljivo i komandant mora upotrijebiti sva sredstva koja su u njegovoj moći kako bi se počinioci kaznili i samo u tom slučaju je ispunio svoju obavezu, s tim da nema sumnje da uz komandu obavezno ide i odgovornost.

375. Obaveza uključuje najmanje da se zločin istraži, da se utvrde činjenice i da se prijavi nadležnim vlastima, ukoliko nadređeni nema mogućnost da sam izrekne sankciju. Položaj na kojem se nalazio optuženi i njegovo saznanje o počinjenom zločinu obavezivali su ga na provođenje temeljite istrage, na adekvatan i moguć način. Međutim, cijeneći provedene dokaze, Apelaciono vijeće je utvrdilo potpuno odsustvo preduzimanja bilo kakvih mjera od strane optuženog.

376. Kako je već rečeno upućen je niz zahtjeva od strane državnog vrha, komandanta ŠVK Armije, te vojne bezbjednosti korpusa da se odmah dostave podaci o zločinu izvršenom u Uzdolu.

377. Navedeno je na kraju rezultiralo izvještajem od 20.09.1993. godine, za koji vještak vojne struke Dragomir Keserović kaže da je neupotrebljiv *sa aspekta ustanovljavanja činjenica oko stradanja civila i i identifikovanja odgovornosti za ta stradanja*", te navodi da ono što tom izvještaju nedostaje jeste tačka o preduzetim mjerama u cilju istrage i pokretanja odgovornosti za počinjene zločine.

378. Vještak Keserović u svom nalazu i mišljenju detaljno objašnjava koje su dužnosti i obaveze bile komandanta SPB, nakon što je saznao da su njegovi potčinjeni počinili zločin. Vještak polazi od *Pravila službe u Armiji R.BiH, koje je objavljeno u sl. listu Armije BiH br. 11. od 01. avgusta 92. godine* i u kojem je propisano da prilikom izvođenja borbenih dejstava pripadnici oružanih snaga dužni su da se pridržavaju pravila

međunarodnog ratnog prava – postupaju humano sa ranjenim i bolesnim neprijateljem i štite civilno stanovništvo u skladu sa međunarodnim propisima i Ustavom Republike. Članom 15. je određeno da je starješina jedinice nepodijeljeno odgovoran za postupanje jedinice u svim situacijama i da preduzme mjere da se zadaci dosljedno izvršavaju.

379. Uputstvom o primjeni pravila međunarodnog ratnog prava u oružanim snagama R BiH objavljenom u službenom listu Armije R BiH br. 2 od 05.12.1992. godine, u tački 5. stav 2., navedeno je :....."*zabrano je napadati civilno stanovništvo*".

380. *Uredbom sa zakonskom snagom, službeni list Armije R BiH broj 2. od 05.12.1992. godine* ratifikovane su međunarodne konvencije iz oblasti ratnog prava i pravosuđa, a *Naredbom o primjeni pravila međunarodnog ratnog prava u oružanim snagama R BiH broj 1291/92 od 23.08.1992. godine*⁹⁷ propisano je da su za primjenu pravila međunarodnog ratnog prava odgovorni komandanti jedinica i svaki pripadnik oružanih snaga pojedinačno. Protiv lica koja krše pravila međunarodnog ratnog prava nadležni starješina dužan je da pokrene postupak za izricanje zakonom propisanih sankcija.

381. U skladu sa navedenim, komandant SPB bio je dužan odmah pokrenuti istragu protiv odgovornih počinitelja i izvijestiti pretpostavljene i uputiti zahtjev nadležnim organima za provođenje istrage i procesuiranje. Odnosno, vještak navodi sljedeće: "*za ustanovljavanje okolnosti stradanja civila u Uzdolu bio je odgovoran komandant SPB*".

382. Navedena pravila i propisi o obavezi poštivanja međunarodnog ratnog prava nisu mogla ostati nepoznata optuženom kao iskusnom starješini, o čemu je svjedočio Bahrudin Fazlić koji je optuženog upoznao kao dobrog patriotu, vrsnog starješinu i čovjeka u kojeg ste mogli imati povjerenja.

383. Vještak Keserović je, nadalje, u svom nalazu naveo da je optuženi, odmah nakon što je saznao za učinjene zločine, bio dužan pokrenuti istragu protiv odgovornih učinilaca, a njegova odgovornost po pitanju istrage bila je dvostrana jer je morao da o učinjenom zločinu izvještava pretpostavljenog i traži angažovanje nadležnih pravosudnih i istražnih organa i odmah preduzme mjere iz svoje nadležnosti, što znači obezbijedi mjesto izvršenja zločina, traži dodatne izvještaje i insistira na jedinicama koje su učinile zločin i iz njihovog sastava imenima odgovornih pojedinaca, u istragu uključuje organe svoje komande, prije

---

⁹⁷ Dokaz T-22

svih pomoćnika komandanta za bezbjednost, pomoćnika za moral i pravne poslove i po pristizanju nadležnih pravosudnih i istražnih organa, upozna je ih sa, do tada, preduzetim mjerama i prikupljenim saznanjima.

384. Istine radi, u konkretnom slučaju, vještak optužbe navodi da zbog brzine promjene situacije i protivnapada snaga HVO-a, te gubljenja zauzetog prostora, objektivno, komandant SPB-a nije mogao realizirati sve navedene mjere (*izostanak uviđaja*) na licu mjesta, ali je identifikaciju učinilaca i izvještavanje nadležnih radi procesuiranja, bilo moguće uraditi.

385. Iz navedenog proizilazi da je u slučaju kada je došlo do stradanja civilnog stanovništva, obaveza komandanta, proizilazi iz odgovornosti koju ima u procesu komandovanja jedinicom, između ostalog, da je kao komandant SPB-a, imao obavezu da represivno reaguje pokrećući istragu zbog činjenja suprotno zakonima, pravilima, upustvima i naredbama.

386. Shodno navedenom, ovo Vijeće nije moglo na osnovu provedenih dokaza utvrditi da je optuženi to i učinio, čak ni da je pokrenuo istragu u cilju utvrđivanja počinitelja zločina na Uzolu i njihovog kažnjavanja. Odbrana je svojim argumentima samo pokušavala odgovornost komandanta prebaciti na zamjenika komandanta za bezbjednost Mustafu Bektaša.

387. Po pitanju odnosa organa bezbjednosti i komandanta, vještak optužbe je u svom nalazu naveo da je najveća odgovornost na komandantu jedinice koja je zločin počinila, a organ bezbjednosti učestvuje u procesu provođenja istrage, ali su komandanti nepodijeljeno odgovorni da je naredbe i sprovedu. Nadalje, objašnjavajući odnos komandanta i pomoćnika komandanta za bezbjednost, vještak je naveo da je obaveza komandanta da odmah iz svoje nadležnosti angažuje kapacitete koje ima na prikupljanju početnih informacija i podataka, za što ima svoje organe komande – uključuje se organ bezbjednosti, načelnik bezbjednosti, obavještajni organ, organ za moral, pravne poslove, vojna policija.

388. Pomoćnik komandanta za bezbjednost je neposredno potčinjen komandantu jedinice u čijem se sastavu nalazi, kao i sve druge starješine i direktno za svoj rad odgovara komandantu. Vještak dalje navodi da se pomoćnik komandanta za bezbjednost, u konkretnom slučaju, mogao i morao uključiti, ali nije mogao sam provesti istragu bez odobrenja komandanta. Činjenica je, da pomoćnik komandanta za bezbjednost ima

i druge mehanizme kojima dolazi do saznanja da se nešto desilo (*operativnim radom, radom sa saradnikom, obavljajem informativnih razgovora sa pripadnicima jedinice*) i obavezan je o tome obavijestiti komandanta i zatražiti od njega odobrenje za rad na istrazi dok ne preuzme onaj koji će biti nadležan na kraju.

389. Shodno navedenom, svjedok Jusuf Jašarević, Načelnik vojne bezbjednosti u kritičnom periodu, u izjavi u od 08.06.2009. godine je detaljno objasnio organizaciju službe vojne bezbjednosti, pri tome navodeći da je prema tada važećim pozitivnim propisima, služba vojne bezbjednosti bila organizovana na četiri nivoa. Prvi nivo, ŠVK je bila uprava bezbjednosti, drugi nivo je bilo odjeljenje bezbjednosti na nivou korpusa, treći nivo su bili odsjeci bezbjednosti u brigadama i četvrti nivo je bio organ bezbjednosti u bataljonima. Istakao je da su po pravilu službe o radu vojne bezbjednosti nadležnosti bile propisane za sve nivoe, kao i zadaci i obaveze koji su vezani upravo za navedene nivoe. Dalje, Uprava bezbjednosti je bila rukovodeći organ službe bezbjednosti sa aspekta stručnosti, a neposredna i najdirektnija nadležnost u organizaciji službe vojne bezbjednosti je bila kontraobavještajna funkcija koja je imala zadaću da otkriva neprijateljsku špijunažu u vlastitim redovima. Svjedok je istakao da je ovo bitno iz razloga što služba vojne bezbjednosti je samo mogla u okviru ove funkcije postupati neposredno. Dodao je da postoje tri krucijalne funkcije vojne bezbjednosti, odnosno, pored kontraobavještajne, druge dvije funkcije i zadaće su štabnobezbjednosna i vojnopolicijska. Svjedok je istakao kao važno da je štabnobezbjednosna i vojnopolicijska funkcija bila u nadležnosti komandanta jednog od četiri nivoa, što praktično znači da pripadnik službe vojne bezbjednosti ni na jednom nivou po funkcijama štabnobezbjednosne i vojnopolicijske nije mogao naređivati jer je i sam bio neposredno podčinjen komandantu tog nivoa.

390. S obzirom na navedeno, svjedok je dalje istakao da je Načelnik Uprave vojne bezbjednosti ŠVK bio najviši stručni organ službi vojne bezbjednosti, te su svi ostali organi službi vojne bezbjednosti bili vezani za njega i njemu bili podčinjeni po kontraobavještajnoj funkciji, a po ostalim funkcijama, dakle, štabnobezbjednosnoj i vojnopolicijskoj organi službi vojne bezbjednosti su bili vezani za svoje komandante, njima su referisali, podnosili izvještaje i postupali, dakle, komandantima određenog nivoa bili potčinjeni. Sem toga, zadaci službi vojne bezbjednosti u krivično-pravnoj oblasti, konkretno kada postoje informacije o izvršenim zločinima, obavezivali su pripadnike službi vojne bezbjednosti da uz izvještavanje pretpostavljenih na svakom pojedinačnom nivou, provode i istrage. Na kraju, svjedok je napomenuo da zahtjevi koje je upućivao službi vojne bezbjednosti 6.

Korpusa nisu naređenja, jer kako je to već ranije objasnio, ne radi se o kontraobavještajnoj funkciji, već o druge dvije, što u konkretnom slučaju znači da se istraga pokreće po naredbi komandanta bataljona.

391. Navedeno je potvrdio i svjedok Salem Mulahasanović, koji je bio pomoćnik komandanta za bezbjednost od 10.02.1994. godine navodeći da samostalno nije mogao obavljati poslove već „*sve po naređenju komandanta za svaku aktivnost*“, a isto potvrđuje i Sejfudin Tanović, referent pomoćnika komandanta za bezbjednost Salema Mulahasanovića od januara 1994. godine, a od ljeta 1994. godine i pomoćnik komandanta za bezbjednost koji je izjavio da su dva segmenta rada organa bezbjednosti „*po naređenju komandanta i po naređenju stručno nadređenih*“. Oba svjedoka su saglasni u dijelu iskaza da u dokumentaciji nisu zatekli niti jednu izjavu vezano za Uzdol.

392. Nadalje, Samostalni prozorski bataljon je u svom sastavu imao pomoćnike komandanta za bezbjednost, a tvrdnja je odbrane da je optuženi preduzeo nužne i razumne mjere, i to na način da je naredio sprovođenje istrage pomoćniku komandanta za bezbjednost Mustafi Bektašu, što je potvrđeno iskazom svjedoka odbrane Erzimane Đogić, koja je izjavila: „*Buza je naredio Mustafi Bektašu da ispita te informacije*“, dodajući da je na jednom od sastanaka Komande, optuženi Buza naredio da se obavi razgovor sa svakim vojnikom koji je bio van linija odbrane, a sve u cilju utvrđivanja stvarne istine. Sa izjavom ovog svjedoka, saglasna je i izjava svjedoka Šefika Đogića koji tvrdi da je optuženi naredio provođenje istrage.

393. U tom pravcu odbrana navodi Izvještaj Osmana Here od 19.09.1993. godine⁹⁸ upućen komandantu bataljona o uzimanju izjave povodom događaja od 14.09.1993. godine, a i vještak vojne struke odbrane, Dervo Harbinja u svom nalazu i mišljenju⁹⁹ zaključuje: „*da je Buza, iako nenadležan, poduzeo sve da u skladu sa mogućnostima ispita predmetna dešavanja i o tome je bez ikakvog friziranja izvijestio komandu 6. Korpusa Armije*“.

---

⁹⁸ Dokaz T-82

⁹⁹ Dokaz O-26

394. Iz navedenog proizlazi da odbrana potencira odgovornost svih drugih, osim optuženog, pa tako i pomoćnika komandanta za bezbjednost Mustafe Bektaša za opstrukciju istrage, koja je, kako tvrdi odbrana, naređena od strane optuženog.

395. Međutim, Apelaciono vijeće nije moglo prihvatiti ovakve navode odbrane, s obzirom da ništa od navedenog nema uporište u izvedenim dokazima, bez obzira da li se radilo o materijalnim dokazima ili iskazima svjedoka, osim svjedoka Erzimane Đogić i Šefika Đogića, ali i ovi dokazi nesumnjivo upućuju na zaključak da optuženi niti usmenom niti pismenom naredbom nije naredio pomoćniku za bezbjednost, niti bilo kome drugom iz sastava Komande da provede bilo kakvu istragu, niti je Mustafa Bektaš uzimao izjave od vojnika SPB-a, učesnika akcije na Uzdol, što je svjedok na glavnom pretresu i potvrdio, navodeći da nije dobio naredbu od komandanta da uzima izjave.

396. Činjenica je, da odbrana tokom unakrsnog ispitivanja nije ovom svjedoku postavila pitanja u odnosu na navedeno i time eventualno dovela u pitanje istinitost i vjerodostojnost njegovog iskaza, pa Vijeće nije moglo zaključiti da Mustafa Bektaš, vlastitu odgovornost želi da prebaci na komandanta bataljona, posebno ako se ima u vidu da je svjedok do kritičnog događaja u svemu postupao, kako po usmenim, tako i po pismenim naredbama komandanta bataljona. Jedino što je Vijeće moglo zaključiti jeste opstrukcija istrage od samog optuženog, s obzirom da je svjedok Mustafa Bektaš naveo da je u više navrata tražio od komandanta da se uradi analiza akcije, ali se komandant „oglušio po tom pitanju“, dodajući da je zbog nezadovoljstva komandovanjem optuženog, samoinicijativno uputio dopis – bezbjednosna situacija u Z/O SB Prozor R BiH, 6. Korpus, Komanda SB „Prozor“, Odjel bezbjednosti, broj 1-04-450/93 od 30.09.1993. godine¹⁰⁰, komandi 6. Korpusa o stanju u SPB-u pod komandom optuženog Envera Buze.

397. Da nije bilo nikakve istrage povodom događaja u Uzdolu, potvrdili su i svi saslušani svjedoci koji su kao pripadnici SPB-a sudjelovali u napadu, s obzirom da niko od njih nije izjavio da je po pitanju događanja u Uzdolu davao izjavu, te da nikakva istraga nije sprovedena. Čak šta više, svjedok Amir Kurtović navodi da iako je pričao o tome da je vidio leševe civila, o tome niko nije razgovarao sa njim. Svjedok Safet Mujezinović izjavljuje da nikada nije pozivan da da bilo kakvu izjavu, dok svjedok Meho Pilav navodi da niko nije pozivan na odgovornost i da nije čuo da je istraga provedena.

---

¹⁰⁰ Dokaz T-91

398. Ni svjedok Fahrudin Nikšić ne zna ništa o tome da se radila analiza akcije, kao ni svjedok Sejad Čolak koji je naveo da nije davao nikakvu izjavu o Uzdolu, niti mu je poznato da je to učinio neko iz njegove grupe. Zaštićeni svjedok „G“ je čuo da je i Alija Izetbegović zatražio da se izvrši istraga, ali da se to nije desilo, jer bi i on trebao dati iskaz, a niko ga nije pozivao, kao što nije pozivao ni svjedoka Senada Šljivu, iako je dosta vojnika pričalo o ubistvima civila u zaseoku Zelići. Niko nije pozivao ni svjedoka Šemsu Đulića, kao ni Ramiza Hujdura, niti im je poznato da je provedena istraga u vezi dešavanja u Uzdolu, a što potvrđuju i svjedoci Salem Mulahasanović i Sejfudin Tanović, navodeći da u dokumentaciji bataljona nisu zatekli niti jednu izjavu vezanu za Uzdol.

399. Kada je u pitanju izvještaj Osmana Hero od 19.09.1993. godine o uzimanju izjava povodom događaja od 14.09.1993. godine, odbrana ovo pogrešno dovodi u kontekst provođenja nužnih i razumnih mjera, budući da se izjave koje je uzimao Osman Hero od pripadnika SPB-a, i to: Edina Hero, Mehe Pilava, Armina Pračića, Emira Hero, Fadila Hero, Vehbije Suljevića, Šefika Mujezinovića i Muradifa Suljevića, odnose se na pravac napada prema Gradini, odnosno na neizvršenje borbenog zadatka.

400. Imajući u vidu činjenicu da dužnosti i obaveze optuženog kao komandanta jedinice čiji su pripadnici postupili suprotno pravilima međunarodnog humanitarnog prava, te u vezi s tim, jasne i u potpunosti saglasne izjave svjedoka, Apelaciono vijeće zaključuje da optuženi kao komandant SPB-a niti je izvijestio pretpostavljene na istinit i objektivan način, niti je preduzeo nužne ni razumne mjere iz svoje nadležnosti kako bi počinioci bili procesuirani.

401. Također, ovo Vijeće zaključuje da svi prezentovani dokazi, snagom svog sadržaja, brojnošću i međusobnom saglasnošću u odlučnim činjenicama, cjenjeni zajedno sa ostalim provedenim dokazima, pri čemu kredibilitet svjedoka čiji su iskazi interpretirani i prihvaćeni nije doveden u pitanje, a njihov sadržaj gotovo identičan osim prirodnih razlika uslovljenih osobenošću svakog svjedoka, situaciji u kojoj su se našli i traumatičnom iskustvu koje su kao žrtve zločina nesumnjivo preživjeli, te protekom vremena koji je uslovio prirodne, ali neznatne razlike između istih, van razumne sumnje su pokazali da je optuženi Enver Buza na način kako je to opisano u činjeničnom opisu iz izreke presude počinio krivično djelo za koje ga je Tužilaštvo teretilo.

402. Dovodeći navedeno u vezu sa naprijed iznijetim nelogičnostima u nalazu i mišljenju, kao i iskazu vještaka odbrane, izjavama svjedoka odbrane, kao i iskazu samog optuženog,

koji su svjedočili na ove okolnosti, Apelaciono vijeće istim nije moglo pokloniti vjeru, već ih je cijeniilo sračunatim u cilju poboljšanja položaja optuženog u ovom krivičnom postupku.

403. Slijedom navedenog, Apelaciono vijeće je van svake razumne sumnje utvrdilo da je optuženi, Enver Buza, radnjama opisanim u izreci presude, kršeći pravila međunarodnog prava, za vrijeme rata u Bosni i Hercegovini i u vrijeme oružanog sukoba između Armije BiH s jedne strane i Hrvatskog vijeća odbrane s druge strane, kao nadređena osoba, u svojstvu vd komandanta Samostalnog bataljona Prozor Armije BiH, sa stvarnom i efektivnom kontrolom nad pripadnicima jedinice SB Prozor, koja je dana 14.9.1993. godine u ranim jutarnjim satima, pod neposrednom komandom optuženog, izvršila napad na selo Uzdol, općina Prozor i u zaseocima Križ, Zelenike i Raiči, na okrutan i svirep način ubili 27 civila hrvatske nacionalnosti među kojima su bili žene, starci i djeca, čime je počinio, krivično djelo Ratni zločin protiv civilnog stanovništva iz člana 142. stav 1. KZ SFRJ, u vezi sa članom 86. stav 2. i članom 87. stav 3. Dopunskog Protokola uz Ženevske konvencije od 12.08.1949. godine o zaštiti žrtava međunarodnih oružanih sukoba, te u vezi sa članom 30. stav 2. KZ SFRJ.

D. ZAVRŠNI ZAKLJUČCI

404. S obzirom da se optuženi tereti po osnovu komandne odgovornosti, kao oblika individualne odgovornosti nadređenog, koja je u inkriminisano vrijeme nesporno bila dio međunarodnog humanitarnog prava, svi elementi iste su sa sigurnošću dokazani. Vijeće je utvrdilo, a kako iz iskaza saslušanih svjedoka, tako i iz materijalne dokumentacije, proizilazi da je optuženi Enver Buza, krivičnopravne radnje počinio kao *de facto* i *de iure* komandant Samostalnog prozorskog bataljona prilikom napada na Uzdol 14.09.1993. godine, a na kojoj poziciji se nalazio u vrijeme i na mjestu navedenom u izreci presude, koje radnje su u direktnoj vezi sa postojanjem oružanog sukoba. Tužilaštvo je uspješno dokazalo da je optuženi Buza komandovao akcijom na selo Uzdol, te da je sistem veze na terenu funkcionisao, što nesporno govori o postojanju efektivne kontrole, kao i o elementu znanja optuženog o konačnom ishodu akcije. Dakle, optuženi je bio upoznat sa dešavanjima tokom cijelog trajanja napada, pa je samim tim morao znati i za stradanje civilnog stanovništva hrvatske nacionalnosti, a pored toga svjedoci su potvrdili da je vojska nakon te vojne akcije konstantno pričala o tom događaju, da je radio Rama tu vijest ponavljao više puta, a u konačnici optuženi je od strane Predsjednika Predsjedništva RBiH, Štaba Vrhovne komande oružanih snaga RBiH, Komandanta Glavnog štaba OS ABiH, Uprave bezbjednosti Štaba vrhovne komande ABiH, komandanta VI Korpusa, u

čijem sastavu je SB Prozor i bio, od Službe vojne bezbjednosti VI Korpusa, imao dostavljene i dostupne informacije o zločinu u Uzdolu.

405. Dakle, optuženi je zbog svoje pozicije komandanta bataljona imao obavezu, ali i ovlaštenje nadzora nad svojim podređenim, imao je efektivnu kontrolu nad njima, pa je samim tim bio i garant sigurnosti temeljnih prava u odnosu na sve osobe koje su se iz bilo kog razloga nalazile u ovlastima pripadnika njegovog bataljona, te je imao i moć da preduzme radnje kako bi počinio zločina bili kažnjeni, što je optuženi propustio da učini.

406. Slijedom navedenog, Apelaciono vijeće nalazi da optuženi Enver Buza kao komandant nema istu odgovornost kao i njegovi podređeni koji su nesporno počinili zločine, nego on snosi odgovornost za nečinjenje, odnosno za propust kažnjavanja podređenih koji su direktni izvršioi krivičnog djela, te je njegova odgovornost razmatrana srazmjerno težini počinjenih zločina, što se reflektovalo na krivičnopravnu sankciju.

407. Na osnovu svega prethodno navedenog Apelaciono vijeće je optuženog Envera Buzu oglasilo krivim za počinjenje krivičnog djela Ratni zločin protiv civilnog stanovništva iz člana 142. stav 1. u vezi sa članom 30. stav 2. KZ SFRJ, odnosno što je kršeći pravila međunarodnog prava, postupio protivno tada poznatoj doktrini komandne odgovornosti, te kao nadređeni, propustio da preduzme nužne i razumne mjere da počinioi krivičnog djela budu kažnjeni.

VI. ODLUKA O KRIVIČNOPRAVNOJ SANKCIJI

408. Odlučujući o krivičnopravnoj sankciji, Apelaciono vijeće je cijenilo sve okolnosti koje utiču na visinu kazne, a posebno stepen odgovornosti optuženog, pobude iz kojih je djelo učinjeno, jačinu ugrožavanja i povrede zaštićenog dobra, kao i okolnosti pod kojim je djelo učinjeno. Pored toga, cijenilo je i raniji život optuženog, njegove osobne prilike, te držanje u toku krivičnog postupka. Dakle, ovo Vijeće je imalo u vidu kako olakšavajuće, tako i otežavajuće okolnosti, na strani optuženog.

409. Cilj razmatranja ovih elemenata je da pomognu sudu da utvrdi kaznu koja je neophodna i srazmjerna u smislu svrhe kažnjavanja i elemenata koji su već uzeti u obzir u vezi sa samim djelom i njegovim posljedicama po zajednicu, ali da ta kazna odgovara preventivnim i odgojnim zahtjevima za konkretnog počinioa.

410. Suđenje i kažnjavanje ovih djela mora pokazati da se zločini počinjeni za vrijeme

rata neće tolerisati i da je krivični postupak odgovarajući način da se zločini razotkriju. Kazna koja u potpunosti odražava težinu djela može doprinijeti pomirenju tako što će dati zakonski odgovor, te promovisati nastojanje da se na taj način zadovolji pravda umjesto ličnom osvetom ili osvetom zajednice. Predmetno krivično djelo predstavlja teške povrede normi međunarodnog prava i potrebno ih je tretirati na način da to služi kao nauk drugima.

411. Prije svega, potrebno je istaći da optuženi Enver Buza odgovara po osnovu komandne odgovornosti, odnosno snosi odgovornost za djela podređenih, s obzirom da je propustio da kazni zločine koje su počinili njegovi podređeni, a koja obaveza proizlazi iz međunarodnog prava. Dakle, komandant nije odgovoran kao da je sam počinio zločin, nego se njegova odgovornost razmatra srazmjerno težini počinjenih zločina.

412. U tom pogledu, Apelaciono vijeće je kao otežavajuću okolnost cijenilo upravo težinu povrede zaštićenog dobra, koja se ogleda u tome da je ubijeno 27 civila, i to djece, žena i staraca, kao i upornost optuženog da ne preduzima radnje koje je kao nadređeni bio dužan da preduzme u cilju provođenja istrage, procesuiranja i kažnjavanja podređenih kao direktnih izvršilaca zločina.

413. Potrebno je istaći da zaštitni objekat krivičnih dijela iz Glave 16 KZ SFRJ (*krivična djela protiv čovječnosti i međunarodnog prava*) čine univerzalne ljudske vrijednosti, dobra koja su uslov i osnov za zajedničko i humano postojanje, čije kršenje predstavlja teške povrede normi međunarodnog humanitarnog prava. Međutim, također treba imati u vidu da stepen krivice optuženog Buze nije visok kao da je uzeo aktivno učešće u lišenju života civila ili da je naredio njihovo ubijanje, ili da nije spriječio krivično djelo, niti mu se to optužnicom stavlja na teret.

414. Od olakšavajućih okolnosti u odnosu na optuženog Vijeće je cijenilo da je optuženi starije životne dobi (74 godine) i da je narušenog zdravstvenog stanja, kao i njegova supruga o kojoj vodi brigu.

415. Za krivično djelo Ratni zločin protiv civilnog stanovništva iz člana 142. stav 1. KZ SFRJ, za koje je optuženi oglašen krivim, počinilac se kažnjava kaznom zatvora najmanje pet godina ili smrtnom kaznom, odnosno kaznom zatvora od *pet do petnaest godina*, s

obzirom da je smrtna kazna neprimjenjiva¹⁰¹, a ni optuženi se ne tereti za najteži oblik ovog krivičnog djela da bi mu mogla biti izrečena kazna zatvora od 20 godina¹⁰².

416. Shodno tome, Apelaciono vijeće je, koristeći se diskrecionim pravom prilikom utvrđivanja odgovarajuće kazne, optuženog Envera Buzu osudilo na kaznu zatvora u trajanju od 8 godina, dakle u granicama propisanim za navedeno krivično djelo, te ovo Vijeće nalazi da je izrečena kazna zatvora srazmjerna težini počinjenog djela i nastupjelim posljedicama i da će se navedenom kaznom postići svrha kažnjavanja, propisana članom 33. KZ SFRJ.

417. Apelacionom vijeću je jasno da za žrtve nijedna kazna nije srazmjerna težini ovog djela, niti oštećenim može adekvatno nadoknaditi ove vrste gubitka, ali je ista odraz svestrane ocjene svih okolnosti *in concreto* koje su bitne za zakonito i pravilno odmjeravanje krivičnopravne sankcije.

VII. ODLUKA O TROŠKOVIMA KRIVIČNOG POSTUPKA

418. Na osnovu odredbe člana 188. stav 4. ZKP BiH optuženi Enver Buza je oslobođen obaveze da nadoknadi troškove krivičnog postupka, te isti padaju na teret budžetskih sredstava. U tom pogledu, Vijeće je imalo u vidu činjenicu da je optuženi penzioner i da bi drugačija odluka u tom pogledu dovela u pitanje izdržavanje optuženog i njegove porodice.

VIII. ODLUKA O IMOVINSKOPRAVNOM ZAHTJEVU

419. Primjenom odredbe člana 198. stav 3. ZKP BiH, Apelaciono vijeće oštećene, radi ostvarivanja imovinskopravnog zahtjeva, upućuje na pamični postupak, s obzirom da

---

¹⁰¹ Nakon potpisivanja Dejtonskog mirovnog sporazuma u BiH, država BiH je u svoj Ustav ugradila EKLJP i njene protokole, uključujući i Protokol 6 koji se odnosi na ukidanje smrtno kazne u uslovima mira. U članu 2. Protokola postojala je mogućnost da država predvidi smrtnu kaznu u svom zakonodavstvu, za djela izvršena za vrijeme rata ili neposredne ratne opasnosti, što je, imajući u vidu odredbe KZ SFRJ, bio slučaj u BiH. Tako je bilo sve do 1998. godine u Federaciji BiH, odnosno 2000. godine u Republici Srpskoj, kada su usvojeni krivični zakoni ova dva entiteta. Donošenjem tih krivičnih zakona stavljen je van snage KZ SFRJ, a smrtna kazna potpuno brisana iz domaćeg zakonodavstva (prema izvještaju Komiteta za politička pitanja pri Parlamentarnoj skupštini Vijeća Evrope iz 2001., tada je abolirana smrtna kazna u BiH, kako u uslovima mira, tako i rata).

¹⁰² Član 38. KZ SFRJ, (1) Zatvor ne može biti kraći od petnaest dana niti duži od petnaest godina, (2) Za krivična djela za koja je propisana smrtna kazna sud može izreći i zatvor do dvadeset godina, (3) Ako je za krivično djelo učinjeno sa umišljajem propisan zatvor u trajanju od petnaest godina, može se za teške oblike tog djela propisati i zatvor do dvadeset godina.

podaci prikupljeni u toku ovog postupka nisu pružili pouzdan osnov za potpuno ili djelimično dosuđenje, pa bi utvrđivanje visine imovinskopravnog zahtjeva predstavljalo nepotrebno odugovlačenje predmetnog postupka.

420. Iz naprijed navedenih razloga, Apelaciono vijeće je odlučilo kao u izreci presude.

ZAPISNIČAR

Pravna savjetnica

Neira Tatlić

PREDSJEDNIK VIJEĆA

SUDIJA

Tihomir Lukes

POUKA O PRAVNOM LIJEKU: Protiv ove presude žalba nije dozvoljena.

ANEKS (POPIS MATERIJALNIH DOKAZA)

A. DATUMI SVJEDOČENJA SASLUŠANIH SVJEDOKA TUŽILAŠTVA BIH

Red. br.	Svjedok	Datum svjedočenja	Napomena
1	Zelenika Kazo	06.12.2016. godine	
2	Ruža Stojanović Ivka Stojanović	20.12.2016. godine	
3	Zdenko Džalto Stojanović Sofija	17.01.2017. godine	
4	Marko Zelić	31.01.2017. godine	
5	Adie Kathryn	14.02.2017. godine	
6	Luka Markešić	07.03.2017. godine	
7	Vehbija Karić Vlajčić Miro	21.03.2017. godine	
8	Kurtović Amir Ljubić Toma	04.04.2017. godine	
9	Mujezinović Safet Šimunović Ante	18.04.2017. godine	
10	Šimun Anđelinović	09.05.2017. godine	Vještak sudske medicine
11	Pilav Meho	23.05.2017. godine	
12	Marić Kata Ratkić Fabijan	06.06.2017. godine	
13	Raič Janjko Mendeš Pero	20.06.2017. godine	
14	Zelenika Žarko	22.08.2017. godine	
15	Hakalović Hasan Perković Slavko	05.09.2017. godine	
16	Rajić Stjepan Mustafa Hero Zelenika Milan	19.09.2017. godine	
17	Nikšić Fahrudin Ratkić Dragica	10.10.2017. godine	
18	Nail Koro Ljubica Baketarić	24.10.2017. godine	
19	Eminović Nermin	14.11.2017. godine	
20	Kučukalić Abdulah	21.11.2017. godine	Vještak sudske psihijatrije
21	Bektaš Mustafa	19.12.2017. godine	
22	Bektaš Mustafa Mulahasanović Salem	23.01.2018. godine	
23	Najetović Džemal Fazlić Bahrudin Tanović Sejfudin	30.01.2018. godine	
24	Čorbadžić Šefik Svjedok „G“	13.02.2018. godine	
25	Sefić Derviš Šljivo Senad	27.02.2018. godine	

26	Suljević Semen Đulić Šemso	13.03.2018. godine	
27	Kovačević Senad Bernard Salković Šabić Behaim	27.03.2018. godine	
28	Hujdur Ramiz Memić Sulejman Čolak Sejad	10.04.2018. godine	
29	Purgić Haso Zelić Pavo	08.05.2018. godine	
30	Grubeša Miroslav Prskalo Miro Prskalo Josip	22.05.2018. godine	
31	Ratkić Kazo Čurić Stipo Petar Kolakušić	29.05.2018. godine	
32	Dragomir Keserović	12.06.2018. godine	Vještak vojne struke
33	Velimir Marić	02.07.2019. godine	Dokaz replike

B. LISTA ULOŽENIH MATERIJALNIH DOKAZA TUŽILAŠTVA BIH

T-1a	CD - Ulazak UNPROFOR-a u selo sa Katie Edie i BBC prilog, broj: 138170, iz predmeta Halilović Sefer, broj: IT-01-48, MKSJ,
T-1b	CD - dokaz iz predmeta Halilović Sefer, broj: IT-01-48, MKSJ, snimak 138035.
T-2	Zapisnik o saslušanju svjedoka Blaž Ratkić od 21.11.2006. godine, broj: 17-04/2-04-2-689/06, Državna agencija za istrage i zaštitu, potpisana od svjedoka Blaž Ratkić; Izvod iz matične knjige umrlih od 20.10.2015.godine, lice Blaž Ratkić, broj: 02/1-15-798/2015
T-3	Zapisnik o saslušanju svjedoka Ivan Stojanović – Tužilaštvo/ Tužiteljstvo Bosne i Hercegovine broj T20 0 KTRZ 0011304 15 od 02.12.2015.godine
T-3a	Smrtni list Republike Hrvatske - lice Ivan Stojanović – Ured državne uprave u Zagrebačkoj županiji - Matični ured Zaprešić, broj 238-04-05/7-16-01 od 21.01.2016.godine
T-4	Zapisnik o saslušanju svjedoka Anđa Zelenika – Ministarstvo sigurnosti – Državna agencija za istrage i zaštitu – Centar za istraživanje ratnih zločina broj: 17-04/2-04-2-692/06 od 23.11.2006.godine
T-4a	Izvod iz matične knjige umrlih - lice Anđa Zelenika – Hercegovačko – Neretvanski kanton, Mostar, broj 04/1 15-4-4935/2015 od 09.10.2015.godine
T-5	Zapisnik o saslušanju svjedoka Josip Zelenika, sastavljen dana 22.01.1996.godine kod istražnog sudije Višeg suda u Mostaru, broj: KI 78/95
T-5a	Izvod iz matične knjige umrlih - lice Josip Zelenika, Hercegovačko – Neretvanski kanton, Prozor – Rama, broj 02/1-15-797/2015 od 20.10.2015.godine
T-6	Izvod iz MKU Općina Prozor-Rama broj: 02/1-15-794/2015 od 19.10.2015. godine na ime Raič Frano

T-6a	Zapisnik o saslušanju svjedoka Franje Raiča broj: Ki 78/95 sastavljen od strane istražnog suca Višeg suda u Mostaru dana 18.12.1995. godine.
T-7	Nalaz i mišljenje vještaka neuropsihijatra prof.dr. Abdulaha Kučukalića od 16.06.2016.g., na okolnosti medicinskog stanja svjedoka Jusufa Jašarevića.
T-8	Zapisnik o saslušanju svjedoka Jusufa Jašarevića, Tužilaštvo BiH broj KT-RZ-17/06 od 08.06.2009. godine, sa priložima
T-9	Zapisnik o saslušanju svjedoka Barešić Slavka, Državna agencija za istrage i zaštitu broj 17-04/2-04-2-687/06 od 21.11.2006. godine
T-9a	Izvod iz MKU za Barešić Slavku, Općina Prozor Rama, broj 02/1-15-3-555/20017 UzdoI, od 31.08.2017. godine
T-10	Odluka o proglašenju neposredne ratne opasnosti i objavljena je u „Službenom listu R. BiH“, broj 1/92 od 09.04.1992. godine,
T-11	Uredba sa zakonskom snagom o Oružanim snagama Republike Bosne i Hercegovine, objavljena u Službenom listu RBiH broj 4/92 od 20.5.1992.g.
T-12	Odluka Predsjedništva Republike Bosne i Hercegovine o proglašenju ratnog stanja objavljena u „Službenom listu R.BiH“ broj 7/92 od 20. juna 1992.godine
T-13	Odluka Predsjedništva Republike Bosne i Hercegovine o ukidanju ratnog stanja objavljena u „Službenom listu R.BiH“ broj 50/95,
T-14	Odluka o uspostavi HZHB narodni list HRHB od 18.11.1991.g.,
T-15	Odluka o formiranju HVO od 08.04.1992.g.,
T-16	Izvod iz KE za Buza Envera, Mup Zenica, Uprava policije, PU II-PS Visoko, broj: 08-04/10-1-04-2-11-8989/2015 od 16.10.2015.godine
T-17	Rukovođenje i komandovanje, Savezni sekretarijat za narodnu odbranu, IV U-24, Beograd 1983.g.,
T-18	Pravilo za rad službe vojne bezbjednosti u oružanim snagama RBiH, RBiH Generalštab Armije, od 1992.g.,
T-19	Uredba sa zakonskom snagom o službi u Armiji RBiH, objavljeno u Sl.listu RBiH broj 11 od 01.avgusta 1992.g.,
T-20	Pravilo službe u Armiji RBiH, objavljeno u Službenom listu RBiH, broj 11 od 01.avgusta 1992.g.,
T-21	Uputstvo o primjeni pravila Međunarodnog ratnog prava u oružanim snagama RBiH, objavljeno u Službenom listu Armije RBiH, broj 2. od 05.decembra 1992.g., od 15.11.1992.g.
T-22	Naredba o primjeni pravila međunarodnog ratnog prava u oružanim snagama RBiH, broj:1291/92 od 23.avgusta 1992.g., haški broj:00498463-prijepis, a koja naredba je objavljena u službenom listu A RBiH broj 1
T-23	Uredba sa zakonskom snagom o ratifikaciji međunarodnih konvencija iz oblasti ratnog prava i pravosuđa sl-list Armije RBiH broj 1 od 15.11.1992.g.
T-24	Ovjerena kopija Naredbe, Armija RBiH 4 Korpus, Zapovjedništvo Samostalnog bataljona Prozor, broj:1-04-307/93 od 08.06.1993.g.,
T-25	Ovjerena kopija Odluke o formiranju šestog korpusa iz koje je vidljivo da je Prozor bio u VI Korpusu, RBiH Glavni štab Oružanih snaga Sarajevo, broj:14/76-7 od 09.06.1993.g.,
T-26	Naredba komandanta Envera Buze, broj:1-01-317/93 od 12.06.1993.g.,

T-27	Ovjerena kopija Naredbe, R BiH Armija R BiH 6.Korpus Samostalni bataljon Prozor, broj:1-01-341/93 od 29.06.1993.g., izdata od strane komandanta Buza Envera,
T-28	Naredba komandanta Envera Buze, R BiH AR BiH 6.Korpus Komanda SB „Prozor“, broj:1-01-424/93 od 25.09.1993.g.,
T-29	Naredba komandanta Envera Buze, R BiH AR BiH 6.Korpus Komanda SB „Prozor“, broj:1-01-425/93 od 25.09.1993.g.,
T-30	Naredba komandanta Envera Buze, R BiH AR BiH 6. Korpus Komanda SB „Prozor“, broj:1-01-429/93 od 25.09.1993.g., (povjerljiv dokument)
T-31	Naredba komandanta Envera Buze, R BiH AR BiH 6.Korpus Komanda SB „Prozor“, broj:1-01-441/93 od 07.10.1993.g.,
T-32	Naredba, R BiH AR BiH 6.Korpus Komanda SB „Prozor“, broj:1-01-478/93 od 18.11.1993.g., (povjerljiv dokument)
T-33	Naredba komandanta Envera Buze, R BiH AR BiH 6.Korpus Komanda SB „Prozor“, broj:1-01-343/93 od 29.06.1993.g.,
T-34	Informacija, R BiH Armija R BiH Organ Bezbjednosti VI korpusa, od 17.07.1993.g.,
T-35	Dopis, R BiH, Armija R BiH 6.Korpus od 03.08.1993.g.,
T-36	Naredba, R BiH, Armija R BiH 6.Korpus Samostalni bataljon „Prozor“, br.01-01-370/93 od 07.08.1993.g.,
T-37	Naredba R BiH Armija R BiH, komanda 6.Korpusa, Str.pov.br.01-1020 od 08.08.1993.g.,
T-38	Naredba, R BiH, Armija R BiH 6.Korpus Samostalni bataljon „Prozor“, br.01-01-392-1/93 od 08.08.1993.g.,
T-39	Izveštaj, SB Prozor od 09.08.1993.g, upućen komandantu SB Prozor
T-40	Dopis R BiH, AR BiH 6.Korpus, Samostalni bataljon „Prozor“, Str.pov.br. 1-04-005/93 od 10.08.1993.g.,
T-41	Naredba, R BiH, Armija R BiH 6.Korpus Samostalni bataljon „Prozor“, Str.pov.br.1-01-373/93 od 11.08.1993.g.,
T-42	Naredba, R BiH, Armija R BiH 6.Korpus Komanda Samostalni bataljon „Prozor“, br.01-01-374/93 od 11.08.1993.g.,
T-43	Naredba, R BiH, Armija R BiH Komanda 6.Korpusa, Str.pov.br.01- od 12.08.1993.g.,
T-44	Naredba, R BiH Armija R BiH VI Korpus, Komanda SB Prozor, Str.pov.br.1-01-377/93 od 14.08.1993.g.,
T-45	Naredba, R BiH Armija R BiH VI Korpus, Komanda SB Prozor, Str.pov.br.1-01-379/93 od 14.08.1993.g.,
T-46	Naredba, R BiH Armija R BiH VI Korpus, Komanda SB Prozor, Str.pov.br.1-01-382/93 od 23.08.1993.g.,
T-47	Naredba, R BiH Armija R BiH VI Korpus, Komanda SB Prozor, Str.pov.br.1-01-384/93 od 23.08.1993.g.,
T-48	Naredba, R BiH Armija R BiH VI Korpus, Komanda SB Prozor, br.1-01-394/93 od 06.09.1993.g.,

T-49	Naredba komandanta Envera Buze, R BiH Armija R BiH, 6. Korpus Komanda SB „Prozor“, broj:1-01-395/93 od 07.09.1993.g.,
T-50	Zapovjed za napad op.br. 01/1500-27, R BiH Armija R BiH, 6. Korpus od 11.09.1993.g.,
T-51	Formacija 1.čete SB „Prozor“, R BiH, AR BiH 6.Korpus, Komanda SB „Prozor“, Str.pov.br.1-01-436-5/93 od 25.08.1993.g.,
T-52	Formacija 1.čete, R BiH Armija R BiH, 6. Korpus Komanda SB „Prozor“, broj:Str.pov.br.1-01-465-5/93 od 09.09.1993.g.,
T-53	Formacija 2.čete, R BiH Armija R BiH, 6. Korpus Komanda SB „Prozor“, broj: Str.pov.br.1-01-466-5/93 od 11.09.1993.g.,
T-54	Formacija 3.čete SB „Prozor“, R BiH, AR BiH 6.Korpus, Komanda SB „Prozor“, Str.pov.br.1-01-447-5/93 od 03.09.1993.g
T-55	Formacija 4.čete SB „Prozor“, R BiH, AR BiH 6.Korpus, Komanda SB „Prozor“, Str.pov.br.1-01-448/93 od 30.08.1993.g.,
T-56	Borbena izvješće, Unija R BiH HR HB OZ S/Z H IZM Prozor, broj:01-3948 od 14.09.1993.g. sa stanjem u 07 sati.
T-57	Izvanredno izvješće, Unija R BiH HZ HB HVO OZ S/Z H IZM Prozor, broj:01-3952/93 od 14.09.1993.g. sa stanjem u 08 sati,
T-58	Vanredno izvješće, Unija R BiH HZ HB HVO Brigada „Rama“ Prozor, broj:02-163/93 od 14.09.1993.g. sa stanjem u 09 sati,
T-59	Izvanredno izvješće, Unija R BiH HZ HB HVO OZ S/Z IZM Prozor, od 14.09.1993.g., sa stanjem u 10 sati
T-60	Redovno borbeno izvješće, Unija R BiH HR HB HVO OZ S/Z H IZM Prozor, broj:01-3974/93 od 14.09.1993.g. sa stanjem u 20 sati.
T-61	Izvješće o masakru u mjestu Uzdol, R BiH HR HB HVO Vojna policija Rama Prozor, od 14.09.1993.g.,
T-62	Izvanredno izvješće, Unija R BiH HZ HB HVO OZ S/Z Hercegovina, Brigada „Rama“ br.01/3965 od 14.09.1993.g.,
T-63	Odluka BiH HR BiH Predsjednik, broj VPO 156/93,
T-64	Spisak poginulih osoba hrvatske nacionalnosti u Uzdolu 14.09.1993.g., haški broj 02195691,
T-65	Naredba R BiH, Armija R BiH 6.Korpus, Komanda SB „Prozor“, Str.pov.br.1.01-399/93 od 15.09.1993.g.,
T-66	Dostava podataka o Id i jednokratnim pomoćima, R BiH Armija R BiH 6.Korpus, Komanda SB „Prozor“, Str.pov.br:1-01-433-5/93 od 15.09.1993.g.,
T-67	Redovno borbeno izvješće, Unija R BiH, HR HB, HVO,broj:01-3975 od 15.09.'93.g.,
T-68	Popis civila po obiteljima pobijenih 14.09.'93 u Uzdolu, HR HB HVO Općina „Rama“, broj: službeno, od 15.09.1993.g. i Spisak pobijenih civila 14.09.1993.g. u mjestu Uzdol, HR HB HVO Općina Rama, broj:Službeno, od 15.09.1993.
T-69	Izvješće, HR HB HVO Brigada „Rama“ Prozor, Sigurnosno-Informativna-služba, broj:03-02-95/93 od 15.09.1993.g.,
T-70	Izvješće, Unija R BiH HR HB HVO Brigada „Rama“, broj:07-367/93 od 15.09.1993.g.,

T-71	Urgent, Brzjav sućuti, HR HB HVO Izmještena kancelarija Predsjednika, broj:01-226/93 od 15.rujna 1993.g.,
T-72	Informacija Stjepana Šiber broj: 1/297-297 od 16.09.1993.g
T-73	Zadaci, R BiH Štab Vrhovne komande OS R BiH Uprava Bezbjednosti broj: 03/5-118 od 16.09.1993.g
T-74	Dopis komandanta Salke Gušića R BiH Armija R BiH, Komanda 6. Korpusa, broj:CV-92-09 od 16.09.'93.g
T-75	Dopis, UNPROFOR – Zgrada PTT-a od 16.09.1993.g.
T-76	Dopis, Snage UN-a traže zaustavljanje borbi, 16.09.1993.g.
T-77	Događaji u selima Uzdol , Križ i Grabovica, traži se izvještaj, u potpisu načelnik Jusuf Jašarević broj:03/92-56 od 18.09.'93.g
T-78	Naredba Envera Buze, R BiH Armija R BiH – 6.Korpus Komanda SB „Prozor“, str.pov.br:1-01-402/93 od 18.09.1993.g
T-79	Naredba, R BiH Armija R BiH – 6.Korpus Komanda SB „Prozor“, Str.pov.br:1-01-404 od 18.09.1993.g
T-80	Upozorenje - Dostavljanje izvještaja, R BiH, Štab Vrhovne komande OS Uprava bezbjednosti od 19.09.1993.g
T-81	Dopis, R BiH 6.korpusa broj:08-21-67/93 od 19.09.1993.g
T-82	Izvještaj R BiH Armija R BiH 6 Korpus Komanda SB „Prozor“ od 19.1993.g
T-83	Sedmično referisanje, R BiH Štab Vrhovne komande OS Uprava bezbjednosti, broj:03/3-11 od 19.09.1993.g.,
T-84	Izviješće CED-a, HR HB HVO Brigada „dr Ante Starčević“ Uskoplje, interni broj 3857 od 19.rujan 1993.g.,
T-85	Izvještaj R BiH Armija R BiH 6 Korpus Komanda SB „Prozor“ Str.pov.br.:1-01-400/93 i dopis SVB VI korpusa broj 08-21-67/93 od 20.9.1993.g. (T-85a)
T-85a	Dokument koji je kao takav Nemin Eminović prekrizio i kao takav dostavio nadležnim institucijama, a o navedenom je svjedok svjedočio na gl. Pretresu.
T-86	Naredba R BiH AR BiH 6.Korpus Komanda SB „Prozor“, broj: 1-01-445-1/93 od 20.09.1993.g.,
T-87	Dopis HZ HB HVO Glavni stožer HVO HR H-B, Ur.broj:02-2/1-01-2579/93 od 20.09.1993.g.
T-88	Dopis R BiH Štab Vrhovne komande OS R BiH Sarajevo, broj:167-001-311 od 20.09.1993.g.,
T-89	Specijalna informacija. R BiH Štab Vrhovne komande OS uprava bezbjednosti, broj:182 od 20.09.1993.g
T-90	Informacija „A“, R BiH HZ HB HVO Centar SIS-a Rama, broj:02-4/2-7-4/93, od 27.09.1993. godine
T-91	Dopis – bezbjednosna situacija u Z/O SB Prozor, R BiH, A R BiH, 6. Korpus, Komanda SB „Prozor“, Odjel bezbjednosti, broj:1-04-450/93 od 30.09.1993.g
T-92	Dopis predsjednika Predsjedništva Alije Izetbegović, broj:02-011-605/93 od 17.oktobra '93.g
T-93	Dopis – dostava podataka, traži se, ŠVK OS R BiH, str.pov.broj:1/297-432 od 17.10.1993.godine

T-94	Dopis – Ponovni Zahtjev za dostavljanje podataka, ŠVK OS RBiH, str.pov.broj: 1/297-450 od 20.10.1993. godine;
T-95	Dopis SB Prozor od 31.10.'93.g., upućen Komandi VI Korpusa – Sektor bezbjednosti (dopuna izvještaja od 20.09.'93.g., SVB VI Korpus, broj:08-21-67/93 od 06.11.'93.g. – rukom dopisano), te isti dokument broj i datum zaprimljen u Upravu bezbjednosti OS ABiH-tri stranice dokumenta
T-96	Naređenje komandanta Envera Buze, RBiH Armija RBiH – 6.Korpus Komanda SB „Prozor“, Str.pov.br.1-01-462/93 od 28.10.1993.g
T-97	Naređenje Envera Buze, RBiH A RBiH 6.Korpus Komanda SB „Prozor“, broj:1001-805-1/93 od 15.11.1993.g
T-98	Naređenje Envera Buze, RBiH ARBiH 6.Korpus Komanda SB „Prozor“, broj:1-01-482/93 od 21.11.1993.g.
T-99	Zahtjev od 23.11.1993. godine (povjerljiv)
T-100	Naredba komandanta Envera Buze, RBiH ARBiH 6.Korpus Komanda SB „Prozor“, broj:1-01-498/93 od 24.12.1993.g
T-101	Naređenje Envera Buze, RBiH ARBiH 6.Korpus Komanda SB „Prozor“, broj:1-01-002/94 od 03.01.1994.g
T-102	Naredba Envera Buze, RBiH ARBiH 6.Korpus Komanda SB „Prozor“, broj:1-01-006/94 od 21.01.1994.g
T-103	Ovjerene kopije jediničnog i matičnog kartona za Envera Buzu, BiH Ministarstvo odbrane, broj:08-04-1-63-7/07 od 24.05.2007.g.
T-104	Informacija obavještajno sigurnosne agencije Sarajevo, broj: 04/7-25562/15 od 22.12.2015.g
T-105	Odgovor na zahtjev, Radio Rama, broj:1-II-180/2016 od 02.02.2016.g
T-106	Tekst pod nazivom „Zločini nad hrvatskim civilima“ (povjerljiv)

T-107	Izvod iz matične knjige umrlih za Zelić Ružu, broj 202-67/06 od 22.11.2006.godine; Izvod iz matične knjige umrlih za Zelić Mariju, broj 202-68/06 od 22.11.2006.godine; Izvod iz matične knjige umrlih za Zelić Stjepana, broj 202-69/06 od 22.11.2006.godine; Izvod iz matične knjige umrlih za Stojanović Anicu, broj 202-77/06 od 22.11.2006.godine; Izvod iz matične knjige umrlih za Zelenika Ivana, broj 202-64/06 od 22.11.2006.godine; Izvod iz matične knjige umrlih za Zelenika Jadranku, broj 202-66/06 od 22.11.2006.godine,; Izvod iz matične knjige umrlih za Zelenika Ružu, broj 202-65/06 od 22.11.2006.godine,; Izvod iz matične knjige umrlih za Zelenika Lucu, broj 202-60/06 od 22.11.2006.godine,; Izvod iz matične knjige umrlih za Zelenika Janju, broj 202-62/06 od 22.11.2006.godine,; Izvod iz matične knjige umrlih za Zelenika Dragicu, broj 202-63/06 od 22.11.2006.godine,; Izvod iz matične knjige umrlih za Perković Katu, broj 202-51/06 od 22.11.2006.godine,; Izvod iz matične knjige umrlih za Ratkić Martin, broj 202-78/06 od 22.11.2006.godine; Izvod iz matične knjige umrlih za Ratkić Kata, broj 202-79/06 od 22.11.2006.godine,; Izvod iz matične knjige umrlih za Stojanović Anton, broj 202-76/06 od 22.11.2006.godine; Izvod iz matične knjige umrlih za Stojanović Franju, broj 202-74/06 od 22.11.2006.godine,; Izvod iz matične knjige umrlih za Stojanović Serafina, broj 202-75/06 od 22.11.2006.godine,; Izvod iz matične knjige umrlih za Raič Stanko, broj 202-52/06 od 22.11.2006.godine; Izvod iz matične knjige umrlih za Raič Luciju, broj 202-53/06 od 22.11.2006.godine, Izvod iz matične knjige umrlih za Raič Šime, broj 202-56/06 od 22.11.2006.godine; Izvod iz matične knjige umrlih za Raič Mare, broj 202-57/06 od 22.11.2006.godine; Izvod iz matične knjige umrlih za Raič Mijo, broj 202-54/06 od 22.11.2006.godine,; Izvod iz matične knjige umrlih za Raič (Anton) Ivka, broj 202-55/06 od 22.11.2006.godine; Izvod iz matične knjige umrlih za Raič (Martin) Ivka, broj 202-61/06 od 22.11.2006.godine; Izvod iz matične knjige umrlih za Glibo Zorka, broj 202-72/06 od 22.11.2006.godine; Izvod iz matične knjige umrlih za Ljubić Mato, broj 202-70/06 od 22.11.2006.godine; Izvod iz matične knjige umrlih za Maru Grubeša, broj 202-59/06 od 22.11.2006.godine; Izvod iz matične knjige umrlih za Džalto Jelu, broj 202-73/06 od 22.11.2006.godine,
T-108	Poginuli u domovinskom ratu - dvije fotografije u boji-spomen obilježja u Uzdolu; Slike, grobova u groblju Uzdol, gdje su pokopani posmrtni ostaci žrtava iz Uzdola,-fotografija 11 komada
T-109 T-110b	Zapisnik o pokazu lica mjesta sa svjedokom Kazo Zelenika i dr., BiH, Ministarstvo sigurnosti Državna agencija za istrage i zaštitu, broj:116-06/1-04-2-978/06-PLM-3 od 24.11.2015.g. i fotodokumentacija pokaza lica mjesta od 18.11.2015.g.,
T-109a, T-110a	Naredba Tužilaštva BiH broj: T20 0 KTRZ 0004183 06 od 13.11.2015. godine.
T-110	CDR Omega sa panoramskim snimkom mjesta Uzdola od 12.11.2015.godine

T-111	Zapisnik o pokazu lica mjesta sa svjedokom Josipom Prskalom, BiH, Ministarstvo sigurnosti Državna agencija za istrage i zaštitu, broj: I16-06/1-04-2-978/06-PLM-2 od 17.11.2015.g., Fotografije pokaz lica mjesta Uzdol, opština Prozor od 12.11.2015.g., (CD-R Media/Range) i Video zapis Uzdol – Pokaz lica mjesta od 12.11.2015.g..
T-111a	Naredba Tužilaštva BiH broj: T20 0 KTRZ 0004183 06 od 06.11.2015. godine, sa dostavnicom
T-111b	Dopis Ministarstva sigurnosti BiH broj: I-16-06/1-04-2-978-56/06 od 30.11.2015. godine
T-112a	Fotodokumentacija masakr civila Uzdol od 15.09.1993. godine, sa priložima, prezentirana vještaku: Fotodokumentacija Ruža Zelić, broj 2. od 14.09.1993. godine, Fotodokumentacija Marija Zelić, broj 19. od 14.09.1993. godine, Fotodokumentacija Stjepan Zelić, broj 1. od 14.09.1993. godine, Fotodokumentacija Anica Stojanović, broj 26. od 14.09.1993. godine, Fotodokumentacija Ivan Zelenika, broj 20. od 14.09.1993. godine, Fotodokumentacija Jadranka Zelenika, broj 12. od 14.09.1993. godine, Fotodokumentacija Ruža Zelenika, broj 6. od 14.09.1993. godine, Fotodokumentacija Luca Zelenika, broj 13. od 14.09.1993. godine, Fotodokumentacija Janja Zelenika, broj 9. od 14.09.1993. godine, Fotodokumentacija Dragica Zelenika, broj 11. od 14.09.1993. godine, Fotodokumentacija Kata Perković, broj 3. od 14.09.1993. godine, Fotodokumentacija Martin Ratkić, broj 23. od 14.09.1993. godine, Fotodokumentacija Kata Ratkić, broj 25. od 14.09.1993. godine, Fotodokumentacija Ante Stojanović, broj 24. od 14.09.1993. godine, Fotodokumentacija Franjo Stojanović, broj 27. od 14.09.1993. godine, Fotodokumentacija Serafina Stojanović, broj 22. od 14.09.1993. godine, Fotodokumentacija Stanko Raič, broj 14. od 14.09.1993. godine, Fotodokumentacija Lucija Rajič, broj 15. od 14.09.1993. godine, Fotodokumentacija Šima Raič, broj 10. od 14.09.1993. godine, Fotodokumentacija Mara Raič, broj 21. od 14.09.1993. godine, Fotodokumentacija Mijo Rajič, broj 8. od 14.09.1993. godine, Fotodokumentacija Ivka Raič, broj 5. od 14.09.1993. godine, Fotodokumentacija Ivka Raič, broj 4. od 14.09.1993. godine, Fotodokumentacija Zorka Glibo, broj 16. od 14.09.1993. godine, Fotodokumentacija Mate Ljubić, broj 18. od 14.09.1993. godine
T-112b	Haški dokument na ime „Uzdol“, od broja: 01057135-01057279;
T-113	Specijalni izvještaj o masakru u Uzdolu, 15.septembar 1993.g.-ovjereno haškim pečatom-prevod posljednje 3 stranice
T-114	Nalaz i Mišljenje vještaka vojne struke prof dr Dragomira Keserovića broj:T20 0 KTRZ 0011304 15 od maj-juli 2016.g.
T-115	Zapisnik o saslušanju svjedoka Đogić Šefika, sačinjen od strane Državne agencije za istrage i zaštitu, broj 17-04/2-04-2-389/07 od dana 13.04.2007. godine.

C. DATUMI SVJEDOČENJA SVJEDOKA ODBRANE OPTUŽENOG ENVERA BUZE

Red. br.	Svjedok	Datum svjedočenja	Napomena
1	Cikotić Selmo Hodžić Ševko	23.10.2018. godine	
2	Bećirović Hajriz Kahović Murat	13.11.2018. godine	
3	Čorbadžić Zajko	27.11.2018. godine	
4	Hero Juso Hero Dervo	18.12.2018. godine	
5	Cokoja Ekrem	15.01.2019. godine	
6	Dalipagić Nada Đogić Šefik	29.01.2019. godine	
7	Čolak Sejad	26.02.2019. godine	
8	Optuženi Enver Buza	12.03.2019. godine	
9	Đogić Erzimana	09.04.2019. godine	
10	Dervo Harbinja	07.05.2019. godine 21.05.2019. godine	Vještak vojne struke

D. MATERIJALNI DOKAZI OPTUŽENOG ENVERA BUZE

O-1	Naredba komande 1. korpusa Sarajevo, pov.br. 06/14-737 od 03.05.1993. godine
O-2	Naredba OGI IKM Bradina str.pov.br. 01/90 od 31.05.1993. godine (original)
O-3	3 Zapovijest za napad Armija RBiH 6. KORPUS, Dobro polje 11.09.1993. godine
O-4	Direktiva Neretva 9 u potpisu načelnik Štaba VK OS Sefer Halilović
O-5	Direktiva JUG 93 u potpisu načelnika štaba VK OS Sefer Halilović
O-6	Naredba štaba vrhovne komande OSRBiH, br. 02/1047-1 od 30.8.1993. godine – Haški broj 01831481
O-7	O-7 Naređenje Glavnog štaba vrhovne komande, Voljevac 15.09.1993. godine, str.pov.21-1.
O-7/1	Naređenje Armije BiH – komanda 6. korpusa - str.pov.br. 01-1026 od 08.08.1993. godine, u potpisu komandant Salko Gušić (pretpočinjavanje čete Jeleč iz bataljona Sutjeska u sastav SBP) –

O-8, 8/1, 8/2, 8/3, 8/4, 8/5, 8/6, 8/7, 8/8, 8/9, 8/10, 8/11	Radi se o naređenjima Envera Buze (8/3 je naređenje Salke Gušića-komandanta 6 korpusa) kojima reguliše život i rad jedinice, organizaciju, obuku, do obuku, i uvojničavanje, primjenu i poštivanje vojnih pravila i propisa
O-9	Zapovijed za napad HVO IZM OZ S/Z H Prozor, br. 01-3944/93 od 13.09.1993. godine, u potpisu pukovnik Željko Šiljeg
O-10	Zapovijed OZ S/Z H IZM Prozor, br.01/3934 od 12.09.1993. godine u potpisu pukovnik Željko Šiljeg
O-11	HVO OZ S/Z H IZM Prozor, br. 01-3948 od 14.09.1993. godine – u potpisu pukovnik Željko Šiljeg. Brobeno izvješće sa stanjem u 07,00 h.
O-12	HVO OZ S/Z H IZM Prozor, br. 01-3952 od 14.09.1993. godine – u potpisu pukovnik Željko Šiljeg. Izvanredno izvješće sa stanjem u 08, 00 h
O-13	HVO brigada Rama Prozor, br. 02-163/93 od 14.09.1993. godine – u potpisu Stipo Ćurić. Vanredno izvješće u 09, 00 sati.
O-14	HVO OZ S/Z H IZM Prozor, br.01 od 14.09.1993. godine, u potpisu PUKOVNIK Željko Šiljeg. Izvanredno izvješće sa stanjem u 10, 00 h.
O-15	HVO OZ S/Z H IZM Prozor, br. 01-3974/93 od 14.09.1993. godine, redovno borbeno izvješće u 20,00 sati, u potpisu pukovnik Željko Šiljeg -
O-16	ARBIH – 6. korpus SB Prozor od 09.08.1993. godine – Izvještaj obavještajnog organa o rasporedu snaga i oruđa HV/HVO na području zone odgovornosti 3. bojne – brigada Rama (područje Uzdola)
O-17	Federalni hidrometeorološki zavod Sarajevo, br. 04/09-33-2-2/19 od 11.01.2019. godine (original)
O-18	Zapovijedništvo OZ Split od 19. svibnja 1992. godine u potpisu zapovjednik južnog vojišta general zbora Janko Bobetko – Zapovjest.
O-19	HVO- Ured odbrane Općina Jablanica, br. 02-112/93, u potpisu načelnik Ureda odbrane Marko Rozić
O-20	HVO – Operativna zona S/ZH IZM Prozorm br. 01-3328/93 od 28.08.1993. godine, Zapovijed o iseljavanju pučanstva iz ratne zone, u potpisu general bojnik Slobodan Praljak.
O-21	Komanda SB Prozor str. Pov. Br. 1-01-404 od 18.09.1993. godine, Haški broj 01853460- Naređenje
O-22	Komanda SB PROZOR 19.1993. godine – Izvještaj za komandanta bataljona, u potpisu Osman Hero

O-23	Komanda SBP str.pov. 1-01-400/93 (upisano rukom „Sektor vojne bezbjednosti, br. 08-21-67/93 od 20.09.1993. godine) – Izvještaj komandanta, u potpisu komandant Enver Buza
O-24	ŠVK OS- Uprava bezbjednosti – Specijalna informacija, br.182 od 20.09.1993. godine, u potpisu načelnik Jusuf Jašarević
O-25	ŠVK OS RBiH Sarajevo od 20.09.1993. godine – Izvještaj, u potpisu Sefer Halilović, Vehbija Karić, Rifat Bilajac i Zićro Suljević
O-26	Komanda SBP str.pov.br. ev. 266-10/93 od 31.10.1993. godine, u rubrici za potpis PK za obavještajne poslove bez potpisa, poslato krypto vezom
O-27	Informacija Centra službe bezbjednosti Sarajevo – Sektor SDB, BR. 3926 od 11.10.1993. godine
O-28	Ministarstvo unutrašnjih poslova RBiH – Služba državne bezbjednosti, Informacija o negativnom ponašanju i radu Sefera Halilovića, načelnik ŠVK OS RBiH. Služba državne bezbjednosti - primjerak br. 2, Haški br. 0174907 od 02.11.1993. godine.
O-29	Vojna analiza i stručno mišljenje brigadira u penziji Derve Harbinje, sa kartom rasporeda snaga HV/HVO i ARBiH u septembru 1993. godine.
O-30	Originalni primjerak iz lista Oslobođenje, str. 4 i 5 od 11.01.1999. godine sa tekstom pod naslovom „Istina o Uzdolu i zločina u Uzdolu“ -
O-31	Knjiga pod naslovom „Lažov i ubice“ autora Fikreta Muslimovića iz 2013. godine, dio sa podnaslovom „Okolnosti zločina u Grabovici i Uzdolu“, str. 118-255 i str. 550-553 – original
O-32	Knjiga pod naslovom „1993 – Prelomna godina rata za odbranu Bosne i Hercegovine“ (Zbornik radova sa Okruglog stola održanog 21.09.2010. godine u Sarajevu, Udruženja za zaštitu tekovina borbe za Bosnu i Hercegovinu) – original
O-33	Knjiga „Seferovo ratno doba“, autor Murat Kahrović, izdata u Sarajevu 2002. godine, tekst na str. 189-190 i str. 191, pasus 1 i 2) –
O-34	Knjiga „Otpечаčeni koverat“, u dijelu podnaslova „Zašto Buza nije krenuo“, autora Šefke Hodžića, str. 189-192-original
O-35	Knjiga pod naslovom „Nije kriv“, autora Sefera Halilovića, str. 3, 4 i 8, počevši od drugog pasusa, sa riječima „Mustafa Bektaš i pomoćnik komandanta SPB Envera Buze za obavještajne poslove...“, do kraja teksta na toj strani.
O-36	Odluka o odlikovanju redom hrvatskog trolista, br. 01-012-96-169/1
O-37	Potvrda o okolnosti stradanja na ime Kata Ljubić, Postrojba HVO, 42 dom. bojna brigada „Rama“, 034-4/96-07, 1421-07-96-178, Rama: 09.05.1996. godine
O-38	Potvrda o stradanju na ime Domin Rajić od dana 06.01.1194. godine i 27.11.1993. godine